

# LIETUVOS RESPUBLIKOS LIBERALŲ SAJŪDŽIO 2016 M. SEIMO RINKIMŲ PROGRAMA

Prieš savo akis Jūs matote Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdžio programą. Norime, kad Jūs išgirstumėte mūsų balsą.

Mes – tai 8000 žmonių bendruomenė, vienijama bendrų idėjų. Esame tokie patys kaip Jūs, Lietuvos piliečiai, kuriuos į gyvenimą veda liberalios idėjos. Šią programą kūrė daugelio sričių profesionalai ir vienminčiai, todėl esame vieningi ir atsakingi už kiekvieną žemiau parašytą žodį.

Trys aukščiausios žmogiškosios vertybės yra laisvė, sąžinė ir atsakomybė. Kiekvienas yra laisvas gyventi oriai ir sąžiningai. Kiekvienas, kuris išpažįsta laisvę, turi pripažinti ir kitų laisvę pasirinkti savo gyvenimo būdą, galimybę klysti ir atsitiesti. Nepaisant to, kiekvienas turime prisiimti atsakomybę už savo veiksmus.

Laisvą ir orų gyvenimą žmogui Lietuvoje gali užtikrinti tik auganti gerovė. Pragyvenimo lygis auga tuomet, kai atveriamos durys privačiai iniciatyvai ir kūrybiškumui, o valstybės (priežiūros) institucijos ne baudžia, o talkina, kad mokesčiai ne slėgtų, o skatintų augti. Kai valstybė leidžia žmonėms jaustis savo šalies šeimininkais.

Lietuvos valstybės gyvybingumui ir klestėjimui reikia neabejingų piliečių balsų. Todėl mes kviečiame Jus, Lietuvos piliečius, išgirsti mus ir išsakyti savo nuomonę. Atviroje pilietiškoje visuomenėje kiekvienas sprendžia ne tik savo, bet ir savo šalies gerovės labui. Didžiausi pokyčiai įvyksta tada, kai vienas balsas virsta daugelio balsu, kuomet žmogus virsta bendruomene. Kuomet bendruomenės įveikia sunkumus ar susitelkia savo šalies gerovei. Savo labui – Lietuvos labui.

Mes, liberalai, pasitikime Lietuvos žmonėmis ir esame pasiruošę kovoti ne tik už tuos, kuriems sekasi, bet kiekvieną, kuris nori ir siekia sėkmės. Žmones, kurie gali tapti geresniais, labiau išsilavinusiais ir neabejingais.

Pristatydami šią programą, kviečiame prisidėti prie geresnės, šviesesnės, sėkmingesnės Lietuvos kūrimo. Pristatome svarbiausius darbus, kelias dešimtis programų ir, svarbiausia, šimtus drąsių idėjų, kurių reikia, kad Lietuva taptų laisvų, orių ir atsakingų žmonių šalimi. Kiekvieno svajonių ir galimybių šalimi.

Turinys

<b>1</b>	<b>FINANSAI, MOKESČIAI IR ŽMOGAUS GEROVĖ</b>	<b>12</b>
1.1	Palikti daugiau pinigų žmogui ir šeimai	13
1.1.1	<b>Mažinti mokesčius dirbantiems žmonėms</b>	<b>13</b>
1.1.2	<b>Mažinti mokesčius gyventojams</b>	<b>13</b>
1.2	Kurti palankią aplinką verslui	14
1.2.1	<b>Sukurti paprastą ir draugišką mokesčių sistemą</b>	<b>15</b>
1.2.2	<b>Mažinti smulkaus ir pradedančiojo verslo apmokestinimą</b>	<b>15</b>
1.2.3	<b>Lengvinti mokesčių administravimo našta</b>	<b>15</b>
1.2.4	<b>Plėsti alternatyvaus verslo finansavimo galimybes</b>	<b>16</b>
1.3	Valdyti biudžetą efektyviai ir atsakingai	16
1.3.1	<b>Iškelti idėją ir siekti perteklinio Lietuvos biudžeto</b>	<b>16</b>
1.3.2	<b>Mažinti valstybės skolą</b>	<b>17</b>
1.3.3	<b>Pasiruošti ateities finansinėms krizėms</b>	<b>17</b>
1.3.4	<b>Pasiruošti laikotarpiui, kai sumažės ES finansavimas</b>	<b>17</b>
1.4	Su valstybės turtu elgtis šeiminingai	17
1.4.1	<b>Išvykdyti valstybės įmonių valdymo reformą</b>	<b>18</b>
1.4.2	<b>Valstybės turtą valdyti centralizuotai ir profesionaliai</b>	<b>18</b>
1.4.3	Realizuoti valstybės pasitraukimo iš verslo programą	19
1.4.4	Didinti valstybės investuoto kapitalo grąžą iki 9 proc.	19
1.5	Atlyginimai – nuo € 1000, pensija – nuo € 400 „į rankas“	19
1.5.1	<b>Konkretus planas atlyginimų spurtui</b>	<b>19</b>
1.5.2	<b>Kelti pensijas ir kelti žmonių orumą</b>	<b>20</b>
1.5.3	<b>Auginti bazinę pensiją kiekvienais metais</b>	<b>20</b>
1.5.4	<b>Didinti senatvės, netekto darbingumo, našlių ir našlaičių pensijas</b>	<b>21</b>
1.6	Pertvarkyti socialinio aprūpinimo sistemą	21
1.6.1	7 žingsniai, kurie lems realią „Sodros“ reformą	22
1.7	Savanoriška mokesčių mokėjimo kultūra: mokėti, o ne rinkti	22
1.8	Įtvirtinti viešumo, skaidrumo ir atskaitingumo principus mokesčių sistemoje	23

1.8.1	Įtraukti piliečius į valstybės mokesčių paskirstymą.....	23
1.8.2	Skirti dėmesį švietimui ir socialinei reklamai apie mokesčius .....	24
<b>2.</b>	<b>EKONOMIKOS IR ŪKIO KATALIZATORIAI .....</b>	<b>24</b>
2.1	Inovacijų proveržis moksle ir jų pritaikymas versle .....	25
2.1.1	Vykdyti vieningą inovacijų politiką.....	25
2.1.2	Tikslingai finansuoti tyrimų ir eksperimentinės plėtros ekosistemą.....	26
2.1.3	Įdarbinti investicijas į mokslą .....	26
2.1.4	Inovatyvius startuolius paversti žinių ekonomikos žvaigždėmis .....	27
2.2	Lankstesni darbo santykiai .....	28
2.2.1	Įtvirtinti europietiškus darbo santykių lankstumo ir saugumo principus .....	28
2.3	Draugiška verslo priežiūra.....	29
2.3.1	Ne reguliuoti, o padėti .....	29
2.4	Skatinti investicijas ir eksportą.....	29
2.4.1	Rasti ir plėsti kontaktų tinklą užsienyje .....	30
2.5	Didinti užimtumą, mažinti socialinę atskirtį .....	30
2.5.1	Pertvarkyti darbo paieškos sistemą .....	30
2.6	Talentų branduolys – Lietuva.....	31
2.6.1	Pritraukti mokslo ir verslo talentus į Lietuvą.....	31
2.6.2	Stiprinti Lietuvos įvaizdį globalioje rinkoje .....	32
2.6.3	Palengvinti talentų imigraciją į Lietuvą.....	32
2.7	Tegul iš viešųjų pirkimų ir ES fondų laimi Lietuvos piliečiai .....	33
2.7.1	Supaprastinti viešųjų pirkimų reguliavimą .....	33
2.7.2	Sutelkti mažų žinybų pirkimus .....	33
2.7.3	Žengti į XXI amžių – įdarbinti technologijas .....	34
2.8	Nuolat mokytis – kurti gerovės ateitį .....	34
2.8.1	Ugdyti mokymosi visą gyvenimą kultūrą .....	34
<b>3.</b>	<b>ŠVIETIMAS: SUPERMOKINIAI IR SUPERMOKYTOJAI.....</b>	<b>35</b>
3.1	Ikimokyklinis ugdymas: naujos galimybės vaikams ir jų tėveliams.....	36

3.1.1	Dar daugiau lanksčių ikimokyklinio ugdymo formų .....	36
3.2	Bendrasis ugdymas: naujas turinys, modernus požiūris, asmenybės .....	37
3.2.1	<b>Keisti požiūrį į modernų ugdymą .....</b>	<b>37</b>
3.2.2	<b>Egzaminai, kurie negąsdina.....</b>	<b>38</b>
3.2.3	<b>Veržtis „Geros mokyklos“ link .....</b>	<b>38</b>
3.3	Savarankiška mokykla – bendruomenė, atsakinga už savo sprendimus .....	39
3.3.1	<b>Programa „100 nepriklausomų mokyklų“ .....</b>	<b>39</b>
3.3.2	<b>Pripildyti mokinio krepšelį .....</b>	<b>40</b>
3.3.3	<b>Pagalba su sunkumais susiduriančioms mokykloms .....</b>	<b>40</b>
3.4	Kaip išauginti Supermokytoją? .....	40
3.4.1	<b>Kad mokykloje būtų gera .....</b>	<b>41</b>
3.4.2	<b>Kad atlyginimas motyvuotų ir džiugintų .....</b>	<b>41</b>
3.4.3	<b>Pritraukti į mokyklas jaunų specialistų .....</b>	<b>42</b>
3.4.4	<b>Skatinti pedagoginio darbo alternatyvas .....</b>	<b>43</b>
3.4.5	<b>Mokytojo mantra: tobulėti, tobulėti, tobulėti.....</b>	<b>43</b>
3.5	Saugi mokykla – be patyčių, smurto ir narkotikų .....	44
3.5.1	<b>TOP 10 darbų, kad patyčių skaičius mokyklose sumažėtų .....</b>	<b>44</b>
3.5.2	<b>Mokyti moksleivius sveikos gyvensenos .....</b>	<b>45</b>
3.5.3	<b>Lytinis, į šeimą ir atsakomybę orientuotas švietimas.....</b>	<b>45</b>
3.6	Proveržis švietimo vadybos srityje.....	46
3.6.1	<b>Mokyklų vadovai – aukščiausio lygmens profesionalai .....</b>	<b>46</b>
3.6.2	<b>Švietimo ir mokslo ministerija – pagalbininkė, o ne teisėja .....</b>	<b>46</b>
3.6.3	<b>Mažiau biurokratijos – daugiau laisvės ir atsakomybės.....</b>	<b>47</b>
3.6.4	<b>Efektyviai veikiančios savivaldybių švietimo skyriai.....</b>	<b>47</b>
3.7	Neformalusis švietimas – saviraiškos įvairovė nuo mažens .....	48
3.7.1	<b>Nuo mažumės ugdyti kūrybiškumą, pilietiškumą ir motyvaciją .....</b>	<b>48</b>
3.8	Profesinis mokymas – būdas greitai startuoti į gyvenimą .....	49
3.8.1	<b>Inicijuoti rezultatyvią profesinio ugdymo reformą .....</b>	<b>49</b>

3.9	Aukštasis mokslas – Lietuvos tramplinas į sėkmę .....	50
	<b>3.9.1 Skatinti aukštųjų mokyklų savarankiškumą ir lyderystę .....</b>	<b>50</b>
	<b>3.9.2 Atviros durys į tarptautinę mokslo rinką .....</b>	<b>51</b>
	<b>3.9.3 Patogesnis finansavimas, didesni atlyginimai ir daugiau aistros mokslui .....</b>	<b>51</b>
<b>4.</b>	<b>Fizinio aktyvumo ir sporto programa: daugiau laimingų veidų.....</b>	<b>53</b>
4.1	Sveiki ir aktyvūs vaikai .....	53
4.2	Sveikos bendruomenės – sveika visuomenė .....	54
4.3	Gerinti sporto infrastruktūrą.....	54
4.4	Skaidrus ir garbingas sportas.....	54
4.5	Daugiau valančių ir meilutyčių Lietuvos garbei ginti .....	55
<b>5.</b>	<b>SVEIKI PILIEČIAI – SVEIKOJE LIETUVOJE.....</b>	<b>56</b>
5.1	Didinti sveikatos paslaugų prieinamumą .....	56
	<b>5.1.1 Pas reikalingą gydytoją – laiku ir vietoje.....</b>	<b>57</b>
5.1.2	Didinti vaistų kompensavimo politikos skaidrumą .....	58
5.1.3	Sveikatingumo ugdymo, profilaktikos ir prevencijos programos .....	59
5.1.4	Skatinti medicininį turizmą .....	60
5.2	Stiprinti piliečių psichinę sveikatą .....	61
	<b>5.2.1 Didesnis finansavimas psichikos sveikatai ir savižudybių prevencijai.....</b>	<b>61</b>
5.3	Tobulinti sveikatos įstaigų priežiūrą ir valdymą .....	63
5.3.1	Daugiau skaidrumo, konkurencijos ir atsakomybės.....	63
5.3.2	Kelti personalo profesionalumą ir sveikatos paslaugų kokybę .....	64
5.3.3	Populiarinti savanorišką papildomą sveikatos draudimą .....	65
<b>6.</b>	<b>KRAŠTO GYNYBA IR SAUGUMAS – TAI MES VISI .....</b>	<b>66</b>
6.1	Kariuomenė: maža skaičiumi, didi – savo dvasia .....	67
	<b>6.1.1 Išlaikyti karo prievolės būtinybę ir prestižą .....</b>	<b>68</b>
	<b>6.1.2 Didinti aktyvų rezervą .....</b>	<b>68</b>
	<b>6.1.3 Skatinti ginkluotų valstybės tarnybų integraciją .....</b>	<b>68</b>
	<b>6.1.4 Pareigingai finansuoti krašto gynybą .....</b>	<b>69</b>

<b>6.1.5 Modernizuoti ginkluotę ir karinę techniką</b> .....	<b>69</b>
6.2 Kolektyvinė gynyba ir partnerystė .....	69
<b>6.2.1 NATO pajėgos Lietuvoje</b> .....	<b>69</b>
<b>6.2.2 Tobulinti priimančios šalies infrastruktūrą</b> .....	<b>70</b>
<b>6.2.3 Stiprinti patirtį tarptautinėse operacijose ir misijose</b> .....	<b>70</b>
<b>6.2.4 Megzti partnerystę su kitomis valstybėmis</b> .....	<b>70</b>
6.3 Formuoti pasipriešinimo visuomenės idėją .....	70
<b>6.3.1 Ginkluoti piliečiai: ginti valstybę, bet nekelti pavojaus visuomenei</b> .....	<b>71</b>
<b>6.3.2 Skatinti pilietinį pasipriešinimą</b> .....	<b>71</b>
6.4 Visiems kartu gintis nuo informacinių karų .....	72
<b>6.4.1 Žvalgyba ir kontržvalgyba</b> .....	<b>72</b>
<b>6.4.2 Informacinis karas</b> .....	<b>72</b>
<b>6.4.3 Kibernetinės atakos</b> .....	<b>72</b>
6.5 Suvaldyti krizes: migracija, nelaimės, terorizmas .....	73
<b>6.5.1 Pasirengti krizėms ir nelaimių prevencija</b> .....	<b>73</b>
<b>6.5.2 Ne karinio pobūdžio krizės</b> .....	<b>73</b>
<b>6.5.3 Užbėgti už akių galimam terorizmui</b> .....	<b>73</b>
<b>7 VIDAUS REIKALAI – ATVIRI IR PATIKIMI</b> .....	<b>74</b>
7.1 Viešasis administravimas ir valstybės tarnyba .....	74
<b>7.1.1 Pirmoji vizija: „Institucijos orientuosis į paslaugos vartotoją“</b> .....	<b>74</b>
<b>7.1.2 Antroji vizija: „Patraukli vieta dirbti“</b> .....	<b>75</b>
6.6 Profesionali Vidaus reikalų sistema .....	76
<b>6.6.1 Pirmieji darbai skaidrumo ir efektyvumo link</b> .....	<b>77</b>
6.7 Atrišti rankas savivaldai ir regionų plėtrai .....	78
<b>6.7.1 Didesnis savarankiškumas – daugiau iniciatyvų</b> .....	<b>78</b>
6.8 Saugus žmogus, turtas, valstybė.....	79
<b>6.8.1 Aiškūs viešojo saugumo prioritetai</b> .....	<b>79</b>
<b>8 MIGRACIJOS POLITIKA</b> .....	<b>80</b>

<b>6.8.2 Kokių specialistų reikės Lietuvai trumpuoju ir ilguoju periodais? .....</b>	<b>80</b>
8.1 Integruoti pabėgėlius: kultūriškai ir ekonomiškai .....	82
<b>7. SOCIALINĖS POLITIKA – JAUTRI IR ATLIEPIANTI .....</b>	<b>83</b>
7.1 Nevyriausybinių organizacijų – lygios prie vieno stalo .....	83
<b>7.1.1 Naujos galimybės – socialinių paslaugų finansavimo krepšelis .....</b>	<b>83</b>
7.2 Lietuvos iššūkis: „Šalis be vaikų namų“ .....	84
<b>7.2.1 Iki 2020 m. parengti 2000 profesionalių globėjų .....</b>	<b>85</b>
7.3 Dėmesio taikinyje – socialinės rizikos šeimos .....	85
<b>7.3.1 Sutelktos komandos padės tiems, kam reikia pagalbos .....</b>	<b>86</b>
7.4 Šeima – tai galimybė, o ne prievarta .....	87
<b>7.4.1 Sieksime platesnės šeimos sampratos .....</b>	<b>87</b>
7.5 Už laimingus vaikus, už laimingą vaikystę! .....	88
<b>7.5.1 Permainos vaiko teisių apsaugos srityje.....</b>	<b>88</b>
7.6 Eliminuoti smurtą iš artimos aplinkos .....	89
<b>7.6.1 Dirbti ne tik su auka, bet ir su smurtautoju .....</b>	<b>89</b>
7.7 Suteikti galią žmogui su negalia.....	89
<b>7.7.1 Pokyčiai dialogo būdu, lanksčiai, kompleksiškai .....</b>	<b>90</b>
<b>8. NAUJAS ETAPAS: DARNAUS VYSTYMO SI MINISTERIJA.....</b>	<b>90</b>
8.1 Pranokti Paryžiaus deklaracijos klimato kaitos tikslus .....	91
<b>8.1.1 Pasitelkti modernius modelius klimato kaitai stabdyti.....</b>	<b>92</b>
8.2 Formuoti Lietuvos be atliekų viziją.....	92
<b>8.2.1 Rūšiuoti ir mokėti už tiek, kiek išmeti.....</b>	<b>93</b>
8.3 Jau 2023 metais maudysimės Kuršių mariose.....	93
8.3.1 Efektyviai valdyti visas vandentvarkos sritis .....	94
8.4 Ugdyti vartotojų atsakomybę .....	94
8.4.1 Šviesti, mokyti, auklėti.....	95
8.5 Saugomos teritorijos – ne tik valstybei, bet ir piliečiui.....	95
8.5.1 Bendrauti ir bendradarbiauti su bendruomenėmis.....	95

8.6	Medienos sektorių paversti Lietuvos įvaizdžio atviruku pasaulyje.....	96
8.6.1	Skatinti medienos sektoriaus inovacijas, startuolius, klasterius.....	96
8.7	Darnaus vystymosi ministerija – aktyvus verslo partneris.....	96
8.7.1	Įgyvendinti struktūrinę ir požiūrio reformą.....	97
8.8	Miestai – komfortiško ir įperkamo gyvenimo centrai.....	97
8.8.1	Įtraukti bendruomenę į miesto vizijos įgyvendinimą.....	98
8.9	Teritorinė plėtra – tik prisiimant infrastruktūros vystymo kaštus.....	98
8.9.1	Perduoti miesto teritorijų žemę savivaldybėms.....	99
8.9.2	Tobulinti miestų vystymą reglamentuojančius teisės aktus.....	99
8.10	Kuri ministerija Lietuvoje taps pirmąja e-ministerija?.....	100
8.10.1	Nuo 2020 metų – nė vieno popierinio dokumento.....	100
8.11	Statybos sritis: dėmesys kokybei ir naujas lieknas kodeksas.....	101
8.11.1	Supaprastinti statybos techninius reglamentus.....	101
8.11.2	Darni statyba – energetiškai efektyvi.....	102
8.12	Daugiabučių gyventojai – savo namų šeimininkais.....	103
8.12.1	Užkurti veiklias ir gyvybingas bendruomenes.....	103
8.13	Tvarus ir saugus žemės išteklių naudojimas.....	104
8.13.1	Puoselėti turtą, skatinti investicijas.....	104
<b>9.</b>	<b>KONKURENCINGA ENERGETIKA – IMPULSAS EKONOMIKAI.....</b>	<b>105</b>
<b>9.1.1</b>	<b>Nauji prioritetai energetikos politikoje.....</b>	<b>106</b>
<b>9.1.2</b>	<b>Mažinti infrastruktūros kaštus.....</b>	<b>107</b>
<b>9.1.3</b>	<b>Prisitaikyti prie tarptautinių iššūkių.....</b>	<b>107</b>
<b>9.1.4</b>	<b>Technologijas eksportuojanti, o ne išteklius importuojanti šalis.....</b>	<b>108</b>
9.2	Galimybės sutaupyti ir uždirbti energetikos rinkoje.....	108
9.2.1	Mažinti šilumos kainas.....	109
<b>9.2.2</b>	<b>Kaip uždirbti iš energetikos?.....</b>	<b>110</b>
9.3	Naujos galimybės verslui ir konkurencingumui didinti.....	111
<b>9.3.1</b>	<b>Vienodos sąlygos investuoti visiems.....</b>	<b>111</b>



<b>9.3.2 Skatinti decentralizuotą gamybą .....</b>	<b>111</b>
<b>9.3.3 Užtikrinti konkurencingumą ir mažinti kainą .....</b>	<b>112</b>
<b>10.    TEISINGUMO PRIORITETAS: LAISVAS IR ORUS ŽMOGUS.....</b>	<b>112</b>
10.1    Žmogaus teisių ir laisvių apsauga .....	112
10.1.1    Pilietiška, patriotiška ir tolerantiška visuomenė .....	113
10.2    Išnaikinti korupciją, piktnaudžiavimą, biurokratiją .....	113
10.2.1    Reikalauti nulinės tolerancijos korupcijai .....	113
8.2    Pagarba tautinėms bendrijoms.....	114
10.3    Nepriklausoma ir skaidri teismų sistema.....	115
10.3.1    Dar didesnio teismų atvirumo link .....	115
10.4    Efektyvi bausmių vykdymo sistema.....	116
10.4.1    Ne bausti, o integruoti į pokyčius .....	116
10.5    Ateities horizontai – e-valstybė ar iLietuva?.....	117
10.5.1    Sėsti į e-demokratijos bolidą .....	118
10.5.2    Išmaniai valdyti IT ūkį.....	118
<b>11.    SPRĘSTI SUSISIEKIMO SISTEMOS IŠŠŪKIUS .....</b>	<b>119</b>
11.1    Ateities keliai – saugūs, patogūs, išmanūs .....	119
11.1.1    Modernizuoti kelių sistemą.....	120
11.2    Saugaus eismo prioritetai: gyvybė ir sveikata .....	121
11.2.1    Rekonstrukcijos, perėjos ir nykstančios „Juodosios dėmės“ .....	121
11.3    Konkurencinga tranzito ir logistikos šalis .....	122
11.3.1    Kurti naujus sprendimus ir inovacijas .....	122
11.4    Krovinių ir keleivių pervežimas geležinkeliais .....	123
11.4.1    Panaikinti Lietuvos geležinkelių monopolį .....	123
11.5    Pasiiekti Lietuvą oro keliais .....	124
11.6    Klaipėdos uostas – vystyti į jūrą ir į sausumą .....	124
11.6.1    Gerinti sąlygas ir įgyvendinti plėtrą .....	125
11.6.2    Atviresni visuomenei vidaus vandens keliai.....	125

11.6.2.1	Skatinti vidaus laivybą .....	126
11.7	Darnus judumas: patogesni gyventi miestai .....	126
11.7.1	Nuo dviračių iki elektromobilių.....	126
<b>12.</b>	<b>MODERNUS KAIMAS, AUGANTIS ŽEMĖS ŪKIS.....</b>	<b>127</b>
12.1	Politikos tęstinumas ir būtinausi pokyčiai.....	127
12.1.1	Didinti ES paramos prieinamumą, sklaidą, efektyvumą .....	127
12.1.2	Dėmesys smulkiems ūkiams ir verslui .....	128
12.1.2.1	Gyvybingas ir efektyvus ūkininkavimas.....	129
12.1.3	Orientuotis į rinką ir į vartotojus .....	129
12.1.4	Reklamuoti prekę lietuvišką .....	129
12.2	Veiklos ir valdymo efektyvumas.....	130
12.3	Veiklos ir valdymo efektyvumas.....	130
12.4	Vieta kur gera gyventi .....	131
12.4.1	Didinti kaimo gerovę .....	131
<b>9</b>	<b>KULTŪRA 2016-2020.....</b>	<b>131</b>
9.1	Saugosime Lietuvos kultūros paveldo unikalumą.....	132
9.2	Skirsime daugiau dėmesio ir profesionaliajam, ir mėgėjų menui .....	133
9.3	Skatinsime kūrybos visuomenės plėtrą .....	133
9.4	Didinsime kultūros vaidmenį valstybėje .....	134
9.5	Didinsime kultūros prieinamumą .....	135
<b>13.</b>	<b>ATSAKINGA DIPLOMATIJA: TVIRTI EUROPOJE IR PASAULYJE.....</b>	<b>135</b>
13.1	Perprasti Euroatlantinio bendradarbiavimo galią .....	136
13.2	Skatinti Lietuvos lyderystę, tapti geruoju pavyzdžiu .....	136
13.2.1	<b>Unikali geopolitinė padėtis – gyvybinga regioninė politika .....</b>	<b>137</b>
13.2.2	Formuoti Europos diplomatijos darbotvarkę .....	138
13.2.3	<b>Aktyviai žaisti globaliame pasaulyje .....</b>	<b>139</b>
13.3	Mūsų piliečiai, nesvarbu kokioje valstybėje jie bebūtų .....	139
13.3.1	<b>Įteisinti dvigubą pilietybę .....</b>	<b>140</b>

<b>13.3.2</b>	<b>E-demokratija tarpusavio saitų išlaikymui .....</b>	<b>140</b>
13.4	Skatinti žavėtis Lietuva, kultūra, menu, mokslu .....	140
13.4.1	Kultūrų dialogas – kryptingai ir intensyviai .....	141

# 1 FINANSAI, MOKESČIAI IR ŽMOGAUS GEROVĖ

## Vizija

Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis turi aiškią ekonominę šalies viziją: „Lietuva – tai pažangi ir efektyviai valdoma valstybė, kuri kuria konkurencingas ir tvarias ekonomines sąlygas, naudingas dirbantiems ir verslą kuriantiems žmonėms“.

## Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis sako: „UŽ!“

- Už geresnes sąlygas žmogui kurti savo ekonominę gerovę!
- Už valstybės ir kiekvieno jos piliečio finansinį saugumą bei stabilumą!
- Už atvirą, sąžiningą ir atsakingą valstybės valdymą!

## Ką matome šiandien?

Aktyviai veikdama tarptautinėje erdvėje, Europos Sąjungoje (ES) ir NATO, Lietuva pasiekė aukštą politinės gerovės lygį, tačiau ekonominė žmonių gerovė kelia didelių iššūkių. Senstanti visuomenė, didelė emigracija, tyrimuose fiksuojamas iki 30 proc. šešėlinės ekonomikos mastas lemia menkas valstybės biudžeto pajamas, neadekvatų viešųjų valstybės funkcijų finansavimą, menką socialinę apsaugą ir iš to sekančią socialinę atskirtį. Ir taip per menkas valstybės biudžetas naudojamas nevertinant naudos, valstybės turtas valdomas neefektyviai, valstybės skola išaugo iki 15,9 mlrd. eurų, o vidutinė pensija ir atlyginimas šalyje yra gerokai mažesni nei kaimyninėse valstybėse.

Liberalai yra įsitikinę, kad reikia imtis skubių veiksmų gydant Lietuvos finansų, ūkio ir ekonomikos sektorius, idant tendencijos pasikeistų ir mūsų valstybė taptų patrauklia dirbti ir gyventi pirmiausiai mūsų piliečiams ir būtų konkurencinga, lyginant su kitomis ES valstybėmis.

## Ilgalaikiai tikslai:

- Augantys gyventojų ekonominės gerovės rodikliai (turtas, pajamos);
- Augantis verslumas, didėjantis naujų įmonių skaičius, didėjanti pridėtinė vertė, atlyginimų augimas įmonėse;
- Liberalesnis valstybės institucijų požiūris į verslo priežiūrą ir mokestinę sistemą;
- Didėjantis Lietuvos Respublikos gyventojų skaičius;
- Ilgalaikis Lietuvos ekonominės ir finansinės padėties apibrėžtumas.

## Mes siūlome:

- Palikti daugiau pinigų žmogui ir šeimai, mažinti mokesčius;
- Kurti palankią aplinką verslui;
- Valstybei gyventi pagal išgales ir atsakingai bei efektyviai valdyti viešuosius finansus;
- Valdyti valstybės turtą kaip sąžiningiems šeiminiškams;
- Įtvirtinti požiūrį, kad mokesčiai yra ne renkami, o mokami.

## 1.1 Palikti daugiau pinigų žmogui ir šeimai

Lietuvos mokesčių mokėtojų pečius slegia didžiulė darbo mokesčių našta. Darbo apmokestinimas Lietuvoje siekia apie 40 proc. ir tai yra gerokai daugiau nei išsivysčiusių valstybių (EBPO) vidurkis. Įmonių savininkų pajamos iš jų turimų įmonių veiklos apmokestinamos net kelis kartus: 15 proc. pelno mokesčiu, 15 proc. gyventojų pajamų mokesčiu dividendams, kartu sudėjus gauname apie 28 procentus. Vartojimo mokesčiai taip pat didesni – net 11 ES valstybių narių galioja mažesnis standartinis pridėtinės vertės mokesčio (PVM) tarifas nei Lietuvoje, be to, taikomos įvairios lengvatos, kurios leidžia prekes ir paslaugas vartotojams įsigyti dar pigiau.

Todėl Liberalų sąjūdis siūlo visą priemonių kompleksą, kuris padės turėti daugiau pinigų žmogui ir šeimai.

### 1.1.1 Mažinti mokesčius dirbantiems žmonėms

**Mažinsime darbuotojų apmokestinimą.** Numatyta, kad Socialinio draudimo įmoka iki 2020 m. mažės po 1 proc. kasmet.

**Įvesime „Sodros“ „lubas“ nuo 5 draudžiamųjų pajamų.** Šiuo metu Lietuvoje galioja tik „Sodros“ išmokų „lubos“, todėl socialinio draudimo sistema yra neteisinga daugiau uždirbančiųjų atžvilgiu, lemia mažesnę šalies konkurencingumą ir norą samdyti kvalifikuotus ir brangiau kainuojančius specialistus. Pavyzdžiui, pensijoms galioja 5 einamųjų metų draudžiamųjų pajamų dydžio „lubos“ (2 225 EUR) – šią ribą viršijantis darbuotojo atlyginimas neprideda nė vieno euro prie jam apskaičiuotos pensijos dydžio. Tai būtina keisti.

Neapmokestinamą pajamų dydį (NPD) prilyginsime minimaliai algai. Sieksime, kad ilgainiui NPD prilygtų minimaliai algai.

**Išlaikysime NPD lengvatų už vaikus augimo kreivę.** Skatindami jaunas šeimoms susilaukti daugiau vaikų, padėsime galvoti ir apie tai, kaip juos išlaikyti.

### 1.1.2 Mažinti mokesčius gyventojams

**Gražinsime finansinės krizės metu laikinai padidintą 18 proc. PVM tarifą, mažindami jį po 1 proc. kasmet.** Tai leis atpiginti prekes ir paslaugas gyventojams ir ištraukti dalį PVM iš „šešėlio“.

**Įvesime daugiau skaidrumo ir aiškumo apmokestinant darbą.** Šiuo metu tik 3 proc. „Sodros“ įmokų darbdavys išskaičiuoja iš darbuotojo atlyginimo, dar 37 proc. suma priskaičiuojama iš darbdavio, todėl darbuotojai to nei pastebi, nei vertina. Susidaro klaidingas įspūdis, kad neva didžiąją dalį mokesčių moka darbdavys, nors iš tikrųjų tai yra pinigai, kuriuos uždirba ir sumoka pats darbuotojas. Įvedus pokyčius, žmonės darbo sutartyse matys visus savo sumokamus mokesčius – tai įves daugiau skaidrumo ir aiškumo, didins darbuotojų sąmoningumą ir mažins „šešėlinę“ ekonomiką.

Indeksuosime darbuotojų atlyginimus koeficientu 1,312 ir nustatysime, kad visa įmokos „Sodrai“ suma būtų išskaičiuojama iš darbuotojo atlyginimo. Perskaičiavus tarifus, sprendimas fiskaliai būtų neutralus, o darbuotojas su darbdaviu mokėtų lygiai tiek pat. Žinodami tiksliai, kiek ir už ką mokesčių jie moka, žmonės taps sąmoningesni, daugiau domėsisi institucijų veikla ir reikalaus efektyvesnio mokesčių panaudojimo.

**Tikime, kad visa tai prisidės prie stabilesnės mokesčių bei įmokų sistemos.** Kils mažiau iniciatyvų priimti „progresinius“ mokesčius, o potencialiems investuotojams į Lietuvą taps aiškiau, kiek kainuoja žmogiškasis kapitalas.

	Šiandien		Siūlome	
	Tarifas	Suma	Tarifas	Suma
Atlyginimas „ant popieriaus“		100 €		131,2€
Pensijų draudimas	26,3 % *	26,30 €	20,05 %	26,30 €
Privalomasis sveikatos draudimas	6 %	6,00 €	4,57 %	6,00 €
Ligair motinystės/tėvystės atostogos	3,4 %	3,40 €	2,59 %	3,40 €
Nedarbas	1,1 %	1,10 €	0,84 %	1,10 €
Nelaimingi atsitikimai darbe	0,2 % **	0,20 €	0,15 %	0,20 €
Įmokos į garantinį fondą	0,2 %	0,20 €	0,15 %	0,20 €
Darbuotojo mokama įmoka	3 % ***	3,00 €	2,29 %	3,00 €
Gyventojų pajamų mokestis	12 % ****	9,15 €		9,15 €
Iš viso kainuoja darbdaviui		131,20 €		131,20 €
Darbuotojui „į rankas“		79,00 €		79,00 €

\* Įskaitant 2% pervedamus PKF (jei asmuo pasirinko dalyvavimą).

\*\* Jei įmonėje nebuvo vidutinių ir sunkių nelaimingų atsitikimų.

\*\*\* Neskaitant papildomų 2% PKF.

\*\*\*\* Dėl kintančio NPD efektyvus GPM tarifas 12%, kai atlyginimas 800€ ir auginamas 1 vaikas.

## 1.2 Kurti palankią aplinką verslui

Nors konstatuojama, kad ekonominė krizė pasibaigė, jos metu padidintų mokesčių niekas nesiūlo mažinti. Pagal mokesčių sistemos patrauklumą verslui Lietuva jau pralaimi Latvijai ar Estijai, tai atgraso nuo naujų verslų steigimo ir gąsdina investuotojus. Verslo finansavimo galimybės mūsų šalyje vis dar yra ribotos, o ypatingai dėl to nukenčia smulkieji ir pradedantieji verslininkai.

Todėl Liberalų sąjūdis siūlo konstruktyvius sprendimus, kurie leistų kurti palankesnę aplinką verslui.

### 1.2.1 Sukurti paprastą ir draugišką mokesčių sistemą.

**Investicijų apmokestinimui – griežtas NE!** Įmonių pelnas apmokestinimas bus tik jį išsimokant. Tokie Pelno mokesčio įstatymo pakeitimai leis pritraukti užsienio investicijas, diegti inovacijas, kurti naujas darbo vietas ir didinti atlyginimus.

**Naikinsime brangius ir perteklinius mokesčius.** Yra mokesčių, kurių administravimas kainuoja brangiai, tačiau jie sudaro palyginti nedidelę biudžeto dalį. Pavyzdžiui, panaikinus paveldimo turto ir taip vadinamą „prabangaus nekilnojamojo turto“ mokestį, biudžeto pajamos iš esmės nesumažės, o valstybė dar ir sutaupys už mokesčių administravimą. Štai 2015 metais „prabangaus nekilnojamojo turto“ mokesčių buvo surinkta vos 997 tūkst. eurų, t.y. mažiau nei 70 proc. planuotų pajamų ir jos buvo dvigubai mažesnės nei 2014-aisiais. Valstybės pajamos iš paveldimo turto mokesčio pernai siekė vos 1,4 mln. eurų.

**Mažinsime akcizo mokesčius** benzinui ir dujoms. Šiuo metu akcizo mokestis už toną benzino yra net 75 eurai didesnis už ES nustatytą minimalų tarifą. Akcizas dujoms – daugiau nei 2 kartus didesnis nei numato ES. Akcizo mokesčio mažinimas leistų atpiginti kurą, atpiginti kai kurias prekes ir paslaugas, o taip pat – saugoti mažiau uždirbančių gyventojų pajamas.

**Dirbsime tam, kad mokestinė aplinka būtų ne tik stabili, bet ir nuspėjama.** Mums svarbu, kad verslininkai galėtų be baimės planuoti investicijas ar naujo verslo pradžią. Sieksime, kad užsienio ekspertams Lietuvos pažanga mokesčių srityje ir mokestinė aplinka nebūtų įvardinta kaip vienas iš pagrindinių trukdžių investuojant į Lietuvą.

### 1.2.2 Mažinti smulkaus ir pradedančiojo verslo apmokestinimą

**Mažinsime smulkaus verslo sąnaudas mokesčiams.** Įmonės, kurių apyvarta siekia iki 2 mln. eurų (maksimalios sumos, leidžiamos ES), galės apskaičiuoti ir mokėti PVM gavusios atlygį už prekes ir suteiktas paslaugas.

### 1.2.3 Lengvinti mokesčių administravimo našta

**Naikinsime besidubliuojančias valstybės institucijas ir atsisakysime perteklinės informacijos reikalavimo.** Valstybės institucijos negalės reikalauti iš gyventojų ir įmonių pakartotinai teikti informaciją, kuri jau buvo pateikta anksčiau kitoms institucijoms.

**Aiškinsime mokesčių taisykles.** Dirbsime tam, kad mokesčių įstatymai ir jų išaiškinimas būtų lengvai suprantamas kiekvienam mokesčių mokėtojui, o ne tik profesionaliam konsultantui.

**Užtikrinsime, kad kova su „šešėliu“ nevirstų nepakeliama administracine našta gyventojams ir verslui.** Skatinsime draugišką bendradarbiavimą su mokesčių administratoriumi, užtikrinsime, kad jis būtų pagalbininkas, o ne baudėjas.

## 1.2.4 Plėsti alternatyvaus verslo finansavimo galimybes

**Suteiksime naują impulsą Lietuvos kapitalo rinkai.** Sieksime, kad bent dalis valstybės valdomų įmonių būtų privatizuotos per Lietuvos vertybinių popierių biržą. Sudarysime sąlygas uždarosioms akcinėms bendrovėms lengviau viešai platinti obligacijas. Sukursime palankiausių investicijų fondų veiklai aplinką Baltijos šalyse ir Lenkijoje. Įtvirtinsime galimybę bendrovėms suteikti darbuotojams bendrovės akcijų įvairesniais būdais. Ieškosime dar šimtų ir tūkstančių būdų kapitalo rinkos augimui.

**Atrišime rankas sutelktinio finansavimo (*crowd-funding*) ir dalijimosi platformoms.** Sieksime, kad mūsų valstybėje modernūs finansiniai įrankiai būtų reguliuojami liberaliausiai iš Baltijos šalių. Užtikrinsime aiškius ir palankius investuotojų, dalyvaujančių tarpusavio skolinimo veikloje, principus.

**Pakeisime dabartinį rizikos kapitalo fondų reguliavimą** taip, kad jiems būtų užtikrinta galimybė konsoliduoti nuostolius, leisime pensijų fondams paprasčiau investuoti į rizikos kapitalo fondus Lietuvoje, gerinsime ūkinių bendrijų reglamentavimą, sudarant palankesnes sąlygas rizikos kapitalo fondų veiklai.

## 1.3 Valdyti biudžetą efektyviai ir atsakingai

Valstybės skola pastaruosius ketverius metus nuolat didėjo: 2012 metais ji sudarė 12,4 mlrd. eurų, o 2015 m. – jau 15,8 mlrd. eurų. Planuojamas valstybės biudžeto deficitas pernai siekė 342 mln. eurų, o 2016 m. – jau 640 mln. eurų. Mūsų profesionalių ekonomistų vertinimu, valstybės skola auga, nes biudžeto asignavimai skiriami vadovaujantis politiniais argumentais, o ne ekonomiškai pagrįstais kriterijais. Viešųjų finansų planavimo ir valdymo procese trūksta aiškiai ir skaidriai parinktų kriterijų, kurie būtų pagrįsti ekonominio naudingumo principais.

Todėl Liberalų sąjūdis siūlo visą sistemą, kuri leis sujungti į vieną visumą vidutinės trukmės finansų planavimą ir aiškiai apskaičiuojamą ekonominę naudą dabar ir ateityje.

### 1.3.1 Iškelti idėją ir siekti perteklinio Lietuvos biudžeto

**Mažinsime valdžios sektoriaus deficitą, kol pasieksime apskritą nulį (subalansuotas biudžetas).** Iškelsime perteklinio Lietuvos biudžeto idėją, raginsime griežtos fiskalinės drausmės laikytis ir savivaldybes, ir „Sodrą“, ir kitas institucijas.

Įvykdysime Lietuvos valstybės biudžeto sudarymo reformą, nustatysime naujus tikslus, prognozių sudarymo principus ir procedūras. Įvesime aiškius ekonominę logiką atitinkančius kriterijus ir stiprinsime vidutinės trukmės viešųjų finansų planavimą. Valstybės biudžeto planavimas trims metams į priekį užtikrins viešųjų finansų tvarumą ir stabilumą.

**Sugriežtinsime biudžeto programų sudarymo ir tvirtinimo principus, sumažinsime ministerijų asignavimus iki 20 procentų.** Skirdami asignavimus, vertinsime išlaidų efektyvumą, remsimės kaštų ir



naudos analize bei geriausia ES praktika. Skatinsime struktūrines reformas tose srityse, kur išlaidų efektyvumas žemiausias.

Peržiūrėsime taikomas mokesčių lengvatas ir atsisakysime tų, kurios nėra efektyvios. Tokiu būdu padidinsime valstybės biudžeto pajamas bent 100 mln. eurų per metus.

### 1.3.2 Mažinti valstybės skolą

**Sieksime mažinti viešųjų finansų deficitą**, kad valstybės skola nedidėtų ir palaipsniui ją mažinsime, nepadarydami žalos šalies ūkiui. Pasiuksime, kad 2020 m. valstybės skola neviršytų 35 proc. BVP.

### 1.3.3 Pasiruošti ateities finansinėms krizėms

**Nustatysime griežtus Stabilizavimo fondo lėšų panaudojimo saugiklius**, patvirtinsime kriterijus, kokia situacija šalyje laikoma ekonominiu sunkmečiu (krize).

Stiprinsime viešojo sektoriaus subjektų finansinės drausmės laikymosi kontrolę ir atsakomybę už fiskalinių taisyklių pažeidimus.

**Taikysime anticiklines priemones planuodami viešuosius finansus**, kad ūkio ciklo svyravimai turėtų kuo mažesnės įtakos fiskaliniams rezultatams, o viešųjų finansų būklė būtų stabili.

**Įgyvendinsime viešųjų finansų planavimo ir valdymo priemones**, kurios padės užtikrinti finansų stabilumą, iš anksto numatyti priemones ekonominėms krizėms suvaldyti.

### 1.3.4 Pasiruošti laikotarpiui, kai sumažės ES finansavimas

Sieksime efektyvaus ir skaidraus dabartinio ES fondų lėšų panaudojimo, kad įgyvendinami projektai kurtų kuo didesnę pridėtinę vertę.

**Gerinsime sąlygas privatiems investuotojams investuoti Lietuvoje** ir tokiu būdu privačiomis investicijomis padengti sumažėjusių ES lėšų trūkumą.

## 1.4 Su valstybės turtu elgtis šeimininkiškai

Lietuvos valstybės valdomų įmonių (VVI) vidutinė įdarbinto kapitalo grąža (ROCE) 2011 – 2014 m. net tris kartus žemesnė nei Europos vidurkis. Pagal 2010 m. pirmąkart paskelbtą valstybės valdomo komercinio turto naudojimo apžvalgą, paaiškėjo, kad VVI kapitalo grąža buvo vos 0,1 procento. Lietuvos valstybė valdo 122 įmones (tik 23 iš jų turi nepriklausomas valdybas), palyginti su Švedija ir Suomija, jos valdo apie 50 valstybės įmonių, Estija – 30, Latvija – 70 VVI.

Skaičiai rodo, kad kapitalas Lietuvos viešajame sektoriuje valdomas neefektyviai, o dažnai – ir aplaidžiai. Akivaizdu problema, kad valstybė ligi šiol neveikia kaip rūpestingas šeimininkas ir nesinaudoja teisinėmis VVĮ reglamentavimo priemonėmis. Pavyzdžiui, VVĮ valdymas nėra nepriklausomas ir depolitizuotas, iki šiol nėra sukurtas vieningas valstybės turimo ir naudojamo turto registras, trūksta kompetencijos ir atsakomybės. Dėl to Liberalų sąjūdis siekia aiškios ir pamatuotos valstybės turto valdymo reformos, kurią įgyvendinti galima ir leidžiamosios, ir vykdančiosios valdžios pastangomis.

#### 1.4.1 Įvykdyti valstybės įmonių valdymo reformą

**Depolitizuosime valstybės valdomų įmonių valdymą.** Įgyvendinsime reformą, kurioje Finansų ministras bus atsakingas už valstybės, kaip akcininko, interesų atstovavimą valstybės įmonėse, o kitos ministerijos veiktų kaip reguliacinės aplinkos formuotojai ir prižiūrėtojai. Užtikrinsime, kad ministerijos nedalyvautų konkrečių įmonių valdyje, o jų valdomi akcijų paketai būtų perduoti VĮ „Turto bankas“. Pertvarkytas „Turto bankas“ atstovaus valstybę, kaip akcininką, ir įgyvendins turto valdymo uždavinius.

**Užtikrinsime valstybės kontroliuojamų įmonių dviejų trečdalių valdymo organų narių nepriklausomumą.** Įvykdžius reformą, VVĮ valdybų narius per 6 mėnesius parinks ir skirs pertvarkytas „Turto bankas“, vadovaudamasis geriausiais korporatyvinio valdymo standartais ir gairėmis.

**Valstybės viešąsias funkcijas finansuosime konkurso pagrindu.** Sieksime laisvos konkurencijos, kad viešąsias funkcijas vykdančios ministerijos ir joms pavaldžios įmonės bei VVĮ tokiuose konkursuose dalyvautų lygiomis teisėmis su kitais rinkos dalyviais (pvz., keleivių pervežimo sritis ir pan.).

#### 1.4.2 Valstybės turtą valdyti centralizuotai ir profesionaliai

**Privalome centralizuotai valdyti valstybės turimą nekilnojamąjį** (t.y. nuosavybės teise turimas arba naudojamas valdžios įstaigų) **ir finansinį** (t.y. vertybiniai popieriai – akcijos ir susijusios dalyvavimo teisės įmonėse) **turtą.** Institucinė platforma ir valdymo kompetencijų centras taps LR Finansų ministerijos įstaiga (pertvarkyta VĮ „Turto bankas“).

**Pagrįsime valstybės turimo nekilnojamojo turto naudojimą sisteminiu požiūriu į kaštus mokesčių mokėtojams ir jo patogumą.** Kiekvienos valdžios institucijų naudojamas pastatas bus įvertinamas jo tikrosios kainos mokesčių mokėtojams atžvilgiu. Įvykdžius tokį vertinimą, bus sprendžiama dėl tokio turto tolesnio naudojimo pagrįstumo ar perkėlimo kitur.

### 1.4.3 Realizuoti valstybės pasitraukimo iš verslo programą

**Sistemiškai vertinsime valstybės valdomų įmonių sąrašą ir parengsime privatizavimo programą.** Garantuosime, kad valstybės pasitraukimas iš verslo vyktų greitai, ryžtingai, skaidriai ir sąžiningai. Privatizavimas negali būti iš esmės atidėliojamas dėl siekio padidinti įmonių vertę ar privačių interesų.

Sieksime, kad valstybė, kaip verslo veikla užsiimančių įmonių akcininkė, savo veiklą vykdytų atsakingai ir atsargiai. Skatinsime, kad valstybė atsisakytų perteklinių veiklų ir turto, keldama strateginius tikslus VVĮ valdymo organams.

### 1.4.4 Didinti valstybės investuoto kapitalo grąžą iki 9 proc.

**Kelsime turto grąžos, valdymo efektyvumo ir kitus rodiklius valstybės valdomoms įmonėms.** Skelbsime šiuos rodiklius viešai kaip jų veiklos gaires ir akcininko lūkesčius bei signalą rinkai. „Turto bankas“ kiekvienos įmonės atveju spręs individualiai, tačiau siektinas bendras investuoto kapitalo grąžos reikalavimas – 9 proc. per metus.

## 1.5 Atlyginimai – nuo € 1000, pensija – nuo € 400 „į rankas“

Šiuo metu vidutinis atlyginimas „į rankas“ Lietuvoje siekia 585 eurus. Vidutinis atlyginimas Latvijoje yra beveik 80 eurų, o Estijoje – net 280 eurų daugiau. Liberalai turi aiškų planą, kaip didinti vidutinį atlyginimą, kad jau 2020 metais jis būtų ne mažiau kaip 1000 eurų „į rankas“.

### 1.5.1 Konkretus planas atlyginimų spurtui

**Didinsime tiesioginių užsienio investicijų rodiklį vienam gyventojui.** Remiantis statistiniais duomenimis, 1000 eurų padidinus užsienio investicijas, tenkančias vienam gyventojui, vidutinis atlyginimas šalyje pakyla apie 100 eurų. Žadame padvigubinti tiesioginių užsienio investicijų srautą į Lietuvą iki 2020 m., kas leis vidutinį atlyginimą padidinti 153 eurais.

**Mažinsime pelno apmokestinimą.** Tai padės visoms įmonėms – vietinėms ir užsienio – didinti investicijas, diegti inovacijas ir mokėti didesnius atlyginimus. Apskaičiavome, kad padidinus sukauptų materialinių investicijų kiekį 50-70 proc. vidutinis atlyginimas išaugs 73 eurais.

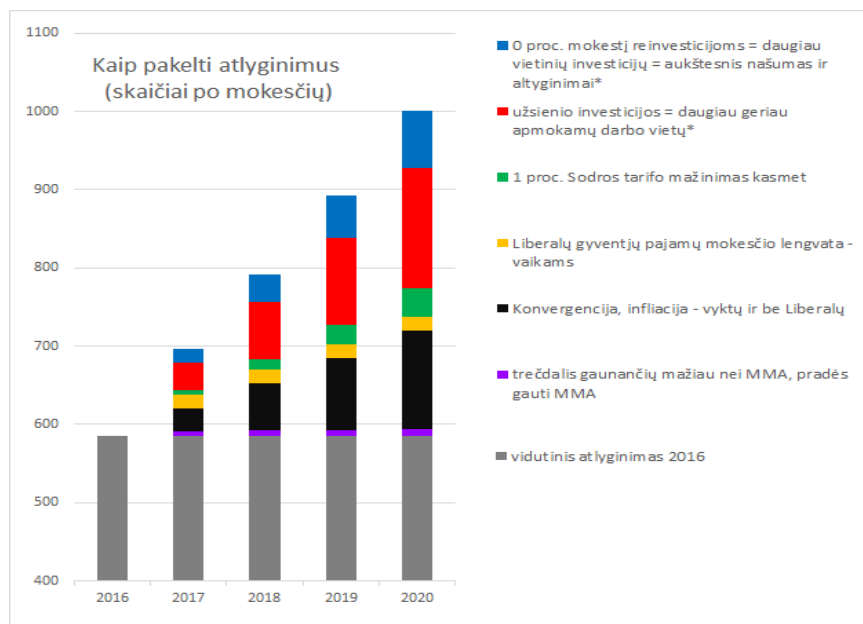
**Mažinsime „Sodros“ įmokas kiekvienais metais.** Pažadame mažinti „Sodros“ įmokas 1 procentiniu punktu kiekvienais metais. Dėl to vidutinis atlyginimas, gaunamas į rankas, padidės 37 eurais.

Sukursime sąlygas, kad drastiškai sumažėtų žmonių, dirbančių mažiau nei už minimumą, skaičius. Net ir pesimistiniu atveju, vidutinis atlyginimas padidės apie 20 eurų.

**Palaikysime NPD didinimą.** Tai leis padidinti vidutinį atlyginimą 30 eurų.

**Didinsime ekonomikos augimą 5 procentais.** Apskaičiavome, kad vidutinis atlyginimas dėl natūralaus ekonomikos augimo padidės 125 eurai.

**Sudedame visas dalis:  $585+153+73+37+30+125=1003$ .** Tai yra mažiausia, ką mes galime padaryti iki 2020 m.



### 1.5.2 Kelti pensijas ir kelti žmonių orumą

Šiuo metu Lietuvoje vidutinė senatvės pensija, turint būtinaį 30 metų darbo stažą, siekia 266 eurus (ją gauna apie 70 procentų iš 531 tūkstančio senjorų). Tai akivaizdžiai per mažai siekiant užtikrinti orią senatvę žmonėms, išėjusiems į užtarnautą poilsį.

Liberalų sąjūdis dirba tam, kad jau 2020 m. vidutinė pensija išdirbusiems 30 metų Lietuvoje būtų 400 eurų ir suteiktų galimybę senjorams džiaugtis gyvenimu.

### 1.5.3 Auginti bazinę pensiją kiekvienais metais

Nuo 112 eurų 2016 metais iki 190 eurų 2020-aisiais. Draudžiamosios pajamos augtų nuo 445 eurų iki 540 eurų.

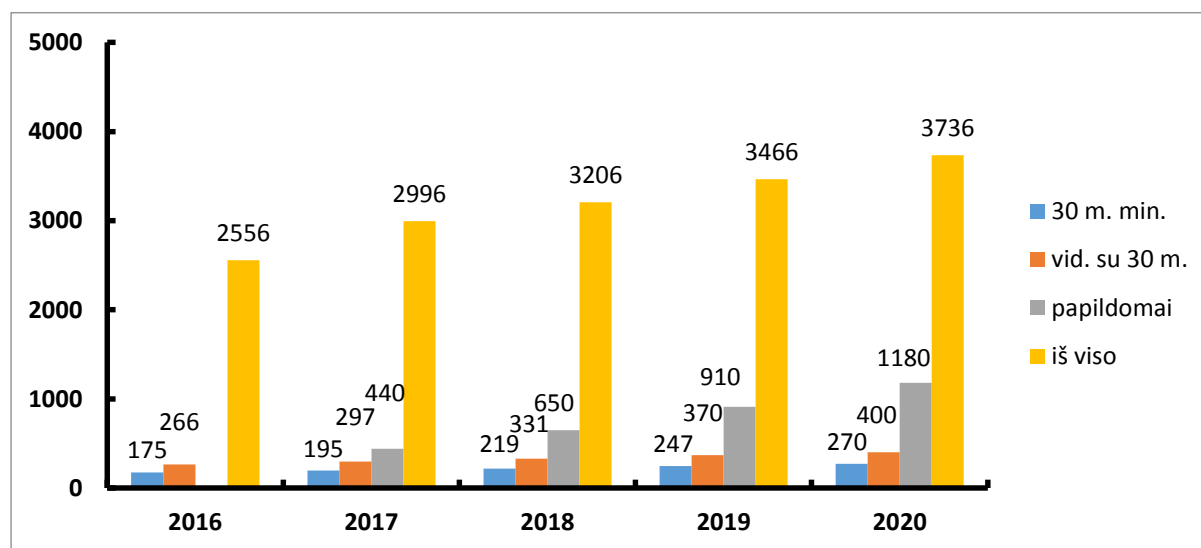
Metai	Bazinė pensija eurai	Draudžiamosios pajamos eurai
2016	112	445
2017	130	463
2018	150	483

2019	173	506
2020	190	540

#### 1.5.4 Didinti senatvės, netekto darbingumo, našlių ir našlaičių pensijas

Apskaičiuosime aiškų lėšų poreikį pensijų augimui ir parengsime griežtą bei atskaitingą planą, kaip jo laikytis. Visuomenė skaidriai ir atsakingai bus informuojama apie tai, kaip laikomasi pensijų didinimo programos.

Dirbusių už minimumą ir vidutinės senatvės pensijos, turint 30 m. darbo stažą, augimas bei lėšų poreikis (papildomai ir iš viso) 2016-2020 metais.



## 1.6 Pertvarkyti socialinio aprūpinimo sistemą

Daugeliui šiuo metu „Sodros“ teikiamų draudimų nėra ir negali būti taikomi draudiminiai principai. Nors „Sodros“ išmokos turi itin daug socialinės pašalpos bruožų, tačiau yra mokamos ir pasiturintiems asmenims. Chaotiškas draudimo ir paramos principų taikymas išbalansuoja sistemą ir neleidžia pasiekti jai keliamų tikslų.

Liberalai mato, kad Valstybinio socialinio draudimo sistemą neišvengiamai periodiškai ir augančia progresija veiks demografiniai pokyčiai. Valstybinio socialinio draudimo sistema yra itin politizuota, tad patiria ne tik demografinius, bet ir rinkiminiuosius ciklus ir nesiremia jokiais ekonominiais pagrindais. Susidaro įspūdis, kad Valstybinio socialinio draudimo sistema yra „Ponzi“ schema, finansinė piramidė, kuri griūva sumažėjus įmokoms.

Liberalų sąjūdis nori keisti paternalistinę prielaidą, kad žmonės nemoka ir nesugeba planuoti ateities, kad Valstybinio socialinio draudimo sistema yra prievartinė ir ji mažina taupymą šalies viduje. Akivaizdu,

kad už savo draudimą sumoka pats darbuotojas, todėl jo lėšų valdymui ir turi būti skiriamas didžiausias dėmesys, o sistema turi veikti taip, kad nekeltų konfliktų tarp kartų.

Permainų metu dabar „Sodroje“ esantys draudimai bei išmokos arba naikinami (užbaigiant mokėti jau pradėtus mokėjimus), arba pradedami organizuoti išimtinai draudiminiu principu privačiose draudimo bendrovėse, arba vykdomi šalpos principu iš nacionalinio biudžeto bei bendrųjų mokesčių.

### **1.6.1 7 žingsniai, kurie lems realią „Sodros“ reformą**

„Sodros“ lėšų trūkumas finansuojamas biudžeto asignavimais (privatizavimo įplaukomis, paskolomis ir kt.). Siūlome įvykdyti valstybinio socialinio draudimo permainą tokiu būdu:

- 1) Valstybinio socialinio draudimo objektais neturi būti gyvenimo atvejai, kuriems pagal jų prigimtį negali būti taikomi draudiminiai principai;
- 2) Didžiausią valstybinio socialinio draudimo dalį sudarantis senatvės pensijų draudimas nėra draudiminis įvykis ir šiam gyvenimo etapui privalo būti ruošiamasi (privalomai) kaupiant lėšas privačiose kaupiamosiose sąskaitose;
- 3) Tie asmenys, kurie reikšmingą laiką dalyvavo valstybinio socialinio draudimo sistemoje, gauna obligaciją (vaučerį), kaip „išeitinę kompensaciją“, kuri būtų išmokama sulaukus pensinio amžiaus; pereinamuoju laikotarpiu „Sodra“ egzistuoja kaip prisiimtų įsipareigojimų vykdytoja, permainai finansuoti gyventojai moka laikinąjį „Sodros“ mokestį (kuris mažėja nuo 10 proc. iki nulio);
- 4) Kai tam tikri įvykiai gali būti draudiminiais, o būtent – sveikatos ir ligos draudimas bei nelaimingų atsitikimų darbe draudimas – tai būtina organizuoti (privalomuoju) draudimu privačiose draudimo bendrovėse;
- 5) Kai dėl tam tikrų gyvenimo aplinkybių (visos kitos „Sodros“ išmokos) asmuo netenka pajamų, jam pagalba turi būti teikiama pašalpos forma, atlikus pajamų ir turto testą. Valstybė turi perskirstyti lėšas kryptingai ir taikliai –tik tiems, kurie stokoja, o ne pagal kategorijas ar politiškai parinktus gyvenimo atvejus. Šį žingsnį įgyvendinti būtina ir tuo atveju, jei nebūtų visiškai pereita prie privataus kaupimo senatvei (permainos mini variantas);
- 6) Perėjimas iš esamos sistemos prie kokybiškai naujos turi būti vykdomas laikantis šių principų: prisiimtų įsipareigojimų ištesėjimo ir naujų įsipareigojimų neprisiėmimo;
- 7) Itin opiu motinystės klausimu svarstytinas kompromisas dėl fiksuoto dydžio ir periodinės visiems vienodos trumpo laikotarpio (iki pusės metų) išmokos už vaikus iš nacionalinio biudžeto (dovanos principas).

## **1.7 Savanoriška mokesčių mokėjimo kultūra: mokėti, o ne rinkti**

Lietuvos biudžetas 2015 metais gavo 5,728 mlrd. eurų mokestinių pajamų (neįskaičiuojant ES paramos), o 2016 metais planuojama gauti 5,945 mlrd. eurų pajamų. Liberalų skaičiavimais, valstybės mokestinės pajamos galėtų padidėti daugiau kaip 2,5 mlrd. eurų, jeigu būtų pakeista mokesčių mokėjimo kultūra ir sumažintas „šešėlinės“ ekonomikos mastas.

Didelis atotrūkis tarp skurdžiausių ir turtingų visuomenės sluoksnių Lietuvoje sudaro kliūtis formuoti sąmoningai mokesčių mokėjimo kultūrai. Lietuvos gyventojai linkę pateisinti bet kokios formos šešėlį –

vidutiniškai kas trečias pateisina nelegalų darbą arba dalies nelegalių pajamų gavimą, kontrabandinių prekių pirkimą ar pardavimą.

Liberalų sąjūdžio tikslas – aktyviai stiprinti mokesčių mokėjimo kultūrą, skatinti mokesčių mokėtojus savanoriškai mokėti mokesčius valstybei ir ugdyti mokesčių mokėtojų sąmoningumą ir solidarumą.

## 1.8 Įtvirtinti viešumo, skaidrumo ir atskaitingumo principus mokesčių sistemoje

Garantuosime kuo didesnę teisės aktų mokesčių srityje aiškumą, paprastumą ir stabilumą naujos Vyriausybės valdymo laikotarpiu 2016-2020 metais.

**Populiarinsime viešumą ir atvirumą mokesčių mokėjimo ir administravimo srityje.** Atsakingos valstybės institucijos privalės aiškia, paprasta ir suprantama forma pateikti mokesčių mokėtojui informaciją kaip yra panaudojami jo sumokėti mokesčiai.

**Sieksime konkrečios, aiškios ir kiekvienam žmogui suprantamos valdžios institucijų finansinės atskaitomybės.** Kiekvieną ketvirtį visuomenei institucijos skelbs, kaip yra panaudojamos mokesčių mokėtojų sumokėtos lėšos, kaip įgyvendinami tikslai, uždaviniai ir rodikliai.

**Keisime Valstybinės mokesčių inspekcijos (VMI), kaip mokesčių administratoriaus, įvaizdį** iš baudėjo į patarėją bei švietėją. Siūlysimė palikti VMI visuomenės informavimo ir konsultavimo mokesčių mokėjimo klausimais funkciją, o **mokesčių administravimą perduoti privačiai struktūrai užtikrinant duomenų saugumą ir konfidencialumą.**

### 1.8.1 Įtraukti piliečius į valstybės mokesčių paskirstymą

**Sudarysime sąlygas gyventojams aktyviau dalyvauti viešajame valstybės gyvenime.** Prie šiuo metu sudarytų galimybių mokesčių mokėtojui paskirstyti 2 procentus sumokėto gyventojų pajamų mokesčio (GPM) labdaros (paramos) gavėjui ir 1 procentą politinei partijai, pasiūlysimė gyventojams paskirstyti iki 10 procentų sumokėto GPM valstybės biudžeto asignavimų valdytojams.

**Skatinsime piliečių finansinį raštingumą.** Organizuosime Nacionalinį finansinio raštingumo egzaminą, kuriame gyventojai turės galimybę įsitikinti savo finansinėmis žiniomis ir ekonominiu išprusimu.

**Informuosime gyventojus apie sumažintus mokesčius, jų mokėjimo naudą ir mažinamą administracinę naštą** (mokesčių administravimą, biurokratinės taisyklės ir reikalavimus, apimančius sprendimų priėmimo ir atsakymų terminų trumpinimą, elektroninių paslaugų apimčių didinimą, geresnę konsultacijų kokybę, didesnę veiksmų koordinavimą tarp viešojo sektoriaus institucijų).

## 1.8.2 Skirti dėmesį švietimui ir socialinei reklamai apie mokesčius

**Organizuosime edukacines ir reklamines akcijas beirenginius.** Skatinsime solidarumą ir patriotiškumą, kad Lietuvos piliečiai suvoktų mokesčių mokėjimo svarbą ir naudą sau, savo šeimoms, savo verslui ir savo valstybei.

## 2. EKONOMIKOS IR ŪKIO KATALIZATORIAI

### Vizija

Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis kuria inovacijų šalies viziją: „Lietuva – tai inovatyvi globalios pasaulinės rinkos dalyvė, vystanti investicijų pritraukimo, ekonominį ir startuolių turizmą“.

### Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis sako: „UŽ!“

- Už geresnes sąlygas bendradarbiauti verslui, mokslui ir inovacijoms!
- Už valstybės ir kiekvieno jos piliečio kūrybiškumą ir inovatyvumą!
- Už talentų pritraukimą į Lietuvą!

### Ką matome šiandien?

Nors Lietuvos bendrasis vidaus produktas (BVP) nuosekliai auga, Statistikos departamento duomenimis 2015 metais Lietuvos ūkio plėtra buvo lėčiausia per pastaruosius penkerius metus. Vidinio vartojimo ir su euro įvedimu susijusių kainų varomas BVP negali įsibėgėti dėl didėjančių emigracijos srautų, inovacijų nebuvimo ir neaugančio verslumo.

Didžiuojamės pasaulyje pirmaujančiais lazerių kūrėjais ir gamintojais, visoje ES itin sudėtingus vaistus registruojančiais biotechnologais, tačiau, deja, šie sektoriai nepajėgūs atstovauti viso Lietuvos mokslo pasiekimams pasaulyje. Gaila, bet kol kas turime pripažinti, kad esame beveik priešpaskutiniai Europos inovacijų švieslentėje.

Išlaidos moksliniams tyrimams ir eksperimentinei plėtrai (MTEP) nuo BVP siekia 1 proc. ir tai yra gerokai mažiau nei ES vidurkis. Nors viešosios išlaidos MTEP didėja, privataus sektoriaus išlaidos MTEP nėra didelės sudaro vos 28 proc. visų MTEP išlaidų. Tik 21 proc. Lietuvoje dirbančių mokslininkų įsitraukia į privataus verslo veiklą, ES vidurkis – 48 proc. Europos Komisijos ir kitų organizacijų ataskaitose nuolat pabrėžiama, kad mokslinių tyrimų sistema Lietuvoje dar nėra pakankamai orientuota į taikomuosius tyrimus ir industriją.



Lietuva mokslo potencialą pradėjo telkti sukurdamą 5 studijų, mokslo ir verslo slėnius, 10 mokslo ir technologijų parkų, tam skirtos šimtamilijoninės investicijos. Visgi sėkmingai veikiančių projektų, stiprinančių inovacijas, mokslo ir verslo partnerystę yra nedaug.

Liberalai mato daug problemų, susijusių su Lietuvos konkurencingumu, ir nenori lenktyniauti su kitomis šalimis tik pagal darbo jėgos pramonėje kainą. Todėl Liberalų sąjūdis skelbia, kad privalome konkuruoti pasaulyje savo žiniomis ir savo protu, kuris galėtų tapti pagrindiniu Lietuvos ekonomikos ir ūkio katalizatoriumi.

### **Ilgalaikiai tikslai:**

- Augantis inovacijų srityje dirbančių įmonių skaičius;
- Augantis verslumas, didėjantis startuolių skaičius, iš Rytų ir Vakarų pritrauktų investuotojų skaičius;
- Didėjantis investicijų pritraukimas į startuolių veiklą;
- Liberalesnis valstybės institucijų požiūris į įvairias verslo finansavimo galimybes, naujos galimybės verslo finansavimui;
- Didėjantis pritrauktų talentų skaičius;
- Ilgalaikis Lietuvos mokslo, tyrimų ir verslo inovacijų tvarumas bei stabilumas.

### **Mes siūlome:**

- Organizuoti inovacijų proveržį moksle ir jų pritaikymą versle;
- Paversti mūsų inovatyvius startuolius žinių ekonomikos žvaigždėmis;
- Pritraukti mokslo, ekonomikos ir ūkio talentus į Lietuvą;
- Didinti Lietuvos eksportą, pritraukti investicijas;
- Tobulinti verslo priežiūrą;
- Reprezentuoti Lietuvos inovacijas tarptautinėse bendruomenėse;
- Užtikrinti efektyvią ES lėšų ir viešųjų pirkimų sistemą;

## **2.1 Inovacijų proveržis moksle ir jų pritaikymas versle**

**Tikslingai finansuosime mokslinius tyrimus ir jų eksperimentinę plėtrą.** Gerinsime slėnių veiklą, inicijuosime mokslo vadybininkų profesijos modulio kūrimą ar įdiegimą pagal geriausių verslo krypties universitetų patirtį.

### **2.1.1 Vykdyti vieningą inovacijų politiką**

**Sukursime vieningą inovacijų politikos ir jos įgyvendinimo modelį.** Peržiūrėsime MTEP teisinį reglamentavimą bei koordinuojančių institucijų funkcijas pagal atsakomybių sritis:

- Nacionalinės inovacijų politikos formavimas ir koordinavimas;

- Inovacijų finansavimas;
- Inovacijų politikos įgyvendinimas.

**Pasiūlysiame efektyvų MTEP politikos formavimo ir koordinavimo modelį, apimantį LR Švietimo, Ūkio ir kitų ministerijų veiklą.** Identifikuosime vieną instituciją, kuri bus atsakinga už inovacijų ekosistemos kūrimą, tarptautinį bendradarbiavimą ir talentų pritraukimą į Lietuvą.

### 2.1.2 Tikslingai finansuoti tyrimų ir eksperimentinės plėtros ekosistemą

**Įsipareigojame, kad 2020-aisiais metais investicijų į MTEP dalis pasiektų 2 proc. bendro Lietuvos BVP.** Tai bus įgyvendinama kuriant paskatas privataus kapitalo investicijoms į MTEP bei tikslingai naudojant valstybės biudžeto ir ES lėšas.

Peržiūrėsime ir supaprastinsime galimybes naudotis mokesčių lengvatomis, taip stiprindami verslo susidomėjimą plėtojant inovacijas. Įvairiais finansavimo būdais kursime palankią inovatyvaus verslo ekosistemą, kurioje bus visos priemonės, padedančios tiek itin mažoms įmonėms, tiek augančiam aukštą pridėtinę vertę kuriančiam verslui.

**Didelį dėmesį skirsime aukštųjų mokyklų gebėjimams užtikrinti studentų verslumo įgūdžių ir jų jau įkurtų verslų vystymą.** Valstybės bei ES lėšas naudosime tikslinio kofinansavimo programai aukštųjų mokyklų mokslininkų ir studentų kuriamų naujų (purpurinių) įmonių įsteigimui ir veiklai.

**Stiprinsime komercinimo paramos sistemą.** Vystysime inovacijų komercializavimo veiklas universitetuose vykdančius padalinius, o valstybės lygiu sukursime ir įgyvendinsime komercializavimo paramos sistemą.

### 2.1.3 Įdarbinti investicijas į mokslą

Sieksime panaudoti slėniuose sukurtą infrastruktūrą taikomiesiems mokslams vystyti ir inovacijoms rasti. Pagal geriausius tarptautinius pavyzdžius efektyvinsime slėnių ir kitos infrastruktūros valdymą.

**Nuolat vykdysime slėnių veiklos stebėseną ir vertinsime jų veiklą pagal slėniams keliamus tikslus.** Konkurso būdu atrinksime slėnių vystymo konsultantus, didžiausią tarptautinę patirtį turinčius vadybininkus, kurių pagrindinis veiklos tikslas – slėnių veiklų vystytojų konsultavimas, politinių sprendimų priėmėjų informavimas dėl slėnių veiklos

vystymo, ryšių su pasauliniais inovacijų centrais vystymas ir kuriamų mokslo produktų komercializavimas tarptautinėje erdvėje.

**Sukursime platformą verslui lanksčiai naudotis slėnių, mokslo ir technologijų parkų, kita ES SF bei valstybės lėšomis sukurta infrastruktūra.** Slėniai bus finansuojami proporcingai bendradarbiavimui su verslu, pagal pritrauktų privačių lėšų (teikiant paslaugas ir kuriant inovacijas) apimtis. Palaiptiesiems slėniai turės tapti save finansuojančiais ir išlaikančiais vienetais.

#### 2.1.4 Inovatyvius startuolius paversti žinių ekonomikos žvaigždėmis

**Užtikrinsime didesnes valstybines investicijas skatinančias ankstyvosios stadijos rizikos kapitalo fondų steigimą.** Tą darysime bendradarbiaujant su Europos investiciniu banku, EFSI fondu ir kitomis europinėmis institucijomis. Vystysime rizikos kapitalo investicijų fondus, labiau pritaikytus jauno verslo poreikiams.

**Skatinsime „Verslo angelų“ fondus.** Remdamiesi Didžiosios Britanijos „Seed Enterprise Investment Scheme“ pavyzdžiu, garantuosime iki 50 proc. mokesčių lengvatų nuo 50 000 eurų investicijų sumos per metus, investuojant į mažas ir jaunas kompanijas. Nuostolio atveju, mokestinė lengvata bus dar labiau didinama.

**Patobulinsime egzistuojančias investicijų mokestines lengvatas ir pasiūlysiu naujų.** Mažinsime smulkaus ir pradedančio verslo apmokestinimą ir siūlysiu mokesčių atostogas verslo pradžioje.

Naikinsime apribojimus, kurie neleidžia startuoliams pasinaudoti finansavimu iš ES struktūrinių fondų. Peržiūrėsime visas ES fondų teikiamas galimybes ir nukreipsime juos į startuolių ekosistemos vystymą.

**Garantuosime, kad startuoliai pasinaudotų visomis naujojo socialinio modelio galimybėmis,** kurios jaunoms įmonėms sumažina administracinę ir biurokratinę našta, sudaro lankstesnes darbo galimybes, leidžia paprasčiau samdyti darbuotojus.

**Dirbsime su išvykstančiais ir išvykusiais lietuviais.** Remsimės geriausiais Airijos, Malaizijos ir kitais užsienio pavyzdžiais. Pradėsime investicijų atvedimo į Lietuvą

programą remdamesi „Connect Ireland“ pavyzdžiu: už kiekvieną naują atvestą darbo vietą skirsime atlygį iki 1000 eurų. Skatinsime išvykstančius lietuvius įgytą patirtį parvežti į Lietuvą.

## 2.2 Lankstesni darbo santykiai

Pagal bendrą 2015 – 2016 m. konkurencingumo indeksą tarp 140 šalių žemiausias vietas Lietuva užima pagal mokesčių poveikį skatinimui dirbti (123), įdarbinimo ir atleidimo iš darbo tvarką (120), šalies gebėjimą pritraukti talentingus specialistus (116), atleidimo iš darbo išlaidas (109), šalies gebėjimą išlaikyti talentingus specialistus (108) ir valdžios reguliavimo našta (103).

Liberalų nuomone, darbo santykių reguliavimas Lietuvoje neatitinka darbo rinkos poreikių, stabdo naujų darbo vietų kūrimą bei neskatina investicijų. Nelankstūs darbo santykiai dažnai yra kliūtis verslo plėtrai Lietuvoje. Todėl Liberalų sąjūdis siūlo išsistą priemonių spektrą, kaip keisti susidariusią situaciją.

### 2.2.1 Įtvirtinti europietiškus darbo santykių lankstumo ir saugumo principus

**Skatinsime dialogą tarp darbdavių ir darbuotojų.** Prioritetą teiksime darbdavio ir darbuotojo dvišaliams susitarimams dėl darbo santykių reguliavimo. Supaprastinsime darbuotojų priėmimo ir atleidimo procedūras, taip sumažindami administracinę našta darbdaviams.

**Skatinsime įvairių darbo formų naudojimą.** Svarbiausia, kad jos užtikrintų darbuotojų mobilumą bei skatintų užimtumą ir nelegalaus darbo mažėjimą (pvz., projektinės, terminuotos, neapibrėžtos apimties sutartys).

**Užtikrinsime visų darbuotojų lygiateisiškumą nepriklausomai nuo darbo formos.** Užtikrinsime darbo santykių šalims teisę susitarti dėl viršvalandžių ir darbo laiko.

**Skirsime dėmesį naujausioms darbuotojų ugdymo formoms.** Pirmenybę teiksime kokybiškų pameistrystės programų ir kitų mokymosi darbo vietoje formoms, siekiant didinti jaunimo galimybes įsidarbinti. Užtikrinsime darbo santykių šalims teisę susitarti dėl mokymų ir kvalifikacijos kėlimo laiko bei apmokėjimo.

## 2.3 Draugiška verslo priežiūra

Liberalams dirbant Vyriausybėje buvo pradėta įgyvendinti verslo priežiūros institucijų pertvarka. Reformos priemonėmis buvo siekiama mažinti našta, kuri tenka valstybės institucijoms atliekant priežiūros funkcijas, verslui, taip pat buvo siekiama mažinti korupcijos prielaidas, užtikrinti, kad priežiūros reikalavimai būtų suprantami, lengvai ir patogiai prieinami, priežiūros institucijos turėjo tapti verslo konsultantėmis, o ne baudėjomis.

Dabartinė Vyriausybė kadencijos pradžioje deklaravo būtinybę užtikrinti tinkamą pertvarkos įgyvendinimą bei jos tęstinumą, tačiau didesnio proveržio šioje srityje nepasiekė. Liberalų nuomone, pertvarka užstrigo įgyvendinimo lygmenyje, dėmesys buvo sutelktas institucijų konsolidavimui, dėl kurio iki šiol nepavyko sutarti politiškai. Liberalų sąjūdis siūlo dėti pastangas, kad Lietuvos verslo priežiūra nebūtų ribojama perteklinio reguliavimo, persidengiančiomis institucijų funkcijomis, būtų išlaikytas vieningas draugiškas požiūris į verslo priežiūrą.

### 2.3.1 Ne reguliuoti, o padėti

**Tęsime pradėtą verslo priežiūros institucijų pertvarką.** Stiprinsime šių veiklos metodų taikymą: patikrinimai su viešai paskelbtais kontroliniais klausimynais, išplėstas vieningas ūkio subjektų konsultavimas, rizikingumo vertinimu grįsta priežiūra, vienodas ir adekvatus mažareikšmių teisės aktų reikalavimų pažeidimų vertinimas, priežiūros institucijų veiklos rezultatyvumo ir efektyvumo vertinimas, deklaracijos dėl pirmųjų verslo metų taikymas.

**Įgyvendinsime intensyvesnį bendradarbiavimą tarp priežiūros institucijų.** Stiprinsime institucijų tarpusavio bendravimo tinklą, formuosime vientisą požiūrį į verslą, vieningas procedūras, atvirą bendravimą.

**Sieksime vieningo politinio susitarimo dėl priežiūros institucijų ir jų funkcijų konsolidavimo.** Mažinsime priežiūros institucijų skaičių, atsisakysime besidubliuojančių funkcijų. Įgyvendinsime nuoseklią verslo priežiūros institucijų veiklos grįžtamojo ryšio sistemą, leidžiančią įvertinti priežiūros institucijų paslaugas.

## 2.4 Skatinti investicijas ir eksportą

Nors Lietuvos pozicijos Pasaulio konkurencingumo reitinge yra neblogos - 2016 m. pakilo į 36 vietą pasaulyje, Pasaulio banko „Doing business“ reitinge pagal verslo sąlygų

palankumą užima 20 vietą – konkurencija tarp valstybių dėl tiesioginių užsienio investicijų tik didėja.

### 2.4.1 Rasti ir plėsti kontaktų tinklą užsienyje

**Dirbsime su investuotojais tiesiogiai.** Kurdami pastovią ir palankią verslui mokestinę aplinką, gerindami ir supaprastindami mokesčių administravimą, įgyvendindami lankstų socialinį modelį, sumažindami barjerus darbo jėgai ir verslui atvykti ir kurti Lietuvoje, kursime palankią verslui aplinką Lietuvoje.

**Dar daugiau dėmesio ir resursų skirsime Lietuvos verslo atstovavimui naujose, besiplečiančiose rinkose.** Tikslinėse rinkose skirsime komercijos atašė, kurie bus orientuoti į eksporto plėtrą ir padės Lietuvos verslui rasti kontaktus užsienyje. Jų kompetencijai ir nešališkumui taikysime aukštus standartus. Stiprinsime tiesioginę paramą eksportui, tikslingai naudodami ES fondų investicijų lėšas.

**Populiarinsime verslo misijų programas.** Skatinsime verslą ir asocijuotas verslo struktūras pasinaudoti verslo misijų, parodų ir konferencijų atveriamomis galimybėmis. Plėtosime ir stiprinsime atvykstantąjį turizmą, ypač konferencinį turizmą.

**Skatinsime verslo tranzitą.** Kursime programas, leidžiančias paskatinti prekių tranzitą per Lietuvą, įtrauksime šį klausimą į tarptautinio bendradarbiavimo ir prekybos derybas.

## 2.5 Didinti užimtumą, mažinti socialinę atskirtį

Europos Komisijos (EK) tyrimas rodo, kad nedarbo lygis Lietuvoje sumažėjo iki 9,1 proc., o 2016 m. jis turėtų siekti 8,1 procento. Šį mažėjimą lemia du veiksniai – auganti ekonomika ir darbo jėgos trūkumas.

Liberalai mato, kad ne valstybės institucijos, o verslas kuria darbo vietas ir formuoja jų poreikius. Todėl Liberalų sąjūdis kviečia dar kartą peržiūrėti Darbo biržos vaidmenį, darbo rinkos priemonių administravimą ir nedarbo išmokų politiką.

### 2.5.1 Pertvarkyti darbo paieškos sistemą

**Įkurti kompleksinę Darbo rinkos agentūrą.** Darbo biržą, jaunimo darbo centrus pertvarkysime į Darbo rinkos agentūrą, kurios funkcijos būtų administruoti ES fondų lėšas, vykdyti darbo rinkos monitoringą, bendradarbiauti su verslu bei mokslo įstaigomis, analizuoti situaciją atskiruose regionuose ir tikslingai nukreipti finansinius srautus.

**Perduoti nedarbo išmokų mokėjimą „Sodrai“.** Tokia reforma leis stiprinti „Sodrą“ ir aiškiai apibrėžti rezultatus, kurių norima pasiekti.

## 2.6 Talentų branduolys – Lietuva

Nuo 2000-ųjų Lietuvą paliko šimtai tūkstančių talentų – negalime jų prarasti. Privalome juos suburti į vieną komandą naujų kontaktų paieškai, bendravimui su Lietuva ir konsultacijoms, norintiems grįžti. Globalioje ekonomikoje laimės tos valstybės, kurios sugebės suteikti gabiems žmonėms puikias sąlygas kurti ir eksperimentuoti. Nuo to priklauso ilgalaikė Lietuvos perspektyva, tai neatsiejama nuo konkurencingos šalies stiprinimo tikslų. Todėl Lietuva taip pat turi tapti viso regiono kvalifikuotų profesionalų, gabių mokslininkų ir jauno verslo traukos centru.

Liberalų sąjūdžio požiūriu, pirmauti gali tik tos valstybės, kurios sugebės sukurti sąlygas gabiems žmonėms kurti ir eksperimentuoti. Pirmauti gali tik valstybės, sugebėjusios sukurti sąlygas gabiems žmonėms kurti, eksperimentuoti. Nuo to priklauso ilgalaikė Lietuvos perspektyva, tai neatsiejama nuo konkurencingos šalies stiprinimo tikslų. Todėl Lietuva turi tapti kvalifikuotų profesionalų, gabių mokslininkų ir jauno verslo traukos centru.

### 2.6.1 Pritraukti mokslo ir verslo talentus į Lietuvą

Aktyviai įgyvendinsime talentų pritraukimo programą, kuri padės į Lietuvą pakviesti gabius studentus, mokslininkus ir inovacijas diegiančius verslininkus. Kasmet į Lietuvą pritrauksime slėniuose ir mokslo tyrimo centruose dirbti ne trumpiau kaip 1 mėnesį per metus bent po 100 pasaulinio lygio mokslininkų.

**Sukursime vartotojui palankią informacinę platformą.** Ji leis mokslininkams ir tyrėjams rasti visą informaciją apie atvykimą į Lietuvą, susipažinti su veiklos slėniuose galimybėmis, įvertinti inovatyvaus verslo vystymo ekosistemą bei galimas profesionalų konsultacijas.

Aktyviai bendradarbiausime su kitų šalių diplomatais, komercijos atašė ir švietimo įstaigomis, kad pritrauktumėme studentų ir inovatorių iš viso pasaulio. Siūlysime mokslo ir verslo bendradarbiavimo erdves, garantuosime paprastas ir greitas administravimo procedūras. Užsienio studentų ir mokslininkų pritraukimas bus suprantamas kaip užsienio investicijų pritraukimas.

**Mažinsime mokslininkų ir tyrėjų darbo vietų apmokestinimą.** Pasisakysime už lankstų darbo santykių reglamentavimą inovacijų labui.

### 2.6.2 Stiprinti Lietuvos įvaizdį globalioje rinkoje

**Investuosime į Lietuvos žinomumą tarptautinėse rinkose.** Išsikelsime tikslą visapusiškai atstovauti Lietuvai pagrindinėse inovacijų rinkose: Silicio slėnyje (JAV), Izraelyje, Londone (JK).

**Kursime ir įgyvendinsime mokslo ir verslo pristatymo užsienyje programas.** Šios programos padės išlaikyti turimas eksporto pozicijas užsienio rinkose, skverbtis į naujas rinkas bei skatinti eksporto plėtrą.

**Organizuosime verslo, ekonominio, kultūrinio ir medicininio turizmo pritraukimo programas.** Aktyviai reprezentuosime Lietuvos verslą, mokslą ir inovacijas aukščiausio lygio tarptautinėse parodose bei mugėse.

### 2.6.3 Palengvinti talentų imigraciją į Lietuvą

**Nuosekliai mažinsime darbo migrantų atvykimo į Lietuvą barjerus.** Įteisinsime kvalifikuotų darbuotojų vizą. Įgyvendinsime „Startuolio vizos“ programą. Sudarysime sąlygas elektroniniam dokumentų ir prašymų, reikalingų atvykti į Lietuvą studijuoti ir dirbti, pateikimui.

**Sukursime vieningą leidimą užsieniečiams laikinai gyventi ir dirbti Lietuvoje bei pratęsime jo galiojimo trukmę iki 5 metų.** Žmonėms, besikreipiantiems dėl ES mėlynosios kortelės, nustatysime mažesnius reikalavimus jų darbo užmokesčiui – aukštos kvalifikacijos specialistais laikysime tuos, kurie atitiks 1,5 vidutinio šalies atlyginimo (bruto) reikalavimą.

**Supaprastinsime verslo perkėlimo į Lietuvą galimybes.** Kursime programas, kurios leidžia inovatyviems verslams iš Rytų ir Vakarų kurtis ir plėstis Lietuvoje.

Nustatytų prioritetinių specialybių (verslo, IT, technologijų) atstovams sukursime greitesnį talentų atvykimo mechanizmą. Ypatingą dėmesį skirsime talentams iš Ukrainos, Baltarusijos ir Rusijos.



## 2.7 Tegul iš viešųjų pirkimų ir ES fondų laimi Lietuvos piliečiai

Kasmet Lietuvoje įvykdoma viešųjų pirkimų už maždaug 4 mlrd. eurų. Tai yra beveik pusė šalies biudžeto, kuris atplaukia tiesiogiai iš žmonių sumokamų mokesčių. Viešieji pirkimai yra nuolatiniame visuomenės dėmesio akiratyje dėl dažno piktnaudžiavimo visuose lygmenyse ir neefektyvių pirkimų. Pavyzdžiui, 2014 m. beveik pusę viešųjų pirkimų vertės statybų srityje atiteko tik 20 įmonių, kita pusė – net 510 įmonių. Tokie skaičiai rodo, kad trūksta vienodų, racionalių techninių ir teisinių sąlygų visiems dalyvauti pirkimuose.

Liberalai pastebi, kad Lietuva turi auksinę progą paskutiniuoju periodu iki 2020 metų pasinaudoti investicijomis iš ES fondų. Todėl Liberalų sąjūdis siūlo konkrečius sprendimus, kaip supaprastinti viešųjų pirkimų reguliavimą, kad ES lėšos būtų panaudojamos maksimaliai skaidriai ir nešėtų didžiausią naudą šalies piliečiams.

### 2.7.1 Supaprastinti viešųjų pirkimų reguliavimą

**Užtikrinsime įstatymų, kurie reguliuoja viešuosius pirkimus, tvarumą.** Garantuosime, kad viešųjų pirkimų sektoriuje atsiras daugiau stabilumo, šį sektorių bus galima labiau prognozuoti.

**Teiksime aiškia ir kiekvienam subjektui suprantamą informaciją apie viešuosius pirkimus.** Peržiūrėsime visus įstatymų ir reguliuojančių teisės aktų aprašus ir parengsime aiškias rekomendacijas.

Sieksime supaprastinti viešųjų pirkimų procedūrą, tvarką ir reguliavimą, kad galėtų dalyvauti ir mažos įmonės. Įtraukus į šią sritį mažuosius rinkos žaidėjus, bus galima didinti konkurenciją ir gauti geriausią kainą.

### 2.7.2 Sutelkti mažų žinybų pirkimus

**Siūlysime žinybų pirkimus vykdyti kompetenciją sutelkiant vienoje vietoje.** Keisime sistemą, kai šiuo metu daugybė mažų įstaigų – nuo urėdijų iki ministerijoms pavaldžių įstaigų, - savarankiškai vykdo viešuosius pirkimus. Daugelis jų dažniausiai neturi resursų ar reikiamos kompetencijos vykdyti pirkimus. Dėl to nukenčia pirkimų kokybė, įvyksta nemažai klaidų, prasideda ilgi sankcijų taikymo ir nuostolingų teisminių ginčų procesai.

**Skatinsime ekonomine nauda grindžiamą požiūrį.** Mažiau galimybių korupcijai, efektyvesni pirkimai, sutaupytos administracinės lėšos, veikianti masto ekonomija.

### 2.7.3 Žengti į XXI amžių – įdarbinti technologijas

**Mažinsime viešųjų pirkimų vykdymo ir dalyvavimo juose kaštus.** Galutinai pereisime prie dokumentų pateikimo elektronine forma, mažinsime dokumentų dubliavimą, atsisakysime ne pirmo būtinumo dokumentų pateikimo.

**Informacinėje sistemoje sukursime elektroninį tiekėjų registrą.** Šio registro pagrindinė funkcija bus galimybė aktualią informaciją apie tiekėją sužinoti automatizuotos sistemos pagalba, taip panaikinant reikalavimą kiekvienam pirkimui pateikti visas pažymas iš naujo.

**Tobulinsime viešųjų pirkimų technologijas.** Didinsime korupcijos prevenciją, įvesime daugiau skaidrumo, aiškumo ir konkretumo.

## 2.8 Nuolat mokytis – kurti gerovės ateitį

Darbdaviai švietimo sistemai priekaištauja, kad ji neparengia darbuotojų konkrečiai darbo vietai. Darbuotojų trūksta, o profesionalai neturi galimybių atskleisti savo gabumus. Nuolat kintančioje tikrovėje silpnai veikia mokymosi tiltas tarp darbuotojų ir jų gebėjimų bei darbdavių. Tai patvirtina statistika: Lietuvoje mokymosi visą gyvenimą veiklose dalyvauja 5,7 proc. darbingų gyventojų, kai ES vidurkis – 10,5 proc.

Liberalai išvelgia galimybių paskutinįjį ES finansavimo periodą skirti mokymosi visą gyvenimą koncepcijos ugdymui. Liberalų sąjūdis ragina mokytis visą gyvenimą ir kurti ne vakarykštę, ne dabarties, o ateities Lietuvą.

### 2.8.1 Ugdyti mokymosi visą gyvenimą kultūrą

**Siekdami paskatinti keisti ir tobulinti kvalifikaciją, ugdysime mokymosi visą gyvenimą kultūrą.** Atversime galimybes mokytis ir keisti kvalifikaciją visiems – visą dėmesį sutelksime nuo mokymosi paslaugų tiekėjo į besimokantįjį ir jo poreikius. Vystysime pasiteisinusias mokymosi visą gyvenimą praktikas.

**Įvesime mokymosi čekius, kuriuos gaus įmonės.** Šios lėšos bus naudojamos darbuotojų kvalifikacijos tobulinimui ir naujų darbuotojų kvalifikacijos įgijimui.

**Nustatysime aiškius suaugusiųjų mokymo finansavimo prioritetus.** Siekdami, kad lėšos mokymuisi būtų naudojamos maksimaliai efektyviai, nustatysime siekiamus tikslus, uždavinius ir rodiklius.

**Sieksime, kad mokymosi galimybės būtų kuo atviresnės visiems.** Prioritetas bus tie žmonės, kuriems mokymas yra reikalingiausias – vyresnio amžiaus, iškritusiems iš bendrojo lavinimo sistemos, neįgaliems, imigrantams.

**Sukursime suaugusiųjų mokymosi krepšelius.** Toliau tobulinsime kvalifikacijos tobulinimo pasiūlos sistemą, kad ji būtų lengvai prieinama ir patraukli vartotojams. Tobulinsime kvalifikacijų pripažinimą, kad jis būtų lankstus ir patrauklus, apimtų visus kvalifikacijų lygius, ir būtų svari motyvacinė paskata nuolat mokytis.

### **3. ŠVIETIMAS: SUPERMOKINIAI IR SUPERMOKYTOJAI**

#### **Vizija**

Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis turi Lietuvos švietimo viziją: „Švietimo sistema – tai lankstus talkininkas žmogui, padedantis plėtoti savo individualius gebėjimus ir polinkius ir jaunam, ir patyrusiam“.

#### **Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis sako: „UŽ!“**

- Už geresnes sąlygas asmenybės ugdymui!
- Už valstybės ir kiekvieno jos piliečio prisitaikymą prie darbinės ir socialinės aplinkos!
- Už atvirą, sąžiningą ir atsakingą valstybės valdymą!

#### **Mes siūlome:**

- Geresnes galimybes ikimokykliniam ugdymui;
- Modernų bendrąjį ugdymą, vedantį geros mokyklos link;
- Gerą pedagogų motyvaciją, rotaciją ir pedagoginio darbo alternatyvų įvairovę;
- Naujas profesinio ir aukštojo mokslo galimybes;
- Laisvę ir atsakomybę švietime – išgyvendinkime biurokratinę švietimo kultūrą Lietuvoje.

Matome švietimą kaip valstybės prioritetą, nes sėkmingo ugdymo rankose yra demokratijos likimas, jaunimo tapatinimasis su Lietuva, rūpestis jos saugumu ir gerove. Švietime dalyvauja visi: tėvai yra nuolatiniai ugdytojai, o anūakai senelius pamoko naudotis kompiuteriu. Todėl specialistų rengtus, moksliskai pagrįstus siūlymus dėl švietimo programų bei metodų turi žinoti ir suprasti visuomenė.

Liberalų sąjūdis įsipareigoja siekti kuo platesnio piliečių sutarimo dėl švietimo atnaujinimo, idant besimokantieji, jų šeimos ir visų pakopų švietimo institucijos veiktų ranka rankon, būtų vedinos tų pačių tikslų.

### **3.1 Ikimokyklinis ugdymas: naujos galimybės vaikams ir jų tėveliams**

Nors darželius lankančių vaikų skaičius pastaraisiais metais augo (2008 m. darželius lankė daugiau nei 81 000 vaikų, 2014 m. – per 93 000), vietų stygius vis dar lieka problema. Liberalų iniciatyva supaprastintos higienos normos ir įvestas dalinis ikimokyklinio ugdymo krepšelis jau prisidėjo prie didelio nevalstybinių ugdymo įstaigų skaičiaus augimo. Dar dalis Lietuvos savivaldybių priėmė sprendimus iš dalies kompensuoti į nevalstybinius darželius einančių vaikų ugdymą, bet to nepakanka.

Yra įrodyta, kad ikimokyklinis ugdymas ženkliai prisideda prie geresnių vaikų pasiekimų vėlesniuose ugdymo etapuose, o tėvams leidžia sklandžiai derinti šeimos ir karjeros įsipareigojimus. Todėl liberalai mano, kad visavertiškas ugdymas, vystant pažinimo, socializacijos ir kitus gebėjimus atsiranda tuomet, kai daugėja įvairių, skirtingas bei savitas ugdymo metodikas taikančių ikimokyklinių ugdymo įstaigų.

#### **3.1.1 Dar daugiau lanksčių ikimokyklinio ugdymo formų**

**Įvesime pilną ikimokyklinio ugdymo krepšelį, apimančią ugdymo, pastatų išlaikymo ir kitas reikalingas išlaidas.** Pilną krepšelį taip pat galės pasirinkti ir nevalstybinės ugdymo įstaigos kartu atsisakydamos tėvų įnašų. Tai paskatins dar didesnę ikimokyklinio ugdymo įvairovę, leis išspręsti darželių trūkumo problemą didžiuosiuose miestuose ir leis kurti darželių tinklą, lanksčiai reaguojantį į besikeičiančią demografinę situaciją.

**Tęsime ikimokyklinio ugdymo įstaigų renovaciją.** Renovuojamose įstaigose bus diegiamos modernios ugdymo erdvės ir priemonės. Visi projektai bus įgyvendinami remiantis aiškiais ir skaidriais kriterijais, pasitelkiant ES, valstybės ir savivaldybių lėšas.

**Sudarysime sąlygas pasirinkti kuo lankstesnes ikimokyklinio ugdymo formas.** Skatinsime dienos centrų kūrimąsi didelių įstaigų patalpose, mobilius kelių dienų per

savaite darželius, remsime erdvių ugdymui kaimo bendruomenių patalpose ar miesto daugiabučiuose pritaikymą.

**Didinsime ikimokyklinio ugdymo kokybę ir įvairovę pagal vaikų ir tėvų poreikius.** Skatinsime patyriminius ugdymo metodus, vaikų ugdymą lauke ir kitas populiarėjančias modernias ugdymo praktikas.

**Investuosime į auklėtojų gebėjimus ir tobulėjimą gerindami jų darbo sąlygas.** Sieksime, kad iki 2020 m. ikimokyklinių ugdymo pedagogų atlyginimų vidurkis pasiektų mokytojų atlyginimų vidurkį.

## 3.2 Bendrasis ugdymas: naujas turinys, modernus požiūris, asmenybės

XXI amžiaus iššūkiai reikalauja kitokio pasirengimo mokyklose. Ugdymo programose įtvirtintiems siekiams ugdyti vaikus bendravimo, bendradarbiavimo, kūrybinio problemų sprendimo, pilietiškumo ir kitų gebėjimų dažnai trūksta nuoseklaus dėmesio. Programos tik iš dalies atitinka egzaminų turinį. Baigiamieji brandos egzaminai iš esmės neparodo asmens brandos ir bendrajame lavinime yra pernelyg sureikšminamas egzaminų vaidmuo.

Lietuvos moksleivių tarptautinių ugdymo pasiekimų tyrimų rezultatai yra kuklūs, o mokyklose ryškus prioritetas teikiamas žinių suteikimui, į antrą planą nustumiant įgūdžių ir vertybinių nuostatų ugdymą. Daugeliu atvejų deklaruojami švietimo tikslai skiriasi nuo to, kas vyksta pamokose.

Antra vertus, vis daugiau mokyklų taiko standartizuotus testus siekdamos gauti aiškesnį vaizdą apie moksleivių daromą ugdymo pažangą ir ieško inovatyvių pamokų formų. Šias praktikas turime skatinti ir plėsti jų aprėptį.

### 3.2.1 Keisti požiūrį į modernų ugdymą

**Keisime požiūrį į ugdymo procesą, turinį ir metodus.** Pamokos turi sudominti vaikus, kad moksleiviai taptų aktyviais ugdymo proceso dalyviais. Ugdymas turi būti orientuotas į žinių, įgūdžių ir vertybinių nuostatų ugdymą visapusiškai tyrinėjant kasdienio pasaulio reiškinius ir kuriant bei išbandant aktualių klausimų sprendimus.

**Mokymas pamokose taps labiau integruotas tarp skirtingų dalykų.** Daugiau dėmesio kreipiant į tyrinėjimo, kūrybingumo, bendradarbiavimo skatinimą, tam pasitelkiant grupinio darbo ir projektinės veiklos metodus.

**Pamokose vykstančios veiklos siejimas su realiu gyvenimu.** Tai užtikrinsime plėsdami neformalaus švietimo veiklų spektrą, skatindami tėvus, bendruomenių atstovus aktyviau įsitraukti į ugdymą. Neformalusis ugdymas visavertiškai papildys formalųjį ir nebus suprantamas kaip nereikalinga veikla.

**Mažinsime švietimo atskirtį.** Visoje Lietuvoje sudarysime sąlygas visaverčiam ugdymui mokyklose specialiuosius ugdymo poreikius turintiems vaikams. Didelį dėmesį skirsime mokymo programų ir metodų pritaikymui, kurie leis visavertiškai į ugdymą įtraukti sunkiau prisitaikančiuosius prie dabar veikiančios sistemos.

### 3.2.2 Egzaminai, kurie negąsdina

Pertvarkysime egzaminų sistemą taip, kad jie labiau parodytų asmenybės brandą, analitinio mąstymo gebėjimus ir atitiktų ugdymo programas. Sieksime, kad mokyklos ir mokytojai vaikus ruoštų ne baigiamųjų egzaminų išlaikymui, o ugdytų savarankišką, kūrybingą ir atsakingą asmenybę.

**Mažinsime brandos egzaminų rezultatų įtaką stojant į aukštąsias mokyklas.** Įvesime visuminės pažangos arba kitaip vadinamą bendrųjų gebėjimų –vertinimą bei pakopinį vertinimą. Šalia brandos atestato įvesime bendrųjų įgūdžių „portfelį“, kuriame atspindės moksleivio vykdyta projektinė ar tyrimų veikla, neformaliojo ugdymo būdu vystytos kompetencijos, visuomeninės veiklos pasiekimai ir kt.

### 3.2.3 Veržtis „Geros mokyklos“ link

**Mokyklų veiklą vertinsime visapusiškai, remiantis patvirtintais „Geros mokyklos“ koncepcijos kriterijais.** Gera mokykla yra ta, kurioje nuolat skatinama moksleivio mokymosi pažanga, moksleiviai ir jų tėvai jaučiasi laimingi bei mato prasmę ugdymosi procese, jis organizuojamas atvirai, įtraukiant bendruomenę, bei efektyviai tvarkomas mokyklos ūkis.



### 3.3 Savarankiška mokykla – bendruomenė, atsakinga už savo sprendimus

Lietuvoje yra daug mokyklų, kurios skiriasi savo veiklos rezultatais, ugdymo kryptimi, atrastomis bendruomeniškumo formulėmis ir daugybe kitų aspektų, tačiau visos turi potencialą būti geromis. Tyrimai rodo, kad mokyklų rezultatus ir mokytojų kūrybingumą lemia pasitikėjimas jomis, geros galimybės laisvai veikti bei gauti savalaikę pagalbą, susidūrus su sunkumais.

Liberalų manymu, dabartinė „dvilypė“ mokyklų finansavimo sistema, kurioje ugdymui reikalingos lėšos pasiekia mokyklas per moksleivio krepšelį, o ūkiui išlaikyti lėšos ateina iš savivaldybės, yra ydinga. Ji neleidžia tikslingai planuoti ir naudoti skiriamų lėšų ir nesudaro prielaidų mokyklų savarankiškumui.

Todėl Liberalų sąjūdis siūlo savarankiškos mokyklos koncepciją – didinti mokyklų finansinį savarankiškumą, įgalinant mokyklų bendruomenes ir švietimo įstaigų vadovus. Mokyklos bendruomenė (tėvai, mokiniai, mokytojai) galės patys spręsti dėl mokyklos veiklos krypčių, ugdymo metodų, būdų ir formų tam, kad ugdytų profesionalius globalios visuomenės atstovus.

#### 3.3.1 Programa „100 nepriklausomų mokyklų“

**Sudarysime daug didesnes galimybes kilti ugdymo kokybei, atveriant kelius mokyklų savarankiškumui.** Remdamiesi geriausia Jungtinės karalystės, Australijos ir

kitų valstybių patirtimi, inicijuosime programą „100 nepriklausomų mokyklų“. Mokyklos, apsisprendusios ir atrinktos dalyvauti šioje programoje, galės savarankiškai organizuoti savo darbą, pasirinkti pamokų dėstymo būdą ir formą, bendruomeninio gyvenimo taisykles.

**Skatinsime nepriklausomų mokyklos tarybų veiklą.** Mokyklų tarybos bus sudarytos iš bendruomenių narių procese aktyviai dalyvaujant ir talkinant išorės profesionalams. Atverdami kelius didesniai mokyklų savarankiškumui, numatysime aiškią atsakomybę už mokyklos veiklą ir pasiekiamus rezultatus.

### 3.3.2 Pripildyti mokinio krepšelį

**Suvienodinsime valstybinių ir privačių mokyklų finansavimą.** Stiprindami mokyklų savarankiškumą ir efektyvesnį lėšų panaudojimą, įvesime pilną moksleivio krepšelį, kuris apims ugdymo, administracijos ir pastatų išlaikymo lėšas.

**Įsipareigojame, kad mokinio krepšelio dydis 2020 m. sieks 2000 eurų.** Jis užtikrins pilną (tiek ugdymo, tiek išlaikymo) mokyklos finansavimą. Jis galės būti skiriamas visoms mokykloms – tiek valstybinėms, tiek privačioms. Privačios mokyklos, pretenduojančios gauti pilną valstybės finansavimą, negalės rinkti papildomo mokesčio iš tėvų.

### 3.3.3 Pagalba su sunkumais susiduriančioms mokykloms

**Pateiksime aiškius rodiklius, pagal kuriuos periodiškai bus vertinamos mokyklos.** Siekdami ugdymo kokybės, su sunkumais susiduriančioms mokykloms turime suteikti deramą pagalbą ir paramą. Mokyklų vertinimo rodikliai apims tiek moksleivių daromos pažangos ir mokyklos ūkio ar finansinius aspektus, tiek emocinį mikroklimatą bei mokyklos ryšius su bendruomene, savivaldos stiprumą.

**Organizuosime ekspertinę pagalbą sunkumus patiriančioms mokykloms.** Per 1-2 m. laikotarpį tokioms mokykloms konsultuojantys ekspertai suteiks visą reikalingą pagalbą įgyvendinti būtiniems pokyčiams. Į šį procesą aktyviai įtrauksime kitų, sėkmingiau veikiančių mokyklų vadovus bei mokytojus. Jei prireiks, pertvarkomoms mokykloms bus taikoma naujo starto metodika.

## 3.4 Kaip išauginti Supermokytoją?

Mokytojo vaidmuo ugdant jaunąją kartą yra išskirtinis, tačiau šiuo metu dažnas mokytojas nėra itin patenkintas savo darbo mokykloje sąlygomis. Mokytojų atlyginimai



Lietuvoje yra vieni mažiausių ES, o nemotyvuojanti kvalifikacijos kėlimo sistema ir biurokratiniai suvaržymai trukdo kūrybiškoms mokytojų iniciatyvoms. Smulkmenišką mokytojo darbo reguliavimas ir netolygus krūvio paskirstymas lemia, kad dažnai mokytojai mokykloje jaučiasi vieniši įveikti kylančius ugdymo iššūkius.

Per pastarąjį dešimtmetį mokinių skaičius bendrojo ugdymo mokyklose labai sumažėjo (apie 35 proc.), mokyklų sumažėjo apie 21 proc., tuo tarpu mokytojų skaičius sumažėjo apie 23 procentus. 2015 m. duomenimis, vienam pedagogui tenkančių mokinių skaičius yra vidutiniškai 7 (EBPO šalyse vidurkis yra 13,3) ir tai yra vienas mažiausių rodiklių ES. Per 20 proc. visų mokytojų yra vyresni nei 60 metų, todėl mokytojų kaita yra neišvengiama ir dėl to būtina pertvarkyti mokytojų rengimo, vertinimo ir pagalbos jiems sistemas.

Liberalų sąjūdis siekia, kad mokytojo profesija taptų itin populiari tarp geriausių abiturientų ir patektų į dešimtuką populiariausių profesijų Lietuvoje. Tam būtinos sutelktos ir kryptingos pastangos, apimančios mokytojų rengimą, motyvacinės sistemos kūrimą, tobulėjimą ir mokytojų atlyginimų didinimą.

### 3.4.1 Kad mokykloje būtų gera

**Iš esmės pagerinsime mokytojo darbo sąlygas.** Didžiausią dėmesį mokytojas turi skirti ugdymui, o ne rūpintis techninėmis smulkmenomis. Mokyklos ir mokytojai bus aprūpinti kokybiškam ugdymui būtinomis priemonėmis, pradedant sąvaržėlėmis ir baigiant naujausiomis technologijomis.

Suteiksime daugiau galių mokyklos bendruomenei priimti reikalingus sprendimus, susijusius su visais mokyklos darbo organizavimo aspektais. Reali mokyklos savivalda suteiks mokytojams laisvės įgyvendinti ugdymo inovacijas ir spręsti dėl svarbiausių pokyčių.

**Užtikrinsime, kad mokyklose vyrautų draugiška ir pozityvi atmosfera.** Visose mokyklose dirbantys mokytojų padėjėjai leis mokytojams susikoncentruoti į ugdymo procesą. Daug laiko bus skiriama tikslingam konsultavimuisi su kolegomis, kad mokykla taptų vešlia oaze skleisti moksleivių ir mokinių kūrybingumui.

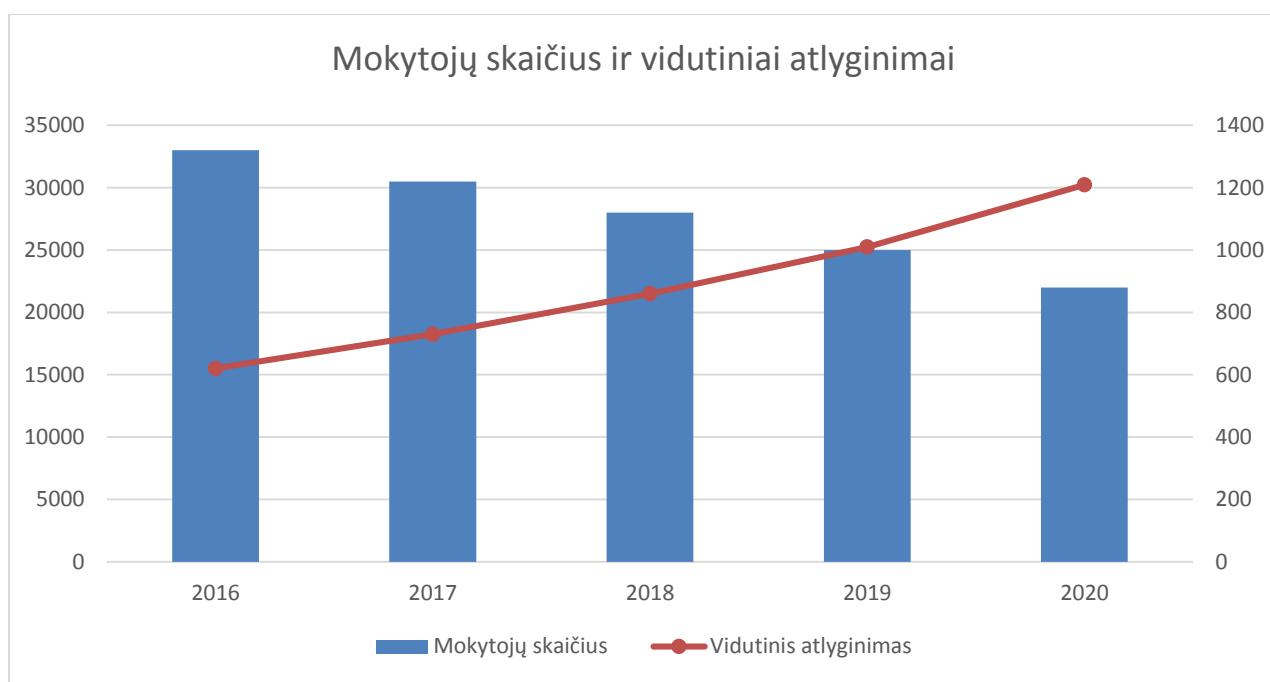
### 3.4.2 Kad atlyginimas motyvuotų ir džiugintų

**Garantuosime, kad bendrajam ugdymui skiriamos lėšos būtų panaudojamos tikslingai ir skatintų mokytojus stengtis.** Sistemiškai ir atsakingai tvarkant mokyklų tinklą, mažinant administravimo išlaidas bei mokytojų skaičių, 2016 m. mokytojams

numatytos darbo užmokesčiui skirtos 420 mln. eurų lėšos leistų ne keliais procentais, o iš esmės didinti mokytojų atlyginimus.

**Aiškiau susiesime mokytojo atlyginimą su jo pastangomis ir skirtu laiku.** Numatoma, kad minimalus mokytojo atlyginimas 2020 m. bus 1200 eurų per mėnesį „į rankas“. Gerai dirbantys mokytojai turi būti skatinami didesniais atlyginimais. Atsižvelgiant į kiekvieno ugdymo etapo reikšmę, tokią pačią atlyginimų sistemą taikysime tiek pradinių, tiek pagrindinių mokyklų ir gimnazijų mokytojams.

Palapsniui sieksime mažinti santykio skirtumą tarp mokytojų ir mokinių skirtingose mokyklose, kad mokytojų skaičius vienam moksleiviui siektų ES vidurkį. Nededindami maksimalaus moksleivių skaičiaus klasėje, užtikrinsime, kad švietimo sistemoje esančios lėšos efektyviai būtų skiriamos mokytojų atlyginimams didinti.



*Mokytojų skaičiaus Lietuvoje ir vidutinio mokytojo atlyginimo ryšys nedidinant bendro darbo užmokesčio fondo.*

### 3.4.3 Pritraukti į mokyklas jaunų specialistų

Atidžiai peržiūrėsime studijų programas ir modulius, ruošiančius būsimuosius mokytojus ir atsisakysime tų, kurios neatitinka šiuolaikinių standartų. Tobulinsime stojamuosius motyvacijos testus į mokytojo pareigybę. Mokytojus ruoš aukščiausio lygio dėstytojai ir profesionalai. Daugiau dėmesio bus skiriama tarptautinės patirties ir metodikų mokymui studijuojant taip pat labai svarbioms mokytojo kompetencijoms vystyti:

integruoto teminio mokymo, IT įgūdžių, psichologinio smurto atpažinimo ir prevencijos gebėjimų tobulinimo.

**Atsisakysime mokytojų rengimo tiktai specializuotame universitete.** Plačiau taikysime nuoseklų mokytojų rengimo modelį, leidžiantį išsilavinusį dalyko žinias arba jau įgijus bakalauro laipsnį gauti pedagoginę kvalifikaciją. Tokia lanksti ir į praktinius gebėjimus orientuota pedagoginės kvalifikacijos įgijimo programa leis iš esmės supaprastinti naujų mokytojų pritraukimą. Bus sudarytos visos sąlygos gilintis į pedagogines žinias ir tobulinti įgūdžius jau dirbant mokykloje.

**Palengvinsime naujų mokytojų atėjimą į mokyklas.** Plėsdami tokias programas, kaip „Renkuosi mokyti“, ir kitas, daugiau skirtingų sričių profesionalų pasiryš pasirinkti mokytojo profesiją. Naujai ateinantys mokytojai tobulės padedant patirtį turintiems mokytojams. Visų pedagoginių studijų ir mokytojų paruošimo programų ašis bus praktinis darbas mokykloje. Būsimieji mokytojai bus nuosekliai rengiami skirti didelį dėmesį pozityviam mikroklimatui mokykloje kurti, sugebėti į ugdymo klausimus įtraukti tėvų bendruomenę.

#### 3.4.4 Skatinti pedagoginio darbo alternatyvas

**Didinsime mokytojų kaitą mokyklose.** Siūlysime vyresnio amžiaus mokytojams dirbti jaunųjų mokytojų mentoriais, talkinti kitose ugdymo procesui svarbiose srityse. Iš specialaus tikslinio fondo numatysime reikiamas lėšas norintiems į pensiją išeiti mokytojams, išmokant jiems išeitines kompensacijas.

**Sudarysime sąlygas norintiems išeiti į paankstintą pensiją.** Sutelksime finansinius resursus tam, kad 30 metų ir daugiau pedagoginį stažą turintys patyrę pedagogai turėtų galimybę išeiti į užtarnautą poilsį.

**Siūlysime daugiau galimybių.** Mokytojams norintiems savo gebėjimus išnaudoti ikimokykliniame, neformaliajame ugdyme ar suaugusiųjų mokyme, socialinėje, kultūros ar kitose srityse, bus sudarytos palankiausios sąlygos persikvalifikuoti.

#### 3.4.5 Mokytojo mantra: tobulėti, tobulėti, tobulėti

Peržiūrėsime ir įgyvendinsime patvirtintą pedagogų kvalifikacijos tobulinimo koncepciją, kurios nuostatos 2012-2016 m. nebuvo įgyvendintos. Didelį dėmesį skirsime integruoto ugdymo, IT mokymo ir kalbų tobulinimui. Visavertiškai tobulėjantys mokytojai turi gerai mokėti bent vieną užsienio (oficialią ES) kalbą.

**Mokytojų rengimo sistemą pritaikysime kiekvieno mokytojo individualiam tobulinimui ar persikvalifikavimui.** Vadovaujantis ne kontrolės, bet pagalbos mokytojui požiūriu bus atidžiai vertinama kiekvieno mokytojo veikla mokykloje didelį dėmesį skiriant ne vien dalyko, bet bendrųjų kompetencijų, kūrybiškumo ir kritinio mąstymo tobulinimui. Mokyklų vadovai sudarys lanksčias galimybes mokytojams derinti ugdymo procesą su kvalifikacijos kėlimu, savo asmeninio tobulėjimo poreikius su mokyklos kvalifikacijos tobulinimo prioritetais.

**Skirsime konkrečią sumą lėšų, kurias mokytojas galės skirti savo tobulėjimui.** Tradicinius kvalifikacijos kėlimo būdus pakeis veiksmingos tobulėjimo formos: daugiau mokymosi darbo vietoje ir patyriminių metodų taikymo, mentorystė, individualios konsultacijos, stažuotės, kūrybinės atostogos. Tobulėjimas bus užtikrinamas ir per visos mokyklos konsultavimo mechanizmus: įtraukiant nepriklausomus ekspertus bus sprendžiami ugdymo, psichologinės atmosferos ir kiti bendruomenei kylantys iššūkiai.

### **3.5 Saugi mokykla – be patyčių, smurto ir narkotikų**

Vis labiau mokyklose nebebijoma kalbėti apie problemas, susijusias su patyčiomis, psichologiniu ar fiziniu smurtu. Nuo 2006 m., mokyklose pradėjus diegti geriausias programas, daugiau kaip pusėje Lietuvos švietimo įstaigų kasmet šiam tikslui buvo skiriama po kelis milijonus litų. Tyrimai liudija, kad būtent tada patyčių paplitimas mokyklose pradėjo mažėti, tačiau 2015 ir 2016 m. patyčių prevencijos programoms skiriamos lėšos buvo gerokai sumažintos – skirta labiau simbolinė 75 tūkst. eurų per metus suma.

Liberalai pastebi, kad vis dažniau mokyklos susiduria su XXI a. rykšte – narkotikų vartojimu. Kai kurių tyrimų duomenimis, apie 30 proc. mokyklų aptinkama psichotropinių medžiagų pėdsakų. Žalingų įpročių paplitimas bei nepakankamai kokybiškas sveikatinimo principų diegimas lemia vaikų sergamumą ir prastą fizinę savijautą.

Dėl to Liberalų sąjūdis siūlo pagrindinius principus, kaip formuoti psichologiškai ir fiziškai sveiką, kūrybingą ir saugią mokyklą.

#### **3.5.1 TOP 10 darbų, kad patyčių skaičius mokyklose sumažėtų**

1. Įpareigoti mokyklų vadovus ir mokytojus skirti dėmesį ne tik ugdymui ar drausmei, bet ir moksleivių emocinei būsenai.

2. Numatyti kiekvienos mokyklos biudžete patyčių prevencijai skirtas tikslines lėšas. Jau nuo 2017 m. sausio 1 d. į moksleivio krepšelį šiam tikslui bus įskaičiuoti papildomi 5 eurai.

3. Sudaryti sąlygas mokytojams įgyvendinti prevencines programas: ugdymo plane numatysime tam skirtas valandas, dalyvavimą mokymuose.

4. Sustiprinti pedagogų rengimą, kad jie būtų pasiruošę spręsti darželio grupėje ar mokyklos klasėje kylančius patyčių ar smurto atvejus.

5. Suteikti pedagogams žinių, reikiamų įgyvendinti psichikos sveikatą stiprinančias programas, t.y. atpažinti vaikų rizikos elgesį, padėti tėvams išsiugdyti pozityvios tėvystės įgūdžių.

6. Pripažinti nevyriausybinės organizacijas, dirbančias patyčių srityje, lygiaverčiais valdžios institucijų partneriais.

7. Didinti vykdomų projektų apimtį ir užtikrinti finansavimo tęstinumą, pasinaudojant nevyriausybinių sektoriaus bei kitų socialinių partnerių žiniomis ir paslaugomis, teikiant akredituotas ir jau veikiančias prevencines programas „Antras žingsnis“, „Žipio draugai“, „Gyvenimo įgūdžių ugdymas“, „Įveikiame kartu“, „Olweus“ ir kitas.

8. Užtikrinti emocinės paramos telefonu paslaugų finansavimą.

9. Panaikinti kliūtis vaikų su sunkesne negalia integracijai į ugdymo sistemą.

10. Plėsti neformaliojo ugdymo aprėptį, skatinant vaikus aktyviai dalyvauti ir tobulinti savo įgūdžius įvairiuose būreliuose ir organizacijose.

### 3.5.2 Mokyti moksleivius sveikos gyvensenos

**Užtikrinsime, kad asmens sveikatai žalingų įpročių tema būtų atspindėta ugdymo programose.** Perimsime gerąją praktiką iš užsienio šalių, naudosime inovatyvius metodus, kaip diskutuoti su moksleiviais apie psichotropinių medžiagų žalą. Vystydami projektinę neformalaus ugdymo veiklą, dėmesį kūno kultūrai, pirmiausiai skirsime kiekvieno moksleivio sveikos gyvensenos įgūdžių lavinimui, o ne aukštiems sportiniams pasiekimams.

### 3.5.3 Lytinis, į šeimą ir atsakomybę orientuotas švietimas

Įvesime bendrojo lavinimo mokyklose kvalifikuotą, šeimai rengiantį ir atsakomybę už asmeninius sprendimus skatinantį lytinį ugdymą. Norint, kad Lietuvoje vaikų turinčių šeimų skaičius augtų, reikia, kad vaikų ir paauglių žinių šaltinis būtų ne pornografinės interneto svetainės ir *graffiti* „išmintis“.

**Lytinio ugdymo programos ir jos vykdytojų nuostatos bus išsamiai ir kantriai aiškinamos tėvams siekiant visų ugdytojų sutarimo.** Kartu sieksime vengti konflikto dėl pasaulėžiūrinių skirtumų bei skatinti harmoningą šeimos, mokyklos ir medikų atsakomybę už bręstančio žmogaus psichologinę ir fiziologinę sveikatą.

### 3.6 Proveržis švietimo vadybos srityje

Lietuvoje mažėjant moksleivių bei mokytojų skaičiui, švietimą administruojantis personalo skaičius lieka beveik toks pat. Mokyklų vadovai vadovauja švietimo įstaigoms per amžius, o santykiuose tarp švietimo valdininkų ir švietimo bendruomenių dažnai vyrauja hierarchija, pataikavimu ar pavaldumu grindžiamas požiūris.

Liberalų sąjūdis kalba apie skaidrią, laisvą ir atsakingą švietimo sistemą, kurioje visos grandys dirba tam, kad pasiektų bendrą rezultatą. Jeigu norime proveržio švietimo srityje, turime galvoti apie proveržį švietimo vadyboje – kad mokyklų vadovai, ministerijos ir savivaldybių tarnautojai veiktų darniai, jaustų laiko dvasią ir priimtų mokyklų bendruomenėms naudingus sprendimus.

#### 3.6.1 Mokyklų vadovai – aukščiausio lygmens profesionalai

**Įvesime mokyklų vadovų kadencijas ketveriems metams su galimybe pratęsti sutartį dar tokiam pačiam laikui.** Sėkmingiems vadovams, išdirbusiems visą laikotarpį, bus pasiūlomos tolesnės karjeros galimybės. Visų švietimo įstaigų vadovai kas 5 metus bus atestuojami nepriklausomų vertintojų, į sprendimų priėmimą aktyviai įtraukiant nevyriausybinių sektoriaus, asocijuotų struktūrų atstovus bei bendruomenes.

**Sukursime skaidrią ir aiškią mokyklų vadovų atrankos sistemą.** Siekdami depolitizuoti ugdymo įstaigų vadovų skyrimą, nedelsdami sugrąžinsime vadovų atrankos tvarką. Pretendentų į vadovus kompetenciją tikrins nepriklausomi ekspertai, o konkurso komisijose vėl dalyvaus mokytojų, tėvų ir mokinių atstovai.

#### 3.6.2 Švietimo ir mokslo ministerija – pagalbininkė, o ne teisėja

LR Švietimo ir mokslo ministeriją (ir jai pavaldžias institucijas) pertvarkysime pagal keliamus tikslus taip, kad užtikrintų savalaikę pagalbą visai švietimo sistemai. Pertvarkydami sistemą, laikysimės dviejų principinių nuostatų – darbuotojų skaičius turi mažėti, o darbuotojai, ypač vadovai, turi būti motyvuoti savo srities profesionalai.

Darbuotojams taikysime analogiškus atrankos ir vertinimo kriterijus, kurie yra taikomi mokyklų vadovams.

**Mažinsime ministerijai pavaldžių įstaigų skaičių.** Įdiegsime principą, kad proporcingai mažėjant moksleivių, mokytojų, studentų skaičiui mažėja ir švietimo valdininkų skaičius. Siekiant efektyvumo, dalis viešųjų funkcijų bus perkama iš išorės tiekėjų.

### 3.6.3 Mažiau biurokratijos – daugiau laisvės ir atsakomybės

**Išgyvendinsime biurokratinę kultūrą iš Lietuvos švietimo sistemos.** Švietimo priežiūra bus pertvarkyta taip, kad atsakingi darbuotojai didžiausią dėmesį skirtų ne kontrolei, o pagalbai ir bendradarbiavimui su ugdymo įstaigomis.

**Nuosekliai įgyvendinsime „Mokykla be popierių“ programą.** Didelės dalies privalomų švietimo įstaigoms dokumentų bus atsisakyta arba jie bus supaprastinti – taip liks daugiau erdvės kūrybiškumui ir artimam darbui su vaikais

**Skatinsime mokyklos bendruomenes pačias spręsti savo problemas.** Daugiau laisvės ir atsakomybės priimant sprendimus – daugiau pasitikėjimo iš švietimo priežiūros.

### 3.6.4 Efektyviai veikiantys savivaldybių švietimo skyriai

**Išgryninsime savivaldybės švietimo skyrių specialistų vaidmenį.** Ne ugdymo įstaigų kontrolė, o teikiamos konsultacijos joms turi būti šių padalinių pagrindinis veiklos akcentas. Mokyklų bendruomenėms įgyjant vis daugiau atsakomybės, reikalinga, kad savivaldybių švietimo specialistai galėtų konsultuoti ugdymo turinio, programų, metodų ir tarptautinių kontaktų sferose, o ne tik turto priežiūros, finansavimo ar valdymo klausimais.

**Apibrėšime bazines funkcijas atskiriems specialistams susiejant jas su konkrečiomis atsakomybėmis.** Parengsime pavyzdinius švietimo skyriaus nuostatus ir specialistų pareigybių aprašus, kuriuos rekomenduosime taikyti savivaldybėse. Rekomenduojamas specialistų skaičius taip pat turi būti nustatomas atsižvelgiant į moksleivių skaičiaus pokyčius.

### 3.7 Neformalusis švietimas – saviraiškos įvairovė nuo mažens

Liberalų iniciatyva, 2015 m. rudenį visoje Lietuvoje pradėjo veikti neformaliojo vaikų švietimo (NVŠ) krepšelis, kuris garantuoja didesnę laisvalaikio veiklų vaikams prieinamumą ir įvairovę. Turimais duomenimis, į neformalų vaikų švietimą įsitraukė daugiau nei 2,2 tūkst. naujų programų, kurias lanko per 60 tūkst. vaikų visoje Lietuvoje, t.y. į prasmingas neformalaus ugdymo veiklas buvo įtraukta beveik 20 proc. daugiau mokyklinio amžiaus vaikų.

Liberalai mato iššūkį – tobulinti neformalųjį švietimą, ugdyti neformaliojo švietimo mokytojus, būrelių vadovus ir trenerius. Todėl Liberalų sąjūdis siūlo liberalizuoti neformaliojo švietimo sistemą, supaprastinti teisės aktus, reguliuojančius neformalųjį švietimą ir užtikrinti, kad Lietuvos miestų, miestelių ir kaimų vaikai turėtų visas galimybes lankyti būrelius ir treniruotes savo bendruomenėje.

#### 3.7.1 Nuo mažumės ugdyti kūrybiškumą, pilietiškumą ir motyvaciją

**Tobulinsime neformaliojo vaikų švietimo krepšelio modelį.** Skatinsime visų Lietuvos miestų ir rajonų savivaldybes taikyti tokį finansavimo būdą, pritraukiant nevyriausybinės organizacijas ir kitus socialinius partnerius.

**Supaprastinsime neformalaus vaikų švietimo administravimą.** Įdiegsime vieningą švietimo registrų ir stebėsenos sistemą, nuosekliai didinsime neformaliojo švietimo užsiėmimų prieinamumą ir dalyvaujančių vaikų skaičių. Sudarysime galimybes ugdyti sėkmingam asmeniniam ir visuomeniniam vaikų gyvenimui reikalingas kompetencijas.

**Sudarysime geras sąlygas neformaliu būdu įgytų kompetencijų pripažinimui.** Neformaliojo ugdymo veiklų įvairovę didinsime pritraukdami į šį sektorių įvairių sričių specialistus, kurie padės vaikams ugdytis praktinių veiklų gebėjimus. Organizuosime tikslingesnę neformalaus švietimo mokytojų, paslaugų teikėjų kvalifikacijos tobulinimą, didžiausią dėmesį kreipdami į gebėjimus kurti pozityvią ugdymo aplinką ir ugdyti vaikų emocinį intelektą.

**Sinchronuosime informacines sistemas.** Sudarysime galimybes vaikams ir jų tėveliams paprastai rasti informaciją apie neformalųjį švietimą, diskutuoti apie šios srities įstaigas, o ugdytojams ir savivaldybės tarnautojams bus lengviau stebėti ir analizuoti kaupiamus duomenis.

**Neformalaus ugdymo krepšelis – ikimokyklinio amžiaus vaikams.** Sieksime, kad 2020 m. valstybės finansuojamas neformalusis švietimas būtų prieinamas vaikams nuo 2



metų. Sieksime, kad neformalaus švietimo krepšelis būtų skiriamas ne tik mokslo metu, bet ir per vasaros atostogas.

### 3.8 Profesinis mokymas – būdas greitai startuoti į gyvenimą

2015 m. profesinio mokymo programas Lietuvoje baigė daugiau kaip 16 tūkst. jaunuolių, tačiau profesinio mokslo prestižas ir kokybė kol kas neatitinka visuomenės lūkesčių ir darbo rinkos poreikių.

Nors Lietuvoje veikia 42 sektoriniai praktinio mokymo centrai, pilni moderniausios įrangos, jie nėra efektyvūs, menkai bendradarbiauja su kolegijomis ir darbo biržos mokymo centrais. Šalia kokybiškai veikiančių profesinių mokyklų, yra ir tokių, kurias absolventai baigia be minimalių pastangų, jose mokinių skaičius yra dirbtinai didinamas, siekiant pateisinti savo reikalingumą ir gauti finansavimą. Profesijos mokytojų darbo užmokestis menkas, o kvalifikacija neleidžia pritraukti stiprių savo srities profesionalų.

Liberalų požiūriu, profesinis mokymas – tai būdas jaunuoliui greitai startuoti į gyvenimą. Todėl Liberalų sąjūdis siūlo stiprinti profesinį mokymą, kad jauni žmonės galėtų tapti savarankiškesni, integruotis į ugdymosi visą gyvenimą procesą ir nešti pridėtinę vertę savo valstybei ir jos piliečiams.

#### 3.8.1 Inicijuoti rezultatyvią profesinio ugdymo reformą

**Konsoliduosime profesinių mokyklų tinklą.** Silpniausias profesines mokyklas prijungsime prie stiprių profesinių centrų. Profesinės mokyklos ir toliau bus pertvarkomos iš biudžetinių į viešąsias įstaigas, kviečiant į jas dalininkais tas verslo įmones, kurios ieško sau specialistų ateičiai.

**Šeiminingai valdysime profesinių mokyklų tinklą.** Atliksime aiškų ir konkrečiais rodikliais pamatuojamą profesinių mokyklų vertinimą, atsisakysime perteklinio turto, mažinsime išlaikymo ir priežiūros kaštus. Atnaujinsime tai, kas reikalinga mokymo procesui, didinsime atvirumą ir prieinamumą.

**Skatinsime profesinių mokymo centrų ir regioninių kolegijų bendradarbiavimą.** Sieksime, kad profesinio mokymo centrai įsijungtų į mokymąsi visą gyvenimą, ir taptų realia baze persikvalifikavimo veikloms. Priartinsime profesines mokyklas prie darbo rinkos poreikių, vykdysime verslo apklausas ir specialistų poreikio analizes. ES numatyta 49 mln. eurų parama sektoriniams centrams toliau stiprinti bus skiriama tik toms mokykloms ir tik tuo atveju, jei jos sėkmingai išnaudoja jau gautas investicijas.

**Užtikrinsime daugiau viešumo ir skaidrumo skelbiant profesinių mokyklų teikiamas programas ir mokinių skaičius.** Siekiant užtikrinti, jog profesinio mokymo veiklose dalyvaujantys studentai būtų motyvuoti ir vertintų galimybę mokytis profesinio mokymo mokyklose, sukursime bendrojo priėmimo į profesines mokyklas sistemą, kurią profesinės mokyklos naudos atsirenkant labiausiai motyvuotus ir gabiausius studentus. Sutaupytas lėšas skirsime profesijos mokytojų atlyginimams didinti ir kokybei gerinti.

Plačiau diegsime pameistrystės praktikas, remiantis kitų šalių patirtimi ir atskirų Lietuvos profesinių mokyklų sėkminga patirtimi. Sieksime, kad efektyviai veikiančios pameistrystės programos, bendradarbiaujant su verslu, taptų dominuojančiu mokymo būdu profesiniame mokyme. Siekdami įtraukti aktyviau įmones, taikysime finansavimo paskatas.

### **3.9 Aukštasis mokslas – Lietuvos tramplinas į sėkmę**

2015-aisiais į Lietuvos aukštąsias mokyklas įstojo beveik 7 proc. mažiau abiturientų nei 2014-iaisiais. Iš esmės pakeista studijų finansavimo tvarka 2009 m. leido aukštojo mokslo įstaigoms stiprinti studijų kokybę, vystyti inovacijas ir bendradarbiavimo potencialą. Deja, dėl laiku nepriimtų sprendimų, dalis aukštųjų mokyklų susidūrė su plėtros ir pažangos iššūkiais, kurie lėmė prastus rezultatus.

Liberalai atkreipia dėmesį, kad mažėjant ES struktūrinių fondų investicijoms, aukštosios mokyklos gali susidurti su finansiniais sunkumais, atnaujinant mokymo infrastruktūrą ir pritraukiant naujus specialistus. Todėl Liberalų sąjūdis kviečia iki galo pabaigti pradėtą aukštojo mokslo reformą, siekiant atsakingo racionalaus lėšų naudojimo ugdymo kokybei gerinti. Aukštasis mokslas gali tapti Lietuvos tramplinu į sėkmę, tačiau aukštasis mokslas turi gauti tinkamą finansavimą ir siekti lyderystės tarptautiniu mastu.

#### **3.9.1 Skatinti aukštųjų mokyklų savarankiškumą ir lyderystę**

**Tęsime aukštųjų mokyklų konsolidavimo projektą.** Išlaikant konkurencijos principais grindžiamą finansavimą, bus priimti sprendimai dėl aukštųjų mokyklų finansavimo. Parengsime aukštųjų mokyklų jungimosi skatinimo mechanizmą, kuris padės akademinėms bendruomenėms siekti sinergijos.

**Sutelksime dėmesį į studijų kokybės didinimą.** Sieksime, kad Lietuvoje atsirastų bent du universitetai regiono lyderiai. Sieksime iki galo užbaigti pradėtos aukštojo mokslo

reformą, siekiant racionalaus valstybės lėšų naudojimo aukštojo mokslo kokybei gerinti, skatinsime aukštųjų mokyklų savarankiškumą per lyderystę.

**Teiksime pagalbą lyderystei rasti universitetų ir kolegijų valdyme.** Tam pasitelksime konkurso būdu atrinktus tarptautinio lygio universitetų valdymo specialistus. Nuosekliai tobulinsime aukštųjų mokyklų išorinį sisteminių vertinimą.

### 3.9.2 Atviros durys į tarptautinę mokslo rinką

**Igyvendinsime tarptautinio bendradarbiavimo programas.** Lietuvos aukštųjų mokyklų bendradarbiavimo su užsienio universitetais stiprinimui pasitelksime ES ir valstybės lėšas. Valstybė padės Lietuvos mokslininkams ir žinioms imlioms įmonėms konkuruoti tarptautinėse programose ir tarptautiniuose moksliniuose konsorciumuose.

**Pritrauksime pasaulinio lygio mokslininkus iš užsienio.** Skirsime didesnę valstybės biudžetą tokių universitetų iniciatyvų kofinansavimui. Įkursime specialų fondą, kuris pritrauktų lietuvių ir nelietuvių kilmės dėstytojus iš užsienio.

**Remsime aukštųjų mokyklų siekius pritraukti studentus iš užsienio.** Užsienio studentų pritraukimas turi būti ne tik aukštųjų mokyklų atsakomybė, bet sistemingos valstybės paramos klausimas. Užsienio studentų ir mokslininkų pritraukimas į Lietuvą bus traktuojamas kaip užsienio investicijų pritraukimas ir visos valstybės institucijos dirbs sutelktai.

**Plačiai atversime duris į tarptautinę mokslo rinką.** Nedelsdami šalinsime visus biurokratinis kliuvinius, kuriuos patiria studentai ir dėstytojai atvykdami į Lietuvą, teiksime informacinę ir teisinę pagalbą, konsultuosime. Aktyviai reklamuosime Lietuvą, kaip studijų šalį ir trampliną į pasaulinę rinką tarptautinėse parodose ir konferencijose.

### 3.9.3 Patogesnis finansavimas, didesni atlyginimai ir daugiau aistros mokslui

**Užtikrinsime, kad daugiau kaip 50 proc. studentų mokytoji valstybės lėšomis.** Pertvarkysime studijų krepšelio modelį, į jį įtraukdami studijoms reikalingas lėšas ūkio ir administravimo lėšas. Mažėjant studentų skaičiui, studijų krepšelio dydžiai bus nuosekliai didindami, siekiant, kad dėstytojų atlyginimai pasiektų ES valstybių vidurkį.

**Plėsimė aukštųjų mokyklų autonomiją.** Suteiksime teisę laisviau disponuoti joms patikėtu turtu: jį parduoti, nuomoti, gautas pajamas investuojant į mokslo ir studijų kokybę.

100 milijonų eurų gautų atsisakius neefektyviai naudojamo aukštųjų mokyklų turto ir įgyvendinus aukštųjų mokyklų konsolidavimą, bus skirti studijų kokybei gerinti.

**Sudarysime vienodas sąlygas valstybinėms ir privačioms mokykloms.** Studentai stojantys į nevalstybines aukštąsias mokyklas gaus studijų stipendijas, atitinkančias studento krepšelio dydį. Nevalstybinės mokslo ir studijų institucijos tomis pačiomis sąlygomis galės dalyvauti mokslo projektuose, pretenduoti į ES struktūrinę paramą.

**Parengsime naują valstybės remiamų studijų paskolų modelį.** Remdamiesi kitų valstybių patirtimi, studijų paskolos bus grindžiamos „income contingent“ principu: paskolos bus pradedamos gražinti studentui ne tik įsidarbinus, bet ir jo pajamoms pasiekus atitinkamą lygį.

## 4. Fizinio aktyvumo ir sporto programa: daugiau laimingų veidų

„Eurobarometro“ duomenimis, net 46 proc. suaugusių lietuvių niekada nesportuoja. Remiantis Pasaulio sveikatos organizacijos duomenimis, dėl mažo fizinio aktyvumo sukeliama pasekmių kasmet miršta apie 6 proc. pasaulio gyventojų, su širdies ir kraujagyslių ligomis susiję 13 proc. visų mirčių, rūkymas nusineša apie 9 proc. gyventojų, diabetas – apie 6 proc. žmonių.

Mirties atvejų ir jų priežasčių, Lietuvos registro duomenimis, gyventojų mirties priežasčių struktūra jau daugelį metų išlieka nepakitusi. Nuo kraujotakos sistemos ligų mirė daugiau nei pusė (56 proc.) visų mirusiųjų. Mūsų šalyje nuo širdies ir kraujagyslių sistemos ligų miršta beveik dvigubai daugiau gyventojų negu vidutiniškai ES šalyse.

Liberalai įsitikinę, kad sveiki ir gyvenimu besidžiaugiantys piliečiai yra didžiausia Lietuvos vertybė. Todėl Liberalų sąjūdis siekia pripažinti fizinį aktyvumą ir sportą prioritetine valstybės sritimi, perkeldami jį į ministerijos lygmenį. Parengsime švietimo apie sveiką gyvenimą (mityba, fizinis aktyvumas) strategiją ir pradėsime ją įgyvendinti jau nuo ikimokyklinių ugdymo įstaigų.

### 4.1 Sveiki ir aktyvūs vaikai

Sieksime, kad fizinio aktyvumo strategija būtų skaidriai finansuojama ir valstybės, ir savivaldybių lygmeniu. Skatinsime privatų sektorių remti sveiką gyvenimą. Sporto infrastruktūra bus atvira visuomenei.

**Didinsime susidomėjimą kūno kultūros pamokomis.** Parengsime metodiką, kuri padės kūno kultūros mokytojams tobulėti ir gauti geresnę motyvaciją. Tik motyvuoti mokytojai gali padidinti vaikų dėmesį fiziniam aktyvumui ir sportui.

**Sveikos gyvensenos pamokas įtrauksime į bendrojo lavinimo mokyklų programas.** Per savaitę vaikai turės ne mažiau kaip 2 kūno kultūros ir 1 sveikos gyvensenos pamoką.

**Bendrojo lavinimo mokyklose skatinsime papildomas sporto pamokas.** Mokyklose bus galima pasirinkti plaukimo, lengvosios atletikos, šachmatų ir kt. pamokas. Šioms pamokoms finansuoti pasitelksime neformaliojo švietimo krepšelį. Finansuosime naujų dalykų infrastruktūros atsiradimą.

## 4.2 Sveikos bendruomenės – sveika visuomenė

Užtikrinsime, kad sporto objektai – aikštynai, baseinai, stadionai, salės ir pan. – būtų prieinami visuomenei. Skatinsime bendruomenes rungtyniauti, varžytis ir taip populiarinti sveikos visuomenės idėją.

**Sukursime sveikos gyvensenos ir aktyvumo propagavimo sistemą.** Pasinaudodami žiniasklaida ir socialiniais tinklais, propaguosime sveikas bendruomenes ir viešinsime jų veiklą.

**Palaikysime Vyriausybės patvirtintą sporto objektų renovacijos strategiją.** Garantuosime, kad infrastruktūra tenkintų visuomenės sveikos gyvensenos ir fizinio aktyvumo poreikius.

**Įtrauksime verslo įmones į sporto finansavimo programas.** Skatinsime verslą finansuoti sportą ir fizinį aktyvumą per įvairias mokestines lengvatas.

## 4.3 Gerinti sporto infrastruktūrą

**Parengsime Lietuvos sporto objektų plėtros strategiją.** Numatysime aiškius ir skaidrius lėšų skirstymo kriterijus, atsižvelgdami į prioritetus, poreikius ir galimybes. Mūsų tikslas lėšų valdymo srityje – geras koordinavimas, efektyvus investicijų valdymas, argumentuotas kiekvieno projekto pagrindimas, suformuota specialistų taryba.

**Sieksime užbaigti „amžių statybą“ – nacionalinį stadioną.** Peržiūrėsime projektus, programas ir finansavimo šaltinius, pritrauksime investicijas iš ES, LR Vyriausybės, savivaldybės ir privataus kapitalo.

**Inicijuosime daugiafunkcinių sveikatos ir sporto centrų steigimą Lietuvos regionuose.** Fizinis aktyvumas ir sportas turi būti prieinamas žmonėms nepriklausomai nuo jų gyvenamosios vietos.

**Sukursime interaktyvų sporto žemėlapi.** Duomenys apie veikiančius sporto objektus, jų kokybę, sportuojančių žmonių skaičių turi būti nuolat atnaujinami.

## 4.4 Skaidrus ir garbingas sportas

**Įgyvendinsime programas, nukreiptas prieš medicininių preparatų vartojimą ir**

**machinacijas profesionalų sporte.** Tobulinsime įstatymus, reglamentuojančius azartinius žaidimus ir sportininkų dalyvavimą juose, bendradarbiausime su sporto federacijomis ir teisėsauga.

**Palaikysime „Sporto pinigai“ viešinimo projektą.** Informacija apie viešuosius pirkimus, sporto finansavimą turi būti prieinama visiems. Valstybinės investicijų programos lėšos turi būti skirstomos pagal aiškiai nustatytus prioritetus ir kriterijus, o visuomenė turi žinoti, kur keliauja mokami mokesčiai.

#### **4.5 Daugiau valančiūnų ir meilutyčių Lietuvos garbei ginti**

**Įsteigsime fondą, skirtą sportininkams, garsinantiems Lietuvos vardą pasaulyje.** Gerosiomis užsienio praktikomis grindžiamas fondas galės finansuoti sportininkų treniruočių stovyklas, pasirengimą varžyboms, kelionės ir pragyvenimo išlaidas, taip pat remti jaunuosius sporto talentus. Išlaikysime aukštus Lietuvos sporto rezultatus tarptautinėje arenoje (mūsų šalis patenka į TOP12 pagal vienam gyventojui tenkančius olimpinėse žaidynėse iškovotus medalius, tarp krepšinio rinktinių pagal šį rodiklį esame 3-ioje vietoje pasaulyje).

**Suvienodinsime individualių ir komandinių sporto šakų finansavimą.** Atliksime analizę ir paskaičiavimus, įvesime sąžiningus koeficientus, kad visos sporto šakos būtų lygios ir galėtų vystytis tolygiai.

**Sukursime aukšto meistriškumo sportininkų rengimo sistemą.** Vystysime profesionalųjį sportą, sieksime sujungti mediciną ir aukštąsias technologijas. Sieksime, kad profesionalusis sportas būtų finansuojamas tiesiogiai iš biudžeto. Pertvarkysime sportininkų ugdymo įstaigų darbą, organizuosime talentų programas, kurios leis išugdyti tokias sporto žvaigždes kaip Jonas Valančiūnas ar Rūta Meilutytė.

**Sukursime rūpesčio sportininkais programą.** Ši programa bus aktuali ir pradedantiems savo profesionalią sportininko karjerą, ir savo karjerą baigiantiems veteranams. Skatinsime aukštąsias mokyklas vykdyti dvigubos karjeros politiką, suteikiančią galimybę sportininkams siekti aukštojo išsilavinimo. Organizuosime karjerą baigiančių sportininkų ir veteranų veiklas sporto, švietimo ar nevyriausybiniam sektoriuje.

## 5. SVEIKI PILIEČIAI – SVEIKOJE LIETUVOJE

### Vizija

Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis turi aiškią sveikos šalies viziją: „Lietuva – tai efektyviai sveikatos apsaugos sistemą valdanti valstybė, kurioje kiekvienas pilietis turi teisę gauti gydymo paslaugas laiku ir vietoje“.

### Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis sako: „UŽ!“

- Už geresnes sąlygas žmogui gauti sveikatos paslaugas!
- Už valstybės ir kiekvieno jos piliečio sveikatą ir gyvenimo kokybę!
- Už efektyvų sveikatos apsaugos sistemos valdymą!

### Mes siūlome:

- Sveikatingumo ugdymo ir neigiamų veiksnių prevencijos programas;
- Didinti sveikatos paslaugų prieinamumą;
- Tobulinti sveikatos įstaigų valdymo efektyvumą;
- Tobulinti savanoriško papildomo sveikatos draudimo sistemą;
- Reformuoti sveikatos paslaugų personalo politiką;
- Gerinti vaistų politiką: didesnė įvairovė už mažesnę kainą.

### 5.1 Didinti sveikatos paslaugų prieinamumą

Šiuo metu skirtinguose Lietuvos regionuose ir miestuose eilės pirminio (šėimos gydytojų) ir antrinio (specialistų) lygmens sveikatos įstaigose labai skiriasi. Laukimo trukmė tam tikrais atvejais siekia 2 ar daugiau mėnesių. Rajonų asmens sveikatos priežiūros įstaigose stebimas gydytojų specialistų trūkumas, kuris priverčia pacientus laukti eilėse arba rinktis ne arčiausiai namų esančias asmens sveikatos priežiūros įstaigas. Siekiant mažinti netolygumus, būtina rengti gydytojų finansinio skatinimo programas, motyvuojančias gydytojus pasirinkti darbą rajoninėse asmens sveikatos priežiūros įstaigose.



Liberalai supranta žmogaus teisę į prieinamas sveikatos paslaugas ir siekia sumažinti šiuos netolygumus bei užtikrinti skaidrią ir aiškią sistemą, kuri leistų geriau valdyti pacientų srautus, užtikrinti savalaikį jų aptarnavimą.

### 5.1.1 Pas reikalingą gydytoją – laiku ir vietoje

**Sieksime, kad pacientai asmens sveikatos priežiūros paslaugas gautų reikiamu laiku.** Siekiant užtikrinti pacientų savalaikį aptarnavimą, didinsime konkurenciją tarp asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikėjų, kartu skatindami privačių asmens sveikatos priežiūros įstaigų steigimą.

**Trumpinsime gydytojo konsultacijos laukimo laiką.** Parengsime tvarką, kuri reglamentuotų paciento ir jo sveikatos poreikius atitinkantį laiką, skirtą paciento apžiūrai ir konsultacijai.

**Mažinsime eiles asmens sveikatos priežiūros įstaigose, atsisakant „netinkamai paruošto paciento“ politikos.** Tokiu atveju pacientas vietoje vieno vizito pas gydytoją apsilanko keletą kartų. Numatysime atsakomybę įstaigoms, kurios netinkamai paruošia pacientus tolimesniam gydymui.

**Didinsime sveikatos paslaugų prieinamumą rajono savivaldybės sveikatos priežiūros įstaigose.** Kaimo vietovėse sveikatos paslaugų teikimas bus lanksčiai derinamas prie gyventojų poreikių. Skatinsime gydytojų pritraukimą į pirminės sveikatos priežiūros centrus, konsultacines poliklinikas. Optimizuosime finansuojamų PSDF biudžeto lėšomis antro lygio gydytojų specialistų konsultacijų paslaugų mastą. Paslaugų prieinamumą mažina neracionalus antro lygio gydytojų specialistų konsultacijų, finansuojamų iš PSDF lėšų, paskirstymas ir kiekis, kuris nepagrįstas pacientų poreikiais.

**Siūlysiame tvarką, reglamentuojančią nevaisingumo gydymą iš PSDF lėšų.** Lietuva yra vienintelė ES šalis, net iš dalies nekompensuojanti pagalbinių apvaisinimo procedūrų. Lietuvoje su nevaisingumu susiduria maždaug kas penkta šeima, tačiau ateityje tai gali nutikti jau kas trečiai. Nors nevaisingumas įtrauktas į Tarptautinę ligų klasifikaciją, reikalinga priimti pagalbinių apvaisinimo įstatymą, kad šias paslaugas būtų galima finansuoti iš Privalomojo sveikatos draudimo fondo.

**Gerinsime e-sveikatos sistemos prieinamumą bei didinsime jos naudotojų elektroninį raštingumą.** Nors e-sveikatos sistema pradėjo veikti 2015 m., tačiau ji nėra

visiškai prieinama visoms Lietuvos gydymo įstaigoms ir vaistinėms (prieinamumas ypač ribotas periferiniuose Lietuvos regionuose). E-sveikatos sistemos sėkmė taip pat priklauso ir nuo sveikatos priežiūros specialistų elektroninio raštingumo, t. y. gebėjimo suprasti ir naudotis visomis šios sistemos funkcijomis, todėl būtina organizuoti mokymus medikams.

### **5.1.2 Didinti vaistų kompensavimo politikos skaidrumą**

**Kompensuosime ligos gydymą, o ne vaistą.** Taip užtikrinsime, kad pacientas gaus geriausią gydymą ir vėl kuo greičiau bus pilnavertis visuomenės narys. Peržiūrėsime vaistų kompensavimo politiką remdamiesi dviem pagrindiniais kriterijais: skaidrumu ir gydymo efektyvumu. Siekdami didesnio skaidrumo, bendrus kompensuojamų vaistų gydymo efektyvumo duomenis padarysime viešai prieinamais ir vertinamais. Tobulinsime šiuo metu galiojančią centralizuotų vaistų pirkimo ir kompensavimo sistemą kaip neefektyvią ir neskaidrią. Išaiškinsime tikslų vaistinių preparatų ligoninėse poreikį ir užtikrinsime, kad jie būtų perkami centralizuotai.

**Skatinsime inovacijas vaistų politikos srityje.** Sukursime sistemą, kuri vaistų registraciją pavers skaidria, aiškia, vieša ir visiems vienoda. Sumažinsime vaistų registracijos atlikimo terminus, sieksime Europinės registracijos modelio, todėl vaistai ir modernus gydymas gyventojams bus prieinami greičiau. Bendradarbiaudami su kitomis institucijomis, skatinsime inovatyvių vaistų kūrimą Lietuvoje. Žinodami, kad prevencija visada geriau nei gydymas, ir remdamiesi geriausia Europos praktika, plėsime vakcinacijos kalendorių vaikams ir suaugusiems.

**Didinsime vaistų prieinamumą pacientams.** Supaprastinsime vaistų išdavimo vietų steigimo reikalavimus, todėl tiek miesto, tiek rajono gyventojai galės nesunkiai gauti reikiamus vaistus. Leisime visų vaistų pristatymą į namus, taip pagerindami vaistų prieinamumą, ypač vyresniems ir sunkiai sergantiems nejudantiems gyventojams. Reorganizuosime kaimo medicinos punktų veiklą ir leisime teikti vaistų išdavimo paslaugas. Leisime prekiauti nereceptiniais vaistais specialiai pritaikytose degalinėse.

Siekdami pirminę sveikatos priežiūrą suteikti greičiau ir padaryti ją efektyvesne, plėsime vaistinėje suteikiamų paslaugų spektrą. Suteiksime vaistininkams daugiau teisių pacientų sveikatos priežiūroje, skatinsime siūlyti gyventojams vaistų dozavimo, suleidimo, vakcinavimo paslaugas, plėsime kitų vaistinėje galimų suteikti paslaugų spektrą.

**Steigsime vaistinėse e-sveikatos ir e-recepto prieigas.** Suteiksime teisę vaistininkui, pastebėjus neatidėliotinus atvejus, nukreipti pacientus būtinajai pagalbai, skirti tam tikros grupės receptinius preparatus ar pratęsti gydytojo receptą, taip sumažinant darbo krūvį gydytojams bei padarant sveikatos priežiūrą lengviau prieinamą žmogui.

**Leisime vaistinėse vykdyti alkoholio ir narkotikų prevencijos programas.** Taip sumažinsime gydytojų užimtumą ir pagerinsime paslaugų pasiekiamumą gyventojams.

### 5.1.3 Sveikatingumo ugdymo, profilaktikos ir prevencijos programos

**Vykdsime visuomenės švietimą ir informavimą apie sveiką gyvenimą, ligų profilaktiką.** Užtikrinsime informacijos sklaidą apie pilnavertę mitybą, asmens higieną, pagrindinius ligų profilaktikos principus, ugdysime neigiamas nuostatas žalingų įpročių atžvilgiu. Informaciją sveikatos temomis orientuosime tikslingai, kad ji būtų suprantama ir prieinama konkrečioms tikslinėms grupėms.

**Sieksime tarpsektorinio bendradarbiavimo, formuojant ir įgyvendinant visuomenės sveikatos stiprinimo politiką.** Visuomenės sveikatos stiprinimas turi būti suprantamas ne tik kaip kokybiškos medicinos paslaugos, bet tolygi socialinė ir ekonominė plėtra, aplinkos sveikatinimas. Visuomenės sveikatos stiprinimas turi būti įgyvendinamas skirtingais lygmenimis – nacionaliniu, savivaldybių, bendruomenių (mokyklos, darbovietės) ir pan. Šio uždavinio įgyvendinimui kursime bendras sveikatinimo programas su LR Socialinių reikalų, Aplinkos apsaugos, Švietimo ir mokslo ministerijomis, LR Kūno kultūros ir sporto departamentu prie LR Vyriausybės ir kitomis įstaigomis. Į programų kūrimą įtrauksime nevyriausybinės organizacijas.

Optimizuosime valstybės vykdomą visuomenės sveikatos politiką ugdymo įstaigose, užtikrindami racionalų valstybinių lėšų panaudojimą. Sveikos gyvensenos propagavimas visuomenėje turi prasidėti nuo vaikystės, todėl būtina įvesti realų visuomenės sveikatos specialisto ikimokyklinio ugdymo įstaigose normatyvą. Vaikystėje įgyti sveikos gyvensenos įgūdžiai turi būti toliau diegiami ir palaikomi bendrojo lavinimo įstaigose. Būtina optimizuoti maitinimo paslaugų teikimą ikimokyklinio ir bendrojo ugdymo įstaigose.

**Gerinsime profilaktinių sveikatos patikrinimų sąlygas.** Sudarysime sąlygas Lietuvos gyventojams nelaukiant eilėse pasitikrinti pagrindinius sveikatos rodiklius (pvz.,

kraujospūdį, gliukozės ir riebalų kiekį kraujyje ir kt.). Didinsime profesinių sveikatos patikrinimus, skirtus ligų prevencijai ir ankstyvai diagnostikai bei gydymui.

**Sieksime, kad odontologijos srityje prioritetu taptų vaikų odontologinių ligų profilaktika ir ankstyvoji diagnostika.** Kitų odontologijos sričių finansavimas gali būti didinamas tik užtikrinus visavertes vaikų odontologijos paslaugas (prioritetas – prevencija).

Mažinsime sergamumą užkrečiamosiomis ligomis, kontroliuodami įvežtinių užkrečiamųjų ligų plitimą ir didindami vakcinomis valdomų infekcijų skiepų apimtis. Pasaulyje atsirandant vis naujoms užkrečiamosioms ligoms ir Lietuvoje nuolat daugėjant įvežtinių ligų atvejų (Užkrečiamųjų ligų ir AIDS centro duomenys), būtina stiprinti į Lietuvą atvykstančių asmenų kontrolę dėl užkrečiamųjų ligų, kontrolės stiprinimą jūrų ir oro uostuose. Formuosime atvykėlių iš endeminių užkrečiamųjų ligų zonų patikros programas. Lietuvoje didėjant sergamumui vakcinomis valdomomis užkrečiamosiomis ligomis, įgyvendinsime Nacionalinės imunoprofilaktikos 2014-2018 m. programos tikslus ir uždavinius. Pasitelkę žiniasklaidos priemones ir orientuodamiesi į tikslines grupes (jauni tėvai, senyvo amžiaus asmenys, medikai), informuosime apie skiepų naudą. Įgyvendindami žiniasklaidos monitoringą, stengsimės užkirsti kelią melagingos ir vienašališkos informacijos apie skiepus sklaidai.

**Skatinsime gyventojų dalyvavimą atrankinėse sveikatos patikros programose.** Šiuo metu Lietuvoje veikia 4 atrankinės gyventojų sveikatos programos: gimdos kaklelio vėžio prevencijos programa Lietuvoje pradėta 2004 m., krūties vėžio – 2005 m., prostatos vėžio – 2006 m., o storosios žarnos vėžio ankstyvosios diagnostikos programa – 2009 m. Sukursime vieningą gyventojų kvietimų dalyvauti programose sistemą ir sistemaiškai koordinuosime šias programas.

#### **5.1.4 Skatinti medicininį turizmą**

Plėsimė medicininio turizmo veiklą Lietuvoje, vystysime esamas bei ieškosime naujų medicininių paslaugų eksporto rinkų. Aktyviai veiksime, kad pritrauktume užsienio investicijas sveikatos srityje.

**Skatinsime Lietuvos, kaip valstybės, turinčios nebrangią ir kokybišką sveikatos priežiūrą, pristatymą užsienyje.** ES paramos fondų ir valstybės investicijų programų dėka galime pasiūlyti naujausias gydymo technologijas, kurių išlaikymo kaštai tenka valstybės

biudžetui, todėl formuosime Lietuvos įvaizdį, kaip šalies, kurioje gydymo paslaugų kaina yra mažesnė nei Europos vidurkis, o kokybė atitinka taikomus ISO standartus. Išskirdami medicininio turizmo plėtros pagrindines kryptis, didinsime Lietuvos žinomumą tikslinėse užsienio rinkose, o gautos pajamos bus panaudotos inovatyvių gydymo technologijų diegimui šalies gyventojams.

## 5.2 Stiprinti piliečių psichinę sveikatą

Viena pagrindinių psichikos sveikatos problemų Lietuvoje – vyraujantis medikamentinis gydymas, nors daugelyje valstybių jau seniai pripažinta, kad veiksmingesnė yra psichoterapija. Kita aktuali problema – labai mažas skaičius nemokamos psichoterapijos valandų per metus. Šiuo metu pirminio lygio psichoterapijos paslaugų teikimas kompensuojamas ne daugiau kaip už 24 seansus vienam pacientui per kalendorinius metus.

### 5.2.1 Didesnis finansavimas psichikos sveikatai ir savižudybių prevencijai

Didinsime suaugusiųjų, vaikų ir paauglių psichikos sveikatos priežiūros bei priklausomybės ligų gydymo paslaugų prieinamumą miestuose ir rajonuose. Būtina plėtoti psichikos sveikatos priežiūros paslaugų teikimą bendruomenėje, remiantis biopsichosocialiniu modeliu. Pacientai turi gauti realią galimybę rinktis medikamentinį, psichologinį, psichoterapinį, socialinį, reabilitacinį gydymą. Tęsime psichiatrijos integraciją į bendros medicinos tinklą. Psichiatrijos stacionaruose gydomi pacientai gaus visapusišką ir kvalifikuotą somatinių sutrikimų diagnostiką ir gydymą.

**Didinsime anonimiškos pagalbos teikimo prieinamumą.** Sieksime užtikrinti žmogaus teisių apsaugą ir vykdysime stebėseną.

**Destigmatizuosime psichiatriją.** Užtikrinsime esminį teikiamos psichinės pagalbos principą – konfidencialumą. Sieksime, kad psichinės sveikatos priežiūros sistema taptų patrauklia, skatinančia žmones kreiptis pagalbos, pagrįsta naujausiais gydymo ir profilaktikos standartais.

**Sieksime panaikinti medicinos paslaugų finansavimo disproporcijas.** Sieksime, kad psichinės sveikatos finansavimas būtų vienas iš prioritetų sveikatos apsaugos sistemoje. Planuojame, kad pacientams visos biopsichosocialinės teikiamos paslaugos būtų finansuojamos tinkamai, kad būtų užtikrinta geriausia pagalba. Sudarysime sąlygas pacientui rinktis biopsichosocialinę pagalbą ne tik valstybinėse gydymo įstaigose, bet ir privačiame sektoriuje, kompensuojant tai iš PSDF. Suteiksime galimybę pacientui rinktis medikamentinį ar psichoterapinį gydymą.

**Plėtosime visapusišką pagalbą esant polinkiui į savižudybę.** Stiprinsim resursus, kad būtų kuriamos ir stiprinamos bendruomenių lygio savižudybių prevencijos programos. Kursime pagalbos struktūras savižudybinį elgesį turintiems žmonėms ir jų artimiesiems. Sieksime užtikrinti visų pirminės sveikatos pagalbos grandžių darbuotojų pasirengimą suteikti tinkamą pagalbą savižudybinę riziką turintiems žmonėms. Didinsime emocinės paramos linijų prieinamumą.

**Užtikrinsime nuoseklią ir veiksmingą savižudybių prevenciją.** Ją įgyvendinami pirmiausiai pertvarkysime Valstybinį psichikos sveikatos centrą ir sustiprinsime Savižudybių prevencijos biurą, užtikrinsime sklandų dialogą tarp valstybės ir savivaldybių įstaigų. Didelį dėmesį skirsime 3 visuomenės grupėms: galvojantiems apie savižudybę, mėginusiems žudyti bei tiems žmonėms, kurie patyrė artimojo savižudybę.

Tam, kad užtikrintume visapusišką pagalbą žmonėms, galvojantiems apie savižudybę, stiprinsime emocinės paramos linijų veiklą, remsime nevyriausybinės organizacijas, teikiančias nemokamą ir anoniminę psichologinę pagalbą ne darbo valandomis, užtikrinsime, kad pirminės grandies sveikatos įstaigose darbuotojai (pirmiausiai – šeimos gydytojai ir psichikos sveikatos centrų darbuotojai) turėtų tinkamas kompetencijas atpažinti savižudybės riziką bei gebėtų suteikti kvalifikuotą pagalbą. Kai kuriose pirminės grandies sveikatos priežiūros įstaigose tokia pagalba turi būti prieinama visą parą.

Siekdami apsaugoti žmones, kurie jau mėgino atimti sau gyvybę, užtikrinsime proaktyvią psichologinę pagalbą. Bendradarbiausime ir stiprinsime artimojo savižudybę patyrusių žmonių organizacijas. LR Sveikatos apsaugos ministerija kartu su Valstybiniu psichikos sveikatos centru imsis lyderystės ir įdiegs tarptautinius standartus atitinkančią vieningą mokymų bei jų rezultatų stebėsenos programą, skirtą šeimos gydytojams, policininkams, mokytojams, socialiniams, seniūnijų darbuotojams ir kt.

## 5.3 Tobulinti sveikatos įstaigų priežiūrą ir valdymą

Liberalų sąjūdis siekia sudaryti sąlygas sveikatos priežiūros įstaigoms atsakingai planuoti savo veiklas ir sąnaudas, peržiūrint medicinos paslaugų įkainius ir balo vertes. Skirsime ypatingą dėmesį tam, kad sveikatos apsaugos sistemoje būtų vieningi standartai, kokybės ir skaidrumo užtikrinimo procedūros, o sveikatos apsaugos sektoriaus valdymas kuo labiau priartėtų prie ES valstybių gerosios praktikos.

### 5.3.1 Daugiau skaidrumo, konkurencijos ir atsakomybės

**Depolitizuosime sveikatos apsaugos valdymą.** Sudarysime sąlygas svarbius sprendimus priimti vadybos ir sąnaudų analize, o ne politika grindžiamais sprendimais.

**Sukursime sistemą, kuri padės išstumti neoficialius mokėjimus iš sveikatos priežiūros įstaigų.** Gyventojai galės oficialiai susimokėti ir greičiau patekti pas specialistą, pasirinkti brangesnes procedūras ir t.t. Šis žingsnis leis realiai didinti atlyginimus medicinos personalui ir investuoti į jų kvalifikacijos kėlimą. Siūloma tvarka paskatins gydymo įstaigų konkurenciją, dėl kurios visuomet laimi paslaugų vartotojas ir įvesti skaidrumo į sistemą.

**Sudarysime sąlygas pacientams už dalį paslaugų atsiskaityti tiesiogiai.** Priemokos dydį, laikydamosi įstatymais įtvirtintų būtinų ribojimų, nustatytų pačios įstaigos, įvertinusios faktinius paslaugos kaštus, investicijos grąžą ir bazinę kainą, kurią joms už suteiktą paslaugą kompensuoja PSDF biudžetas. „Apsilankymo mokestis“ galėtų būti taikomas už kiekvieną paciento vizitą sveikatos priežiūros įstaigoje, siekiant paskatinti pacientus atsakingai ir taupiai naudotis paslaugomis tada, kai jam jų reikia bei gerinant sveikatos apsaugos sistemos administravimą.

**Aiškiai ir skaidriai reglamentuosime sveikatos priežiūros paslaugų finansavimo tvarką.** Apibrėšime, kodėl viena įstaiga gali teikti paslaugas pacientams, gaudama už tai apmokėjimą iš PSDF, o kita – ne, kiek daugiausiai tokių paslaugų per metus gali suteikti viena įstaiga, o kiek – kita. Šiuo metu veikia sistema „vienas finansuotojas – vienas paslaugų teikėjas“, kuri neskatina konkurencijos ir atveria kelią galimam piktnaudžiavimui, nereglamentuotai veiklai bei neefektyviam lėšų paskirstymui.

**Naikinsime privačių gydymo įstaigų veiklą ir plėtrą stabdančius barjerus.** Užtikrinsime lygias sąlygas ir vienodas galimybes gydymo įstaigoms steigtis ir veikti nepriklausomai nuo jų nuosavybės formos. Sudarysime lygias galimybes valstybės ir privataus sektoriaus sveikatos priežiūros paslaugų teikėjams konkuruoti dėl PSDF biudžeto, ES Socialinio fondo, kitų finansavimo šaltinių.

**Skatinsime įrodymais pagrįstų sprendimų priėmimą ir įrodymais pagrįstos vadybos taikymą.** Parengsime tvarką planuojamos įsigyti medicininės įrangos atsiperkamumui įvertinti ir pan. – skatinsime sprendimų priėmimą remiantis statistine, kaštų - naudos analize.

**Įdiegsime nacionalinę gydymo įstaigų veiklos efektyvumo, kokybės ir saugos matavimo bei palyginamumo (*benchmarking*) sistemą.** Vykdysime kasmetinę visų įstaigų veiklos kokybės ir efektyvumo lyginamąją analizę. Susiesime sveikatos priežiūros įstaigų finansavimą ir teikiamų paslaugų apmokėjimą su jų veiklos kokybe, sauga, efektyvumu ir rezultatyvumu.

**Tobulinsime įstaigų turimos medicininės įrangos registrą, vertinsime brangiųjų tyrimų atlikimo statistiką.** Imsimės priemonių, kad turima medicininė įranga būtų prieinama įvairių sveikatos priežiūros įstaigų pacientams. Tokiu būdu turimos lėšos galėtų būti nukreiptos medikų atlyginimams didinti, o ne nepakankamai apkraunamai įrangai įsigyti.

### **5.3.2 Kelti personalo profesionalumą ir sveikatos paslaugų kokybę**

Parengsime tvarką sveikatos priežiūros įstaigų vadovų vadybinėms kompetencijoms plėsti. Taip skatinsime efektyvesnę sveikatos priežiūros įstaigų valdymą, geresnę teikiamų paslaugų kokybę. Sveikatos priežiūros įstaigų vadovams būtinos vadybinės kompetencijos, kad vadovaujamos įstaigos būtų valdomos efektyviai, racionaliai naudojant finansinius bei žmogiškuosius išteklius.

Tobulinsime gydytojų ir slaugytojų kvalifikacijos kėlimo ir licencijavimo tvarką, kad pacientų sveikata rūpintųsi aukščiausios kvalifikacijos specialistai. Padidinsime profesinės kvalifikacijos tobulinimui skiriamų valandų skaičių iki 200 valandų per penkerius metus.



**Stiprinsime šeimos gydytojų grandį, gerinsime medikų kvalifikacijos kėlimo sąlygas.** Dėl susiformavusios „gynybinės medicinos“ bei įgūdžių ir kompetencijos trūkumo šeimos gydytojai siunčia pacientus pas antro lygio specialistus ar į ligonines. Šių medikų suteiktos paslaugos apmokamos brangiau, taigi lėšos naudojamos neefektyviai, ilgėja eilės pas specialistus.

**Nuosekliau analizuosime gydytojų bei kito medicinos personalo poreikį.** LR Sveikatos apsaugos ministerijai glaudžiai bendradarbiaujant su LR Švietimo ir mokslo ministerija bei gerinant medicinos personalo darbo apmokėjimo sąlygas, užtikrinsime aukštą būsimųjų gydytojų paruošimo kokybę.

**Kelsime slaugytojo profesijos prestižą.** Slaugytoja visuomenėje, o ir medikų tarpe, dažnai vis dar laikoma gydytojo nurodymų vykdytoja, tačiau slauga – savarankiška profesija, o slaugytojų darbas ženkliai prisideda prie paciento sveikimo proceso. Slaugytojo profesiją nuvertinantis požiūris yra viena iš augančio slaugytojų trūkumo priežasčių.

Skatinsime specifinių geriatrijos paslaugų plėtrą, reaguojant į senstančios visuomenės keliamus iššūkius, gerinant paslaugų prieinamumą. Senstanti visuomenė reikalaus pokyčių sveikatos apsaugos bei socialinės apsaugos sektoriuose. Tam būtinas glaudus šių sektorių bendradarbiavimas, sprendžiant ilgalaikės slaugos, paliatyvios slaugos, multifunkcinių susirgimų gydymo, priežiūros namuose ir kt. problemas.

**Sieksime kuo greičiau įteisinti kitose Europos šalyse jau dešimtmečius veikiančią žalos atlyginimo be kaltės modelį,** kuris sudarytų sąlygas žalą pacientui atlyginti be ilgai trunkančio brangaus teismo proceso. Šiuo metu vykdoma „gynybinė medicina“ skatina klaidų slėpimą, neregistravimą, neanalizavimą. Dėl to smarkiai nukenčia gydymo kokybė, gydytojo ir paciento santykiai.

### **5.3.3 Populiarinti savanorišką papildomą sveikatos draudimą**

**Sudarysime geras sąlygas kiekvienam žmogui turėti savanorišką papildomą sveikatos draudimą.** Alternatyvus sveikatos draudimas sudarytų sąlygas šalinti neigiamas esamos sveikatos sistemos reiškinius. Gyventojui būtų užtikrinta aukšta sveikatos priežiūros paslaugų kokybė ir aptarnavimas laiku. Asmuo, pasirinkdamas papildomą sveikatos draudimą, dalį lėšų galėtų panaudoti iš šiuo metu sumokamo įnašo privalomam sveikatos draudimo fondui.

**Sieksime, kad savanoriškai papildomame draudime dalyvautų bent 10 – 15 proc. gyventojų.** Tokie pokyčiai sudarytų sąlygas, efektyviai sveikatos apsaugos sistemos veiklai, o gydytojai užsidirbtų didesnius atlyginimus. Naujas draudimo modelis leistų pacientui pačiam nuspręsti, kokias sveikatinimo paslaugas jis nori gauti. Norintys saugesnių sąlygų, galėtų rinktis draudimą, kuris 100 proc. dengia vaistų sąskaitas ir kitas sveikatinimo paslaugas. Svarbiausia, kad kiekvienam žmogui būtų sudaromos sąlygos pasirinkti draudimą pagal jo individualius poreikius, neprimetant dirbtinai sukurtų draudimo sąlygų.

## **6. KRAŠTO GYNYBA IR SAUGUMAS – TAI MES VISI**

### **Vizija**

Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis turi saugią šalies viziją: „Lietuva – tai valstybė, užtikrinanti savo piliečių saugumą, įgyvendinanti konstitucinę teisę ir pareigą piliečiui ginti savo valstybę“.

### **Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis sako: „UŽ!“**

- Už sąlygas žmogui saugiai gyventi ir kurti!
- Už valstybės ir kiekvieno jos piliečio saugumą bei gerą ateitį!
- Už drąsą ginti savo valstybę!

### **Ką matome šiandien?**

Per keletą praėjusių metų kilo naujų ir sudėtingų iššūkių. Krymo okupacija ir Rusijos eskaluojamas konfliktas Rytų Ukrainoje supurtė Europą. Agresyvi karinė kampanija Sirijoje, intensyvėjanti Rusijos karinė parengtis, pajėgų telkimas prie NATO ir Baltijos šalių sienų, provokuojantys incidentai ir tolimesnis vienpusis ginklavimasis, karo ir ekonominių pabėgėlių lavina bei pavojingi procesai kaimyninėse Rytų valstybėse verčia peržiūrėti Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo sistemą.

Šiandien, įvertinę visus nacionalinį saugumąlemiančius veiksnius ir aplinkybes, Liberalų sąjūdis konstatuoja, kad:

- Yra padidėjusi grėsmė nacionaliniam saugumui regione, taip pat karinės konvencinės ir hibridinės invazijos pavojus;

- Būtinasis intensyvesnis bendradarbiavimas su NATO ir kitomis šalimis;
- Krašto apsaugos finansavimas yra nepakankamas ir nesiekia prisiimtų įsipareigojimų;
- Karo prievolė išlieka garbinga pareiga ir būtinybe;
- Piliečių konstitucinė teisė ir pareiga ginti Tėvynę nėra tinkamai užtikrinta;
- Pavojų kelia kitų valstybių žvalgybos tarnybų veikla;
- Nedraugiškos valstybės vykdo informacinį karą prieš Lietuvą ir jos sąjungininkus;
- Kibernetinės atakos tapo kasdiene realybe;
- Terorizmas skverbiasi į vis naujas ES valstybes;
- Valstybės ir savivaldybės institucijos nėra pasirengusios krizinėms situacijoms.

Tam, kad suvaldytume išvardytas grėsmes ir užtikrintume valstybės ir jos piliečių saugumą, Liberalų sąjūdis ketina stiprinti Lietuvos Respublikos ginkluotąsias pajėgas, įtvirtinti piliečiams galimybę įgyvendinti konstitucinę teisę ir pareigą ginti valstybę. Svarbiausia, kursime drąsų ir visuotinę Pasipriešinimo Visuomenę.

## **6.1 Kariuomenė: maža skaičiumi, didi – savo dvasia**

### **Kur esame?**

Lietuvos kariuomenė niekada neprilygs dydžiu didžiųjų valstybių kariuomenėms. Kita vertus, ji gali ir turi pranokti pasirengimu ir aprūpinimu, atgrasydama eventuales agresorius tvirta jėga, paremta ryžtinga piliečių valia, visuotinai priešintis visais įmanomais ginkluotos kovos ir pilietinio pasipriešinimo būdais.

Todėl liberalai siekia, kad kariuomenė taptų maža skaičiumi, bet didelė savo dvasia. Kariuomenė turi būti mobili, šarvuota, aprūpinta ugnies priemonėmis, pridengta iš oro ir gerai parengta. Galinti ne tik gintis, bet ir skaudžiai smogti atgal.

Liberalų sąjūdis siūlo aiškius žingsnius, kaip bus stiprinama Lietuvos kariuomenė, taip pat jos sudėtyje esančių Krašto apsaugos savanorių pajėgų (KASP), Lietuvos šaulių sąjungos (LŠS) kovinių pajėgumų plėtra, modernizavimas bei integracija. Kartu stiprinsime ir profesionaliąją karo tarnybą, didinsime jos patrauklumą ir prestižą visuomenėje.

### 6.1.1 Išlaikyti karo prievolės būtinybę ir prestižą

**Išsaugosime privalomąją karo tarnybą tol, kol tai bus būtina šalies saugumui.** Sieksime, kad tarnyba kariuomenėje būtų ne prievolė, o galimybė. Karo tarnybon būtų šaukiami baigusieji mokyklas ir gimnazijas – išsaugojant jiems galimybes įsitvirtinti darbo rinkoje. Jaunuoliai dar mokyklos suole turi žinoti, kada, kaip ir kokiomis sąlygomis jie galės atlikti privalomąją pradinę karo tarnybą, kad galėtų planuoti savo ateitį.

**Skatinsime savanoriškumą tarnauti.** Pabrėžiame, kad tarnyba bus vienodai atvira ir prieinama abiejų lyčių jaunuoliams. Atlikusius privalomąją pradinę karo tarnybą, motyvuosime įgyjamais darbo rinkoje reikalingais gebėjimais, geresnėmis sąlygomis studijuoti, didesnėmis galimybėmis įsidarbinti valstybės tarnyboje, kitose valstybės ir savivaldybės įstaigose.

**Atsisakome toliau didinti pinigines išmokas jaunuoliams, savanoriškai atliekantiems privalomąją pradinę karo tarnybą.** Garbinga privaloma pilietinė pareiga negali būti perkama už pinigus. Kursime motyvacinę sistemą, skatinančią baigus privalomąją pradinę pasirinkti profesionaliąją karo tarnybą.

### 6.1.2 Didinti aktyvų rezervą

**Stiprinsime aktyvų rezervą.** Tai reiškia, kad neskaičiuosime menamų „durtuvų“, o sukursime sistemą, leidžiančią tiksliai įvertinti turimą rezervą, efektyviai ir nepertraukiamai gerinti jo pasirengimą ir kvalifikaciją, atsižvelgiant į naujai kylančius reikalavimus ir iššūkius.

**Sukursime informavimo ir mobilizacijos sistemą.** Ji leis „čia ir dabar“ informuoti, pašaukti ir integruoti rezervą. Aktyviame rezerve kiekvienas turi žinoti savo vietą pašaukus, turi būti aprūpintas ir apginkluotas. Rezervas turi ne tiesiog „būti“, o tapti tvirta baze, užtikrinančia, kad reikalui esant Lietuvos kariuomenė greitai pasieks reikiamus pajėgumus.

### 6.1.3 Skatinti ginkluotų valstybės tarnybų integraciją

**Konkrečiai apibrėšime ginkluotų valstybės institucijų veiksmus galimos agresijos atveju.** LR Krašto apsaugos ministerijos, Policijos departamento, Valstybės sienos

apsaugos, Viešojo saugumo ir kitų tarnybų integravimas į gynybos sistemą mums yra vienas iš svarbiausių prioritetų.

#### 6.1.4 Pareigingai finansuoti krašto gynybą

Laikysimės prisiimto įsipareigojimo iki 2020 m. padidinti krašto apsaugos sistemos finansavimą iki bent 2 proc. nuo šalies BVP. Stiprinsime gynybinės pramonės ir mokslo sritis. Saugumo vardan esame pasirengę svarstyti tolimesnį finansavimo didinimą, atsižvelgdami į galimas naujas grėsmes bei valstybės galimybes.

#### 6.1.5 Modernizuoti ginkluotę ir karinę techniką

**Pažadame, kad šalies gynybai skirtos lėšos nebus išdalintos siauroms interesų grupėms.** Ginkluotės ir technikos įsigijimai dar ilgai išliks prioritetine kryptimi. Gynybiniai įsigijimai bus skaidrūs – piliečiai turi žinoti, kam ir kodėl leidžiami jų mokesčiai. Žinoma, išskyrus tuos konkrečius atvejus, kai atvirumas kels pavojų nacionaliniam saugumui.

## 6.2 Kolektyvinė gynyba ir partnerystė

Lietuva priklauso stipriausiam pasaulio istorijoje tarptautinės gynybos blokui NATO, tačiau mes esame atsakingos valstybės piliečiai, nesame išlaikytiniai, todėl ne tik dengsimės partnerių karine galia, bet ir patys aktyviai dalyvausime organizuodami kolektyvinę gynybą.

#### 6.2.1 NATO pajėgos Lietuvoje

**Sieksime, kad būtų išlaikoma pastovi NATO valstybių pajėgų rotacija ir tęstinis buvimas Lietuvoje.** Stiprinsime partnerystę su NATO šalių, visų pirma, su JAV ir Baltijos regiono sąjungininkais, o vėliau galbūt įtraukiant ir daugiau valstybių. Apie tai aktyviai diskutuosime, siūlysimės ir argumentuosime.

## 6.2.2 Tobulinti priimančios šalies infrastruktūrą

**Užtikrinsime, kad prireikus į Lietuvą galėtų atvykti tiek pajėgų, kiek jų reikės piliečių saugumui.** Stiprinsime infrastruktūrą, teiksime logistinę bei materialinę palaikymą ir paramą. Investuosime valstybės lėšas, pritrauksime ES fondų paramą, nevyriausybinis partnerius ir verslo organizacijas.

## 6.2.3 Stiprinti patirtį tarptautinėse operacijose ir misijose

**Skatinsime dalyvavimą tarptautinėse operacijose.** Vykdydysime ir savo pareigą tarptautinei visuomenei bei sąjungininkams, dalyvaudami tarptautinėse taikos palaikymo bei kito pobūdžio operacijose ir misijose, taip pat kovodami su terorizmu ir piratavimu. Įnešime savo indėlį į pasaulio saugumą, palaikysime sąjungininkus, o mūsų pajėgos įgaus patyrimą veikti kartu ypatingomis sąlygomis.

## 6.2.4 Megzti partnerystę su kitomis valstybėmis

**Stiprinsime bendradarbiavimą su Lenkija ir Vokietija.** Šios šalys, tikėtina, taptų mūsų pirmosiomis sąjungininkėmis ištikus kariniam konfliktui. Suvokdamos tarptautinei bendruomenei regione kylančias grėsmes, vis aktyviau su NATO bendradarbiauja blokui nepriklausančios Skandinavijos šalys. Mes matome perspektyvą tai daryti ne tik NATO rėmuose. Todėl intensyvinsime ir konkretinsime bendravimą su Skandinavijos šalimis, užtikrindami mūsų bendrus lūkesčius gynybos srityje.

**Teiksime nekovinę pagalbą kitoms valstybėms.** Galime svariai prisidėti bendradarbiaudami su Ukrainos, Gruzijos ar Moldovos ginkluotosiomis pajėgomis, perduodami savo sukauptą patirtį ir padėdami priartėti prie NATO standartų.

## 6.3 Formuoti pasipriešinimo visuomenės idėją

Visuomenė nori dalyvauti šalies gynime ne tik suteikdama mandatą renkamai valdžiai ar atlikdama privalomąją pradinę karinę tarnybą. Kiekvienas pilietis turi teisę priešintis bet

kam, kas prievarta kėsina į Lietuvos valstybės nepriklausomybę, teritorijos vientisumą, konstitucinę santvarką.

Deja, liberalų nuomone, kol kas tokios galimybės yra ribojamos. Todėl Liberalų sąjūdis siekia sudaryti sąlygas visiems Lietuvos Respublikos piliečiams, nepriklausomai nuo tautybės, religijos ir lyties, bei visuomeninėms nevyriausybinėms organizacijoms įsitraukti į šalies gynybos organizavimą ir pasirengimą kariniam bei pilietiniam pasipriešinimui, taip įgyvendinant konstitucinę teisę ir pareigą.

### 6.3.1 Ginkluoti piliečiai: ginti valstybę, bet nekelti pavojaus visuomenei

Sieksime, kad savanoriškai pasižadėję ginti valstybę ir atitinkantys keliamus reikalavimus piliečiai galėtų laikyti šaunamuosius ginklus. Lietuvos Respublikoje yra 2 piliečių savanoriškumo principu formuojamos gynybinės karinės (sukarintos) organizacijos, kurių nariai galėtų atitikti keliamus reikalavimus – Krašto apsaugos savanorių pajėgos (KASP) ir Lietuvos šaulių sąjunga (LŠS). Šių organizacijų komplektavimas ir vieta valstybės gynybos sistemoje yra aiškiai apibrėžti ir reguliuojami įstatymais, o KASP yra integruotos į Lietuvos kariuomenės Sausumos pajėgų sudėtį. Nustatysime aiškias taisykles ir ribas – ginkluoti piliečiai turi ir gali ginti Lietuvos Respubliką, bet tai negali kelti pavojaus demokratinei santvarkai ir visuomenės saugumui.

### 6.3.2 Skatinti pilietinį pasipriešinimą

Šviesime ir ugdytume pilietiškumą visuomenėje, kursime sistemą, konsoliduojančią kovinius veiksmus ir pilietinį pasipriešinimą valstybės gynybai nuo agresijos. Pripažindami šiandien matomą piliečių norą ir demonstruojamą valią priešintis, skatinsime ir palaikysime visuomenės iniciatyvas. Pasipriešinimas gali vykti visur: gatvėje, socialiniuose tinkluose, o ginklu tampa valia, žodis, kompiuteris. Pilietinis pasipriešinimas ne vien svarbi atgrasymo priemonė, tai yra tiesioginė parama Lietuvos Respublikos ginkluotosioms pajėgoms.

## 6.4 Visiems kartu gintis nuo informacinių karų

Liberalai puikiai suvokia, kad ginkluota gynyba nebėra vienintelis iššūkis. Vis daugiau grėsmių kyla „nematomame fronte“ – socialinėje aplinkoje, informacinėje ir kibernetinėje erdvėje. Liberalų sąjūdis dar kartą primena, kad šioje srityje būtina krašto apsaugos sistemos ir pilietinės visuomenės konsolidacija.

### 6.4.1 Žvalgyba ir kontržvalgyba

**Stiprinsime žvalgybos ir kontržvalgybos pajėgumus.** Didinsime technologines galimybes laiku identifikuoti padidėjusias, galinčias kilti ir jau iškilusias naujas grėsmes. Aktyvinsime bendradarbiavimą su NATO ir kitų šalių partneriais. Taip bus užkertamas kelias kitų valstybių žvalgybos tarnybų veiksams, nukreiptiems prieš tarptautines organizacijas, kurių narė yra Lietuva, ir prieš pačią Lietuvos Respubliką, kuriais siekiama gauti slaptos informacijos, daryti neigiamą įtaką kariniams pajėgumams, politinei sistemai, socialiniam ir ekonominiam gyvenimui.

### 6.4.2 Informacinis karas

Kursime sistemą, leidžiančią neutralizuoti priešišką poveikį, bendradarbiaujant su žiniasklaida ir pilietiška visuomene. Identifikuosime grėsmes, KAS sritis ir visuomenės grupes, kurias tikslingai siekiama paveikti priešiška propaganda.

### 6.4.3 Kibernetinės atakos

**Stiprinsime kibernetinį saugumą.** Diegsime priemones, reikalingas iš anksto reaguoti į kibernetines atakas ir užtikrinti svarbių struktūrinių objektų informacijos apsaugą. Vykdydysime kibernetinių atakų analizę ir kursime naujas priemones, padedančias nuo jų apsisaugoti.



## 6.5 Suvaldyti krizes: migracija, nelaimės, terorizmas

Pabėgėlių srautai, gamtinės ir ekologinės nelaimės, pramoninės avarijos gali destabilizuoti saugumo situaciją tiek valstybėje, tiek regione. Nors šių grėsmių prigimtis nėra karinė, jos gali paveikti šalies piliečius, turėti ilgalaikių neigiamų ekonominių ir socialinių padarinių. Grėsmių tikimybė ir padarinių mastas yra sunkiai prognozuojamas, tačiau, Liberalų sąjūdžio nuomone, turime rengtis atsakyti į juos ir civilių, ir karinėmis pajėgomis. Sieksime į atsako krizėms organizavimą įtraukti piliečius, stiprinsime vyriausybinių ir nevyriausybinių organizacijų tarpusavio sąveiką.

### 6.5.1 Pasirengti krizėms ir nelaimių prevencija

**Numatome stiprinti gelbėjimo operacijų iš oro ir jūroje pajėgumus.** Skirsime lėšų modernizuoti turimą įrangą, įsigyti naujas priemones, stiprinti stebėjimo ir monitoringo sistemas. Teiksime svarbią pagalbą NATO jūrų pajėgoms ir Baltijos jūros oro policijos misijai.

### 6.5.2 Ne karinio pobūdžio krizės

Stiprinsime LR Krašto apsaugos ministerijos tarpusavio bendradarbiavimą su kitomis institucijomis, ypač su LR Vidaus reikalų ministerija ir jai pavaldžiomis tarnybomis. Nors ne karinio pobūdžio krizės ir nėra tiesiogiai LR Krašto apsaugos ministerijos kompetencijoje, dėl savo mastų ir pasekmių gali pareikalauti visų valstybės institucijų indėlio.

### 6.5.3 Užbėgti už akių galimam terorizmui

**Stiprinsime bendradarbiavimą su Lietuvos ir kitų šalių antiteroristinėmis organizacijomis.** Nors Lietuvoje teroro akto grėsmės lygis yra žemas, terorizmo apraiškos ES nėra sienių. Be to, valstybės piliečiai ar tarptautinėse operacijose ir misijose dalyvaujantys kariai gali nukentėti teroristinių įvykių kitose šalyse metu.

## 7 VIDAUS REIKALAI – ATVIRI IR PATIKIMI

### 7.1 Viešasis administravimas ir valstybės tarnyba

Per 26 Nepriklausomybės metus Lietuvoje skirtingais laikotarpiais kelią skynėsi praktiškai visos viešojo administravimo doktrinos: tiek tradicinio viešojo administravimo, tiek Naujosios viešosios vadybos (NVV), tiek ir „partinė“ viešojo valdymo praktika. Kaip bebūtų, didesnio proveržio pasiekti nepavyko niekam, o šiandieninės Vyriausybės požiūrį į valstybės tarnybą galima laikyti tiesiog „stovinčio vandens“ strategija. Liberalų nuomone, ambicijų pertvarkant viešąjį sektorių stoka sudaro prielaidas kiekvienais metais augančiam valstybės ir savivaldybių institucijų tarnautojų skaičiui.

Todėl Liberalų sąjūdis turi 2 aiškias vizijas, kaip reikia pertvarkyti viešąjį administravimą ir valstybės tarnybą. Šios vizijos bus įgyvendinamos pasitelkiant konkrečias priemones ir programas. Liberalų sąjūdis siūlo viešąjį administravimą pertvarkyti remiantis lankstumo, skaidrumo ir atvirumo principais, o valstybės tarnybą paversti patrauklia vieta dirbti.

#### 7.1.1 Pirmoji vizija: „Institucijos orientuosis į paslaugos vartotoją“

**Įvesime nulį tolerancijos korupcijai principą.** Viešojo sektoriaus įstaigose turi būti įgyvendintas nulinis tolerancijos korupcijai principas. Darbuotojai bus informuojami ne tik apie gresiančias sankcijas, bet ir kur kreiptis, norint pranešti apie korupcijos atvejus. Garantuosime anonimiškumą ir apsaugą tiems viešojo sektoriaus darbuotojams ir piliečiams, kurie išdrįsta prabilti.

**Orientuosime institucijas į klientą.** Viešojo sektoriaus veikla pirmiausiai turi būti orientuota į klientą, t.y. paslaugų vartotoją. Teikiamos paslaugos turi būti greitos, o aptarnavimas mandagus. Skatinsime supaprastinti įstaigų vidines procedūras, išplėsti elektroninių paslaugų erdvę ir kokybę, plačiau pritaikyti elektroninį parašą, suteikti darbuotojams daugiau kompetencijų klientų aptarnavimo srityje.

**Atversime skaitmenines duomenų bazes.** Valstybės institucijų valdomi duomenys turi būti atviri ir prieinami visuomenei, verslui, nevyriausybinėms organizacijoms, žiniasklaidai. Nors Lietuva jau pasistūmėjo atvirų duomenų srityje, turime įgyvendinti

ambicingesnę ir vieningą duomenų atvėrimo strategiją, Lietuva turi tapti tarptautinėje bendruomenėje pripažįstamu atvirų duomenų pavyzdžiu.

**Įgyvendinsime lankstesnę valstybės tarnybos politiką.** Valstybės institucijų sąranga turi būti lanksti, tam, kad greitai galėtų būti pertvarkyta siekiant atitikti nūdienos realijas. Viešojo administravimo įstaigos dirbs efektyviai, o dėmesys pirmiausiai bus skiriamas rezultatams, ne procesams. Atsižvelgiant į Lietuvos politinės sistemos specifiką, siūlome palikti jau egzistuojantį karjeros valstybės tarnybos statusą, kuris padeda užtikrinti politikos įgyvendinimo tęstinumą, tačiau dalį pareigybių siūlome transformuoti į lankstesnę kontraktinę postų sistemą.

**Sistemiškai vykdysime specializuotų agentūrų reformą.** Ne visos specializuotos agentūros pateisino savo vaidmenį, todėl dalį jų reikia sujungti. Valstybė turi taip pat atsisakyti paslaugų, kurias gali suteikti privatus sektorius, pavyzdžiui, mokymo bazės, poilsio namai ir kt. Tokia praktika viešajam sektoriui leis veikti lanksčiau, efektyviau ir neišpūs valstybės aparato ilguoju laikotarpiu.

### 7.1.2 Antroji vizija: „Patraukli vieta dirbti“

**Dėsime pastangas, kad viešasis sektorius taptų patrauklia vieta dirbti.** Valstybės tarnybai reikia atsinaujinimo. Konkursai turi tapti visiškai skaidrūs, o kriterijai turi labiau atitikti tikrovę. Siekiant viešojo sektoriaus depolitizavimo, į darbuotojų atranką įtrauksime privačias personalo atrankos įmones.

**Ugdysime viešojo sektoriaus vadovus – lyderius.** Siekiant į vadovaujamas pareigas pritraukti aukščiausio lygio profesionalus, kurie šiuo metu daugiausiai telkiasi privačiame sektoriuje, reikalinga juos papildomai motyvuoti. Pavyzdžiui, visiems vadovams reikėtų skirti pirmosios kvalifikacinės klasės atlyginimą pradėjus darbą. Vykdam atranką, būtina akcentuoti ne specifines, kaip yra šiuo metu, o vadovavimo kompetencijas.

**Įvesime skaidrius, aiškius ir lanksčius kriterijus.** Atrankos į valstybės tarnybą kriterijai turi būti lankstesni, kad suteiktų galimybę ir tiems pretendams, kurie siekia persiorientuoti. Vykdam atranką, reikalinga atsižvelgti ne tik į formalų išsilavinimą ar

darbo santykių patirtį, bet ir patirtį kitose srityse – versle, savanoriškoje veikloje, nevyriausybiniuose organizacijose, pilietinėse iniciatyvose.

**Įvesime atlyginimų priedus, susietus su konkrečiais darbo rezultatais.** Finansinės paskatos darbuotojams turi būti labiau susietos su darbo rezultatais, ne vien tik su darbo stažu, kaip yra šiuo metu.

**Tobulinsime vertikalios ir horizontalios karjeros sistemas.** Tokiu būdu daugiau galimybių tobulėti turės tie darbuotojai, kurie neturi lyderystės ar vadovavimo ambicijų, tačiau yra profesionalūs. Darbuotojų judėjimas horizontaliai viešojo sektoriaus įstaigose taip pat sukurs geresnį bendradarbiavimą tarp įstaigų.

**Garantuosime nuolatinio tobulėjimo programas tarnautojams.** Viešojo sektoriaus darbuotojai turi nuolat tobulėti, reikalinga stiprinti analitinius darbuotojų gebėjimus. Tokiu būdu šie taptų savo srities ekspertais, galinčiais politikams pateikti analize, tyrimais, kitų valstybių, įstaigų patirtimi grįstas politikos įgyvendinimo alternatyvas ir pasiūlymus.

## 6.6 Profesionali Vidaus reikalų sistema

Šiandieninė vidaus reikalų sistema nėra skaidri, tinkamai bendradarbiaujanti, atvira naujovėms ir visuomenei, nėra pateisinami piliečių, vidaus reikalų sistemoje, valstybės tarnyboje dirbančių žmonių lūkesčiai. Nesiimama ryžtingų veiksmų nustatyti pareigūnų asmeninę atsakomybę už padarytus neteisėtus tyčinius kaltus veiksmus ir kompensuoti valstybei padarytą žalą. Ikiteisminį tyrimą ir kriminalinę žvalgybą vykdančių institucijų skaičius yra nepamatuotai didelis.

Šių institucijų skaičiaus ir funkcijų optimizavimas buvo numatytas dabartinės LR Vyriausybės programoje, tačiau net nebuvo pradėtas svarstyti. Įstaigų kompetencijos persipina ir neretai dubliuojasi, nėra aiškios atsakomybės ribos, nėra vieningos kriminalinės žvalgybos sistemos, pakankamo aprūpinimo tiek informacija, tiek įranga, sudėtingas institucijų veiklos koordinavimo ir kontrolės mechanizmas. Tarnybos savo veikloje vadovaujasi tais pačiais kriminalinę žvalgybą ir ikiteisminį tyrimą reglamentuojančiais įstatymais ir poįstatyminiais teisės aktais. Pagal savo veiklos pobūdį, pavestas funkcijas ir

iškeltus uždavinius institucijos yra giminingos, tačiau jų funkcijoms vykdyti yra skiriamas skirtingas, visiškai netolygus finansavimas.

Liberalai mato sistemos ydas ir yra pasiryžę su jomis kovoti. Liberalų sąjūdis ketina sukurti profesionalią ir skaidrią visuomenės poreikius ir saugumą užtikrinančią vidaus reikalų sistemą, turinčią aukštą gyventojų pasitikėjimą bei sudarančią prielaidas aktyviam bendruomenės dalyvavimui sprendimų priėmimo.

### 6.6.1 Pirmieji darbai skaidrumo ir efektyvumo link

**Konsoliduosime institucijas.** Įgyvendinsime sklandų kriminalinę žvalgybą ir (ar) ikiteisminį tyrimą atliekančių institucijų sujungimą ir jų veiklos optimizavimą. Tam nustatysime pereinamąjį veiklos laikotarpį. Pereinamuoju laikotarpiu šiuo metu veikiančių teisėsaugos institucijų veikla būtų organizuojama griežtai atribojant institucijų kompetencijas ir tuo pačiu optimaliau naudojant valstybės finansinius išteklius.

**Veiksime atsakingai ir patikimai.** Ruošiantis pereinamajam laikotarpiui būtina atlikti 2013 m. vasario 6 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo Nr. 108 „Dėl Kriminalinės žvalgybos subjektų sąrašo patvirtinimo ir jų kriminalinės žvalgybos masto nustatymo“ ir Rekomendacijų dėl nusikalstamų veikų tyrimo paskirstymo ikiteisminio tyrimo įstaigoms, patvirtintų Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2003-04-11 įsakymu Nr. I-47, pakeitimus.

**Atliksime pakeistų teisės aktų analizę.** Šiuose pakeistuose teisės aktuose turėtų būti išgryninta kiekvienos institucijos veiklos kryptis, nelikti formuluočių, leidžiančių plečiamai aiškinti institucijoms priskirtą kriminalinės žvalgybos ar ikiteisminio tyrimo mastą ir sudarančių sąlygas dubliuoti skirtingų institucijų atliekamoms funkcijoms.

**Stiprinsime teises priemones už asmeninę atsakomybę.** Pasieksime, kad pareigūnai atsakytų už savo veiksmus. Teisinėmis priemonėmis privalo būti nustatytas pareigūnų asmeninės atsakomybės mechanizmas, skirtas kompensuoti neteisėtais, tyčiais ir kaltais veiksmais padarytą žalą.

**Efektyviai valdysime finansus ir turtą.** Įgyvendinę aukščiau įvardintus pokyčius, pasieksime, kad vidutinis darbo užmokestis LR Vidaus reikalų ministerijos srityse siektų ne mažiau 1000 eurų per mėnesį.

## 6.7 Atrišti rankas savivaldai ir regionų plėtrai

Lietuvos savivalda stokoja savarankiškumo, nors būtent vietos valdžia geriausiai supranta savo bendruomenės poreikius. Čia vis dar dominuoja perteklinė biurokratija, uždarumas, skaidrumo stoka. Liberalų manymu, LR Vidaus reikalų ministerija vangiai įgyvendina regioninės plėtros politiką, menkai bendradarbiauja su savivaldybėmis, prarandamos galimybės pritraukti investicijas ir kurti darbo vietas regionuose.

Todėl Liberalų sąjūdis siūlo stiprinti savivaldybių savarankiškumą ir skatinti savivaldybių tarpusavio konkurenciją dėl investicijų ir dėl infrastruktūros projektų.

### 6.7.1 Didesnis savarankiškumas – daugiau iniciatyvų

**Atliksime funkcijų ir efektyvumo analizę.** Pašalinsime funkcijų tarp valstybės ir savivaldybės dubliavimą, dalis funkcijų bus perduodamos (deleguojamos) savivaldybėms tik skiriant adekvačius resursus joms vykdyti, valstybės biudžete tiksliai nurodant, kiek kuriai funkcijai skiriama asignavimų.

**Stiprinsime savivaldą.** Mažindami biurokratinę naštą, savivaldybėms perduosime Nacionalinės žemės tarnybos vykdomas funkcijas ir resursus, valstybinės teritorijų planavimo ir statybų inspekcijos funkcijas ir resursus, suteiksime didesnius įgaliojimus viešosios tvarkos užtikrinimui, taip pat apleisto nekilnojamo turto tvarkymo srityje, užtikrinsime savivaldybės kontrolės nepriklausomumą.

**Sukursime didesnę laisvę savivaldai disponuoti mokesčiais.** Peržiūrėsime ir tobulinsime GPM paskirstymo savivaldybėms metodiką, siekdami geriau užtikrinti savivaldybių atliekamų funkcijų finansavimą.

**Stiprinsime seniūnijas.** Savivaldybės pačios pasirinks, kokias paslaugas teikti per seniūnijas, kokias centralizuotai. Seniūnijų teisinę formą ir veiklos teritoriją nustatys pačios savivaldybės, įtraukdamos vietines bendruomenes.

**Stiprinsime seniūnaičių institutą.** Didesnės skaitmeninės demokratijos ir laisvės vardan sudarysime galimybes seniūnaičius rinkti elektroniniu būdu. Užtikrinsime galimybes žmonėms savarankiškai, be perteklinio valdžios kišimosi tvarkytis savo kieme, kaime, gatvėje, kvartale, mieste ar miestelyje, naikinsime biurokratinės kliūtis.

## 6.8 Saugus žmogus, turtas, valstybė

Per pastaruosius ketverius metus Lietuvoje nuskambėjo ne vienas liūdnas atvejis, kai atsakingoms tarnyboms nepavyko iki galo atlikti savo darbo, to pasekmės skaudžiausios – prarastos nekaltų žmonių gyvybės.

Liberalų nuomone, Lietuvos Viešojo saugumo sistema turi veikti tiksliai ir greitai. Liberalai teigia, kad tik susikalbėjimas tarp skirtingų tarnybų ir tinkamas jų aprūpinimas reikalingais resursais leis įgyvendinti saugios Lietuvos viziją.

### 6.8.1 Aiškūs viešojo saugumo prioritetai

**Skirsime ypatingą dėmesį net ir smulkioms nusikalstamoms veikoms, nukreiptoms prieš žmogų.** Nė vienas nusikaltimas neliks nepastebėtas ir neužregistruotas siekiant „geresnės“ statistikos, nusikaltimų nebus atsisakoma tirti dėl formalių priežasčių.

**Formuosime aiškius teisėsaugos prioritetus.** Prioritetą teiksime nusikaltimų prieš žmogaus sveikatą ir gyvybę tyrimui. Smurtinius nusikaltimus sieksime ištirti ir išnagrinėti per maksimaliai trumpą laiką. Didžiausias policijos prioritetas – greitas reagavimas į pagalbos šauksmą ir efektyvus bei racionalus tyrimas.

**Tobulinsime policijos sistemą.** Policijos pareigūnai dirbs arčiau žmonių, jie bus tinkamai aprūpinti. Numatysime jų atskaitomybę vietos bendruomenei. Apylinkių inspektoriai bus žinomi ir pasiekiami žmonių bei realiai atsakingi ir įgalinti palaikyti tvarką.

**Padvigubinsime patrulių skaičių.** Nuo 2017 m. dvigubės patruliuojančių – reaguojančių ekipažų skaičius, policijos ekipažai bus aprūpinti spec. įranga, kurią bus galima naudoti kilus neramumams, riaušėms ar nekonvencinėms grėsmėms. Tai daug racionaliau, nei ruošti ir išlaikyti tik tam skirtus specializuotus padalinius.

Stiprinsime ir gryninsime kriminalinės žvalgybos veiklą. Ypatingas požiūris – į organizuotą nusikalstamumą. Institucijos sugebės efektyviai vykdyti grėsmių prevenciją.

**Užtikrinsime, kad veiktų Bendrojo pagalbos centro veiklai būtina infrastruktūra.** Šiam tikslui pasiekti bus taupiai ir efektyviai naudojamos valstybės biudžeto lėšos, priimsime sprendimus, kurie užtikrintų, kad Bendrajam pagalbos centrui būtų perduotos visų pagalbos tarnybų atsakymo į pagalbos skambučius ir reagavimo į pagalbos prašymus,

taip pat ir operatyvaus priešgaisrinių gelbėjimo ir greitosios medicinos pagalbos tarnybų pajėgų valdymo funkcijos.

**Vykdytume terorizmo prevenciją.** Aiškiai paskirstysime terorizmo prevencijos funkcijas ir atsakomybes. Paskirsime visapusiškai aprūpintą instituciją, koordinuojančią terorizmo grėsmes.

**Skatinsime visuomenines viešojo saugumo iniciatyvas.** Skirsime techninę bei kitą paramą saugios kaimynystės ir kitoms iniciatyvoms, užtikrinančioms saugią aplinką savo bendruomenėse.

## 8 MIGRACIJOS POLITIKA

Lietuvoje, skirtingai nei daugelyje išsivysčiusių šalių, vis dar nėra išnaudojama migracijos procesų nauda šalies ekonomikai, taip pat nėra vieningos aukštos kvalifikacijos specialistų pritraukimo ir susigrąžinimo politikos. Sudėtingos migracijos procedūros daro neigiamą įtaką specialistų iš trečiųjų šalių apsisprendimui gyventi ir dirbti Lietuvoje.

Liberalai pastebi, kad Lietuvos migracijos politika orientuojama tik į nacionalinį saugumą ir darbo rinkos apsaugą, tačiau nėra vystoma ekonominės migracijos politikos kryptis, visuomenei neteikiama objektyvi informacija apie galimą efektyvios ir kryptingos migracijos politikos teikiamą naudą valstybės raidai.

Dėl šios priežasties Liberalų sąjūdis siūlo lanksčią ir darbo rinkos poreikius atitinkančią aukštos kvalifikacijos specialistų pritraukimo ir susigrąžinimo politiką. Mes norime pozicionuoti Lietuvą kaip vieną iš patraukliausių šalių talentams ir investicijoms. Tam reikia aiškiai reglamentuoti migracijos procedūras, teikti kokybiškas paslaugas darbo migrantams ir tinkamai šviesti visuomenę apie migracijos procesų naudą ekonomikai.

### 6.8.2 Kokių specialistų reikės Lietuvai trumpuoju ir ilguoju periodais?

**Kviesime į diskusiją darbo rinkos dalyvius.** Aukštos kvalifikacijos specialistų pritraukimo politiką vykdysime vadovaudamiesi Lietuvos darbo rinkos poreikiais, t.y. potencialių darbo rinkos dalyvių kvalifikacija ir kompetencija („taškų sistema“), o ne geografiniais prioritetais. Paskirsime atsakingą instituciją, kuri patvirtins Lietuvoje



trūkstančių specialybių sąrašą (specialistų paklausos prognozavimas trumpuoju ir ilguoju laikotarpiais).

**Paskirsime vieną instituciją, kuri bus atsakinga už specialistų pritraukimą ir susigrąžinimą.** Ji bus atsakinga už informacijos specialistams pateikimą ir koordinavimą – šalies darbo rinkos poreikiai, karjeros galimybės, veikiančios aukštos kvalifikacijos specialistų programos, gyvenimo Lietuvoje aktualijos, informacija apie tiesioginių užsienio investicijų įmonėse esančias laisvas darbo vietas, sąlygas steigti startuolius, naujas įmones ir pan.);

**Plėtosime informacines sistemas.** Toliau tobulinsime „Renkuosi Lietuvą“ internetinę platformą, skirtą teikti specializuotą informaciją atvykstantiesiems ar grįžtantiems į Lietuvą.

**Sukursime aukštos kvalifikacijos specialistų partnerių ir sutuoktinių integravimo į darbo rinką programą.** Taikysime lankstesnius reikalavimus šeimos migracijai, taip užtikrinant ne tik teisę susijungti su šeima, bet ir skatinant sėkmingo migrantų verslumo Lietuvoje potencialą bei darbo vietų kūrimo galimybes.

**Optimizuosime migracijos tarnybų, aptarnaujančių užsieniečius, skaičių.** Paslaugos užsienio piliečiams turėtų būti koncentruojamos apskričių pagrindu. Koncentruosimės į teikiamų paslaugų kokybės gerinimą (srautų paskirstymas pagal pagrindus išduoti leidimus gyventi Lietuvoje (migracijos tarnybų darbuotojų specializavimas), unifikuotų dokumentų formų sukūrimas, siekiant panaikinti žodinės sprendimo argumentacijos praktiką).

**Įtrauksime visuomenę į migracijos politiką.** Užtikrinsime lygiavertį migrantų ir juos priimančios visuomenės dalyvavimą įvairiose socialinio gyvenimo srityse, įtraukiant įvairias suinteresuotas institucijas į integracijos priemonių taikymą (valstybės institucijas, nevyriausybinės organizacijos, darbdavius, profesines sąjungas, visuomenės informavimo priemones), siekiant užkirsti kelią migrantų bendruomenių izoliacijai;

**Suteiksime saugumą migrantams.** Įgyvendinsime Lietuvoje dirbančių trečiųjų šalių piliečių darbo ir gyvenimo sąlygų stebėsenos instrumentus, skatindami visų susijusių institucijų bendradarbiavimą, taip užkirdami kelią migrantų pažeidžiamumui.

## 8.1 Integruoti pabėgėlius: kultūriškai ir ekonomiškai

### Kur esame?

Liberalai pastebi, kad šiuo metu Lietuvoje nėra integracijos politikos, kuri užtikrintų efektyvų ir kryptingą pabėgėlių integracijos procesą. Visuomenėje susiformavusi neigiama nuomonė apie pabėgėlių priėmimą Lietuvoje. Šiuo metu nėra lanksčios integracijos sistemos, sukurtos glaudžiai bendradarbiaujant valstybės ir savivaldybių institucijoms, nevyriausybinėms organizacijoms, pabėgėlių ir bendruomenių atstovams; palankios visuomenės nuostatos pabėgėlių atžvilgiu.

### Ką siūlome:

**Formuosime pabėgėlių politiką.** Aiškiai atskirsime valstybės, savivaldybių ir nevyriausybinių organizacijų funkcijas integracijos procese bei užtikrinsime glaudų šių institucijų bendradarbiavimą (būtina savivaldybėms parengti darbo su pabėgėliais rekomendacijas, vystyti pabėgėlių kuratoriaus savivaldybėse institutą ir pan.).

**Vertinsime pabėgėlių kvalifikaciją.** Užtikrinsime, kad atsakingos institucijos kuo anksčiau atliktų pabėgėlių turimų kvalifikacijų identifikavimą ir pripažinimą bei kiekvienam prieglobstį gavusiam asmeniui sudarytų integracijos į darbo rinką individualų planą, kas leistų greičiau integruotis į darbo rinką.

**Mokysime pabėgėlius kalbos ir kultūros.** Padidinsime lietuvių kalbos kurso valandų skaičių, kadangi kalbos mokėjimas yra būtinas integracijai į darbo rinką, taip pat ir socialinei integracijai.

**Užtikrinsime visų suinteresuotų institucijų ir nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimą.** Sieksime suteikti kompleksinę pagalbą pabėgėliams, atsižvelgiant į aiškiai apibrėžtus jų poreikius (darbo paieškos, vaikų priežiūros, vertimo, informavimo ir kultūrinio orientavimo, psichologo paslaugos ir kt.).

**Laužysime visuomenės stereotipus.** Paskirsime atsakingą instituciją, kuri nuolat informuos visuomenę, konkrečias savivaldybes ir jų bendruomenes apie atvykstančius pabėgėlius, jų gebėjimus, poreikius, pabėgėlių priėmimo svarbą; užtikrins pozityvios informacijos sklaidą, susijusią su pabėgėlių integracijos procesu.

## 7. SOCIALINĖ POLITIKA – JAUTRI IR ATLIEPIANTI

Liberalams kelia rūpestį, kad dabartinė socialinė politika Lietuvoje yra vykdoma neefektyviai, neatspindi socialiai pažeidžiamų grupių poreikių. Maža to, ji dažnai grindžiama emocijomis ir primena kovą su stichiškomis pasekmėmis.

Valstybė neskiria pakankamai dėmesio tokių sąlygų užtikrinimui, kurios motyvuotų žmones rūpintis savimi. Už socialinę politiką atsakingos valstybės institucijos nepakankamai bendradarbiauja su savivaldybėmis, o nevyriausybinių organizacijų (NVO) ilgametis įdirbis ir patirtis nepagrįstai nevertinami, stokojama elementarios pagarbos.

Liberalų sąjūdis pasisako už tai, kad socialinės pagalbos priemonės būtų taikomos tik tada, kai asmenys nebeturi galimybės patys savimi pasirūpinti. Liberalų sąjūdžio socialinė programa nukreipta į visuomenės motyvaciją ir bendruomeniškumą.

### 7.1 Nevyriausybines organizacijas – lygios prie vieno stalo

Nors 2014 – 2020 m. Nacionalinėje pažangos programoje teigiama, jog viešųjų paslaugų kokybė ir prieinamumas bus didinami į paslaugų teikimą įtraukiant nevyriausybines organizacijas (NVO) ir bendruomenių organizacijas, sudarant vienodas konkurencines sąlygas – NVO dalis viešųjų paslaugų rinkoje siekia vos 20 procentų.

Liberalų sąjūdis kviečia jungtis NVO ir kartu ieškoti naujų galimybių bei kompetencijų tam, kad socialinė politika Lietuvoje būtų jautri ir atliepianti. Liberalų nuomone, valstybė gali būti geras ramstis ir pagrindas kovojant su socialine neteisybe, tačiau iniciatyva turi ateiti iš bendruomenių, šeimų, NVO, kurios skatina bendradarbiauti visus sektorius.

#### 7.1.1 Naujos galimybės – socialinių paslaugų finansavimo krepšelis

**Siūlysiame socialinių paslaugų krepšelio modelį.** Siūlysiame Skandinavijos šalyse pasiteisinusį modelį, kuomet gavėjas turi savo socialinių paslaugų krepšėlį ir gali pasirinkti tiekėją iš savivaldybės, nevyriausybinių organizacijų ar privataus sektoriaus. Laisva konkurencija leis padidinti paslaugų kokybę, o konkretus žmogus galės pasirinkti paslaugą pagal savo poreikius.

**Sureguliuosime paslaugų iš NVO pirkimą.** Nustatysime aiškius ir konkrečius kriterijus NVO vertinimui ir gebėjimui teikti valstybei konkrečias paslaugas ilgalaikės sutarties pagrindu (pavyzdžiui, maisto produktų tiekimas skurstantiems, vaikų globos namai, senjorų globos namai). Į ilgalaikę sutartį pretenduosiančios NVO turės pateikti kaštų analize paremtą pasiūlymą ir investicijų dydį.

**Vykdytume institucinę vaikų globos namų pertvarką.** Skelbime konkursus ir sudarysime galimybes NVO vykdyti profesionalių globėjų ir vaiko teisių apsaugos specialistų ugdymą. Siekiant mažinti vaikų paėmimą iš šeimų, į bendrus projektus įtrauksime „SOS Vaikų kaimą“, „Gelbėkit vaikus“, Paramos vaikams centrą ir t.t.

**Atliksime institucinę suaugusiųjų globos įstaigų reformą.** Įvertinsime socialinių paslaugų suaugusiesiems poreikį – nuo neįgaliųjų, psichikos ir senatvės ligomis sergančių senolių globos iki specializuotų pagalbos centrų ir tiesiogiai nuo smurto nukentėjusių aukų namų. Skelbime konkursus ir sudarysime galimybes šioje reformoje dalyvauti Lietuvos neįgaliųjų forumui, Psichikos sveikatos centrui, bendrijai „Viltis“ ir kt. Specializuotus mokymus specialistams galėtų teikti daugelį metų profesionaliai žmonių, moterų ir vaikų teisių srityje dirbančios organizacijos.

**Perimsime ir aktyviai taikysime Europos Komisijos (EK) praktikas.** Dėsime pagrindus, kad Lietuvoje prigytų EK praktika, kai finansuojami ir visuomenei aktualūs projektai (*action grants*) ir konkrečios organizacijos, vykdančios ilgalaikes valstybei svarbias pilietinės visuomenės programas (*operating grant*). Lėšos bus skirstomos pagal aiškiai suformuluotus tikslus, uždavinius kriterijus ir siekiamus rezultatus.

## 7.2 Lietuvos iššūkis: „Šalis be vaikų namų“

Lietuvoje yra apie 10 tūkst. be tėvų augančių vaikų. Apie 65 proc. jų gyvena globėjų šeimose, 35 proc. – institucinėse globos įstaigose. Dažniausiai valstybės globon patenka vaikai iš socialinės rizikos šeimų, todėl pagalba tokioms šeimoms ir jose augantiems vaikams – vienas svarbiausių vaikų patekimo globon prevencijos būdų.

Liberalų nuomone, šiuo metu vykdomos šios socialinės srities reformos yra neefektyvios. Įsivaikinimo procedūros vis dar pernelyg sudėtingos ir biurokratinės. Didelių institucijų suskaldymas į smulkesnes, nors ir įvardinant tai bendruomenine globa,

neapsiteisina. Jis neįgyvendina pagrindinio socialinės politikos tikslo – perėjimo prie globos šeimoje: neparengiama profesionalių globėjų, ilgalaikių globėjų bei tėvų šeimų.

Liberalų sąjūdis žino, kad vaikų Lietuvoje yra nedaug, ir visais jais galime ir turime pasirūpinti patys, todėl siūlo ambicingai kelti sau iššūkius ir drąsiai juos įgyvendinti.

### 7.2.1 Iki 2020 m. parengti 2000 profesionalių globėjų

**Sukursime vieningą vaikų patekimo globon prevencijos sistemą.** Kartu su savo srities specialistais pasitelksime geriausias Europos šalių praktikas ir užtikrinsime, kad prevencijos sistema veiktų be priekaištų.

**Skatinsime vaikų globą šeimoje ir įvaikinimą.** Priimsime profesionalių globėjų institutą įteisinantį bei jų veiklą, ir apmokėjimą reglamentuojantį įstatymą – iki 2020 m., švietimo sistemos ir NVO pastangomis, parengsime 2000 profesionalių globėjų. Pasiuksime to, kad iki 2020 m. nebeliktų institucijose globojamų vaikų.

**Pertvarkysime sutrikusio vystymosi kūdikių namus.** Iš buvusių sveikatos priežiūros įstaigų kūdikių namai virs intensyvios reabilitacijos, gydymo ir profilaktikos bei socialines paslaugas vaikams teikiančiais centrais.

**Ištiesime ranką jaunuoliui, paliekančiam globos namus.** Sukursime laikino apgyvendinimo sistemą, kur jie gautų papildomas socialinių įgūdžių konsultacijas.

**Steigsime ir plėtosime specializuotas socialines paslaugas.** Intensyvios korekcijos ir reabilitacijos paslaugos vaikams, turintiems elgesio, emocijų, prierašumo sutrikimus, bus teikiamos mažuose grupinio apgyvendinimo centruose, atsižvelgiant į individualius kiekvieno vaiko pagalbos poreikius.

**Reformą paversime nacionalinio lygmens pavyzdžiu.** Perkelsime pertvarkos veiksmų planą į nacionalinio strateginio lygmens dokumentą. Šis dokumentas, tvirtinamas LR Vyriausybės lygmeniu, užtikrins pertvarkos poveikį nacionaliniu mastu ir tęstinumą ES struktūrinės paramos periodui pasibaigus.

## 7.3 Dėmesio taikinyje – socialinės rizikos šeimos

Šiandien Lietuvoje yra apie 10 tūkst. socialinės rizikos šeimų, jose auga mažiausiai 20 tūkst. vaikų, kurių galimybės gauti išsilavinimą ir geresnę darbo vietą yra apribotos. Su

šiomis šeimomis ir jų problemomis dirba 766 socialiniai darbuotojai, o vaikų teisių apsaugos skyriuose savivaldybėse – 356 darbuotojai. Vienas specialistas dirba su 14-17, o kartais – ir su 24 šeimomis, todėl dažnai laiko užtenka tik formaliam patikrinimui.

Akivaizdu, kad to nepakanka ir tokioms šeimoms turi būti teikiama kompleksinė, reguliari ir – svarbiausia – motyvuojanti pagalba. Liberalų nuomone, didžiausia problema – teisinės bazės nepakankamumas, netinkama socialinių paslaugų poreikio nustatymo ir skyrimo tvarka, nėra individualios šeimos vertinimo metodikos.

Antroji problema – socialiniai darbuotojai nesijaučia saugūs ir nėra pakankamai aprūpinti priemonėmis savo funkcijoms atlikti (trūksta transporto, degalų, nekompensuojami skiepai nuo ligų, pvz., tuberkuliozės).

Trečia, trūksta kompleksinės paslaugų sistemos ir infrastruktūros – dienos centrų, krizių centrų, psichologinės pagalbos kabinetų, priklausomybių gydymo sistemos ir t.t.

Liberalų sąjūdis siūlo sukurti tokią socialinių paslaugų sistemą, kuri kompleksiskai, žingsnis po žingsnio, spręstų visas įsisenėjusias problemas. Sukūrus konkurencingą socialinių paslaugų rinką, tai būtų naudinga ne tik socialinės rizikos šeimoms, bet ir būsimiems socialiniams darbuotojams, NVO, šioje srityje dirbančioms verslo įmonėms.

### 7.3.1 Sutelktos komandos padės tiems, kam reikia pagalbos

**Parengsime vieningą socialinių paslaugų teikimo socialinės rizikos šeimoms tvarką.** Sukursime mechanizmą darbui su socialinės rizikos šeimomis, tai bus savotiškos „Skrajojančios komandos“, kurias sudarys socialiniai darbuotojai, bendruomenių nariai, švietimo ir sveikatos apsaugos specialistai, psichologai, policijos pareigūnai. Reguliarus visos komandos narių darbas padės socialinės rizikos šeimoms sutvirtėti ir grįžti į visuomenę.

**Sudarysime geresnes sąlygas socialiniams darbuotojams.** Aiškiai nustatysime socialinio darbuotojo atsakomybės ribas ir jam tenkantį darbo krūvį. Sudarysime sąlygas kokybiškai atlikti savo darbą, suteikti būtinas darbo priemones, kompensuodami skiepus ir t.t.

**Vaikų globos namus paversime krizių ir dienos centrais.** Patalpos, kurios iki reformos buvo naudojamos vaikų globos namams, bus panaudotos kitoms socialinėms reikmėms.

**Efektyviai valdysime turta ir socialinės paramos lėšas.** Sutaupyta socialinės piniginės paramos lėšas taip pat skirsime socialinių darbuotojų skatinimui bei motyvavimui.

## 7.4 Šeima – tai galimybė, o ne prievarta

Liberalai yra nuoseklūs ir principingai mano, kad šeima, kaip konstatavo LR Konstitucinis Teismas, yra ne tik santuokos pagrindu paremtas dviejų žmonių bendras gyvenimas. Šeima, pirmiausia, dviejų žmonių pasitikėjimu, prieraišumu, jausmais, atsakomybe grįsti santykiai, taip pat bendras ūkis, turtiniai santykiai.

Kiekviena tokiu pagrindu sudaryta šeima yra vertybė ir joje gyvenantys asmenys turi jaustis saugūs, o valstybės uždavinys – tokią apsaugą (ypač teisinę) suteikti. Liberalų sąjūdis teigia, kad valstybė negali nurodinėti, kokia šeima teisinga, o kuri ne – tokiu būdu būtų pažeidžiamas nediskriminavimo principas, įtvirtintas Lietuvos įstatymuose bei tarptautinėse sutartyse. Visuotinai pripažinta, kad Lietuva susiduria su didžiuliu demografiniu iššūkiu. Valstybės uždavinys – užtikrinti paslaugų sistemą, kuri leistų visiems asmenims, susilaukusiems vaikų, tęsti karjerą, išlikti darbo rinkoje, užtikrinti vaikams tinkamą gyvenimo kokybę.

### 7.4.1 Sieksime platesnės šeimos sampratos

Nepritarsime Lietuvos Respublikos Konstitucijos pataisoms, kurios šeimą susiaurintų tik iki santuokos. Pasisakysime prieš galimybę valstybei nurodinėti, kokią bendro gyvenimo formą žmonėms rinktis.

**Pasisakysime, kad kiekviena šeima – vertybė, taip pat ir jose augantys vaikai.** Priimsime lyčiai neutralų partnerystės institutą reglamentuojančius teisės aktus ir taip suteiksime šeimoms galimybę būti teisiškai apsaugotomis.

**Tobulinsime Vaikų išlaikymo fondo veiklą.** Sukursime mechanizmą, kad į Vaikų išlaikymo fondą būtų sugražinami alimentus kompensuojantys pinigai, apribojant piktybinių asmenų galimybes gauti kreditus, registruoti automobilį ir pan.

**Skatinsime tėvus ir dirbti, ir rūpintis šeima.** Orientuosime socialinių paslaugų sistemą šeimai į abiejų tėvų galimybes derinti darbą su vaikų auginimu.

## 7.5 Už laimingus vaikus, už laimingą vaikystę!

Tyrimai rodo, kad Lietuvos vaikai – vieni nelaimingiausių ES. Patyčios, smurtas, nepriežiūra, individualių vaiko poreikių nepaisymas – priežastys, verčiančios jaustis blogai, o dėl to net žudyti.

Liberalų sąjūdis siūlo keisti socialinę sistemą ir ją orientuoti į individualius kiekvieno vaiko poreikius. Tokią sistemą gali užtikrinti tik itin aukštos kvalifikacijos vaiko teisių apsaugos specialistai bei efektyvi kontrolės ir kompetencijos vertinimo sistema.

### 7.5.1 Permainos vaiko teisių apsaugos srityje

**Skubiai priimsime naują Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą.** Sieksime, kad šis įstatymas atitiktų vaiko interesus ir leistų kurti sistemą, atitinkančią vaiko poreikius.

**Vykdydysime institucinę reformą.** Pertvarkysime vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybą į Centrinę nacionalinę vaiko teisių apsaugos instituciją, o vaiko teisių apsaugos skyrius savivaldybėse – centrinei institucijai pavaldžius padalinius.

**Isteigsime centralizuotą vaiko teisių apsaugos duomenų bazę.** Kursime ir plėtosime socialines ir bendruomenines paslaugas vaikams ir šeimoms (vaikų ir jaunimo dienos centrus, šeimos centrus, organizuosime pozityvios tėvystės, socialinių ir finansinių įgūdžių mokymus, savanorių ar kitų šeimų pagalbą sunkumus patiriančioms šeimoms). Bendradarbiausime ir panaudosime šioje srityje veikiančių NVO potencialą bei sukauptą patirtį.

**Sukursime vieningą reakcijos sistemą.** Įstatymu įtvirtinsime vieningą, nacionaliniu mastu taikomą tarpžinybinio reagavimo į rimtus vaiko teisių pažeidimus (smurtas, seksualinė prievarta, nepriežiūra) mechanizmą, numatant kiekvienos pagal kompetenciją veikiančios institucijos (vaiko teisių apsaugos, policijos, prokuratūros, švietimo, sveikatos priežiūros įstaigų) vaidmenį ir atsakomybes.



## 7.6 Eliminuoti smurtą iš artimos aplinkos

Smurto mastai Lietuvoje yra dideli – 2012 – 2014 m. šios nusikalstamos veikos sudarė 10 proc. visų nusikalstamų veikų. Tyrimų duomenimis, psichologinį ar fizinį smurtą šeimoje patiria viena iš keturių moterų Lietuvoje.

Liberalų vertinimu, 2011 m. įsigaliojęs Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas vertinamas kaip gerosios praktikos pavyzdys tarptautiniame lygmenyje. Jame numatytos baudžiamosios priemonės smurtautojams ir specializuota pagalba aukoms, tačiau ne visada užtikrinama smurtą patyrusių asmenų apsauga. Kas dešimta moteris pakartotinai patiria smurtą, taigi specializuota pagalba turi būti pasiūlyta nedelsiant, tačiau daugiau kaip 10 proc. nukentėjusių asmenų tokio pasiūlymo negauna.

Liberalų sąjūdis siekia, kad smurtas būtų eliminuotas iš artimos aplinkos, tam reikia užtikrinti augantį specializuotų pagalbos centrų finansavimą, tinkamas metodines, šviečiamąsias ir ugdomąsias priemones.

### 7.6.1 Dirbti ne tik su auka, bet ir su smurtautoju

**Užtikrinsime aukų apsaugą.** Suteiksime policijai galimybę taikyti modernias priemones ir atskirti smurtautoją nuo aukos. Plėšime specializuotos pagalbos centrų tinklą NVO pagrindu, plėšime krizių centrų bei laikinųjų prieglaudų tinklą, su galimybe ten gauti teisinę, psichologinę pagalbą, pagalbą įsidarbinant ir kt.

**Užtikrinsime smurtautojų izoliaciją, švietimą ir prevenciją.** Pradėsime vykdyti darbą su smurtautojais, steigiant ir finansuojant vyrų krizių centrų sistemą, rengiant ir įgyvendinant specialias elgesio keitimo ir nesmurtinio problemų sprendimo programas.

**Skirsime finansavimą atsižvelgdami į realius smurto mastus bei pagalbos poreikį.** Užtikrinsime informacijos apie pagalbą sklaidą, socialinę reklamą, požiūrio į smurtą, kaip pavojingą visuomenei reiškinį, formavimą.

## 7.7 Suteikti galią žmogui su negalia

Apie 10 proc. Lietuvos piliečių turi negalią, tai yra apie 280 tūkst. gyventojų. Realus žmonių su negalia gyvenimas yra sudėtingas: trūksta lygiaverčių sąlygų mokytis ir įgyti

profesiją, sudėtinga integracija į darbo rinką, neįgalieji vis dar susiduria su būsto bei kitų įstaigų pritaikymo specialioms poreikiams. Be to, neįgalieji susiduria ir su diskriminacija įtraukiant juos į visuomeninę veiklą, juos atstovaujančios organizacijos neįtraukiamos į jiems svarbių sprendimų priėmimą.

Liberalų sąjūdis įsipareigoja pasitelkti Lietuvos neįgaliųjų forumą ir kartu peržiūrėti Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos programas bei priemonių planus. Jungtinių Tautų (JT) neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimo stebėseną. Liberalai taip pat siūlo perduoti asociacijai Lietuvos neįgaliųjų forumas.

### 7.7.1 Pokyčiai dialogo būdu, lanksčiai, kompleksiskai

**Sieksime dialogo su neįgaliosius atstovaujančiomis organizacijomis.** Nė vienas sprendimas, susijęs su neįgaliųjų padėtimi, nebus priimtas be neįgaliųjų organizacijos pareikštos nuomonės.

**Užtikrinsime lankstesnį požiūrį į neįgaliųjų integraciją.** Kursime naujas programas, kurios tobulins sąlygas neįgaliesiems mokytis, studijuoti, įgyti kvalifikaciją, įsidarbinti. Užtikrinsime, kad neįgalieji gautų konkrečią informaciją apie galimybę mokytis kiekvienoje mokymo įstaigoje.

**Įgyvendinsime kompleksinės reabilitacijos sistemą.** Tęsime medicininės, profesinės, socialinės, psichologinės reabilitacijos programas. Vystysime savarankiškų gyvenimo įgūdžių ugdymo ir lavinimo integracijos programas.

**Sukursime miestų infrastruktūros pritaikymo neįgaliesiems sistemą.** Užtikrinsime universalaus dizaino principų diegimą pritaikant miesto infrastruktūrą: pastatus, viešąsias erdves, viešąjį transportą ir t.t.

## 8. NAUJAS ETAPAS: DARNAUS VYSTYMOSI MINISTERIJA

Mes neturime teisės palikti pasaulį skurdesnį savo vaikams, negu paveldėjome jį iš savo tėvų. Žmonija stovi prieš globalius išbandymus – klimato kaita, gamtos išteklių pereikvojimas, biologinės įvairovės išsekimas, švaraus vandens trūkumas. Visi šie iššūkiai ir daugelis kitų yra susiję tiesiogiai ir veikia gyvybės ateitį Žemėje.

Tarptautiniu bendradarbiavimu, žiniomis, naujomis technologijomis ir ilgalaikės tvarios ekonomikos iniciatyvomis paremta liberali politika leis nugalėti vis didėjančio pasaulio gyventojų skaičiaus iššūkius ir sustabdyti klimato kaitą.

Tik esant ekonominiam prieaugiui mes galime sukurti didesnę ir labiau pasiturinčią Lietuvą. Ekonominis augimas kasmet ištraukia tūkstančius gyventojų iš skurdo ir suteikia geresnes sąlygas socialiniam saugumui, išsilavinimui ir sveikatai. Todėl žvelgiant į Didesnės Lietuvos ateitį, šalies ekonominės plėtros politika privalo virsti efektyvesne, mažiau imlia energetikai, gamtos resursams, kurti mažiau atliekų ir neigiamų pasekmių aplinkai.

Privalome sukurti prielaidas subalansuotam vystymuisi tobulinant įstatymus bei šią sritį prižiūrinčios ministerijos ir jai pavaldžių institucijų veiklą. Turime naudoti tiek morką, tiek meduolį. Gamtos tarša ir išteklių panaudojimas turi turėti savo aiškią kainą. Teršėjas turi ją visiškai apmokėti. Kurdami naujas ekonomines iniciatyvas turime keisti gyventojų ir įmonių elgseną. Tokiu būdu stimuliuosime verslumą ir inovacijas. Tapti draugišku gamtai turi apsimokėti.

Liberali darnaus vystymosi politika taria TAIP ekonominiam prieaugiui, tačiau į jį privalome pažvelgti naujomis akimis. Ši Liberalų sąjūdžio darnaus vystymosi programa aprašo pokyčius, kuriuos liberalai iniciuos 2016 – 2020 m. Lietuvos Respublikos Seimo kadencijoje. Nauja politika turės ir naują pavadinimą – **Aplinkos ministeriją pakeis Darnaus vystymosi ministerija.**

## **8.1 Pranokti Paryžiaus deklaracijos klimato kaitos tikslus**

Lietuva kartu su 28 ES valstybėmis 2015 m. Paryžiaus klimato konferencijoje įsipareigojo savo šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekį iki 2030 m. sumažinti 40 proc. lyginant su 1990-aisiais.

Liberalų sąjūdžio nuomone, nors Lietuva jau dabar šį rezultatą yra įvykdžiusi, turime nesustoti ir siekti dar ambicingesnių tikslų.

### 8.1.1 Pasitelkti modernius modelius klimato kaitai stabdyti

**Sutelkti valstybinį palaikymą rizikoms suvaldyti.** Bendradarbiausime su žemės ūkio ir energetikos politiką formuojančiais dalyviais, skatindami atsinaujinančių energijos išteklių panaudojimą, didesnę žemės ūkio našumą ir mažesnes metano dujų emisijas galvijų auginimo ir pienininkystės sektoriuose.

**Ambicingus tikslus įgyvendinsime pasitelkdami naujus rinkos ekonomikos mechanizmus.** Kartu su finansų institucijomis kursime inovacijų ir rizikos kapitalo fondus *clean-tech* industrijoms. Pasitelksime ESCO (*energy service companies*) ir kitus finansinius modelius aktyviai gerinti energetinį efektyvumą gyventojų buityje, transporto ir gamybos sektoriuose.

## 8.2 Formuoti Lietuvos be atliekų viziją

Lietuvoje įgyvendinama atliekų tvarkymo sistema vis dar nepakankama ir neefektyvi. „*Teršėjas moka*“ ir kiti svarbūs principai nėra tinkamai įgyvendinami. Atliekos ir toliau dideliais kiekiais patenka į sąvartynus, o kuriamos mechaninio biologinio apdorojimo (MBA) sistemos vargu ar pasitarnaus netolimoje ateityje. Panaši padėtis ir pirminio rūšiavimo ar bioskaidžių medžiagų tvarkymo sferoje. Planai statyti didelių pajėgumų atliekų deginimo įmones atrodo neracionalūs. Atliekų apskaita nėra patikima, neužtikrinama pakankama užduočių vykdymo kontrolė, o dabartinė aplinkos sektoriaus vadovų kompetencija kelia daug klausimų dėl numatytų užduočių įgyvendinimo užtikrinimo.

Atsižvelgiant į Valstybinio atliekų tvarkymo 2014–2020 metų plano prioritetus, atitinkamų Europos Sąjungos direktyvų reikalavimus bei remiantis Europoje šiuo metu aktyviai plėtojamą žiedinės ekonomikos doktrinos principais, LLRS atliekų tvarkymo sektoriuje pasisako už sąžiningą, piliečiams ir verslui skaidrią ir teisingą atliekų tvarkymo politiką.

Liberalai sieks, kad Darnaus vystymosi ministerija imtųsi tiesioginės ir aktyvios kontrolės, užtikrinant skaidrą aplinkos apsaugos valdymą ir administravimą, sąžiningą konkurenciją, nustatant aiškius personalo ir paslaugų teikėjų konkursų atrankos kriterijus ir kontroliuojant jų laikymąsi.

### 8.2.1 Rūšiuoti ir mokėti už tiek, kiek išmeti

**Įgyvendinsime kertinį aplinkosaugos principą „teršėjas moka“.** Sieksime efektyvaus atliekų kiekio mažinimo, susidarančių atliekų surinkimo, jų perdirbimo bei antrinio panaudojimo.

**Užtikrinsime skaidrią atliekų apskaitą ir kontrolę.** Įkursime Nacionalinį atliekų registrą ir atliekų tvarkymo e-kontrolės mechanizmų įdiegimą. Skatinsime, kad atliekos būtų rūšiuojamos jų susidarymo vietose, taikysime ekonominius atliekų rūšiavimo skatinimo principus. Įgyvendinsime dvinarę mokėjimo už komunalinių atliekų faktinį kiekį sistemą, paremtą principu „*Mokėk už tiek, kiek išmeti*“.

**Mažinsime šalinimą sąvartynuose.** Siūlome atsisakyti perteklinių atliekų deginimo įrenginių pajėgumų. Jie neturi viršyti esamo poreikio. Europos Sąjungos lėšų panaudojimas turėtų remtis griežtais, iš anksto numatytais kriterijais.

**Skatinsime ekoprojektavimą ir ekogamybą.** Kreipsime dėmesį į produkcijos gamybą iš antrinių žaliavų ir mažaatliekines technologijas. Taip būtų saugoma gamta, skatinamas verslas, sukurta tūkstančiai darbo vietų miestuose ir regionuose. Pasitelkdami švietimą, ugdysime bendruomeninį, gamtą tausojantį visuomenės požiūrį į atliekų tvarkymą.

## 8.3 Jau 2023 metais maudysimės Kuršių mariose

Kuršių marių užterštumas yra Lietuvos vandentvarkos ir žemės ūkio sektorių taršos atspindys. Jau daugiau kaip 50 metų didžiausiame Lietuvos telkinyje nerekomenduojama maudytis. Liberalų sąjūdis pažada, kad 2023-aisiais metais, švenčiant valstybės 105 metų jubiliejų, Kuršių mariose bus galima maudytis saugiai.

Vandentvarkos sektorius per paskutinius 15 metų gavo apie vieną milijardą eurų paramos ir didžiųjų miestų vandentvarkos ūkis yra visiškai sutvarkytas ir renovuotas. Nepaisant to, vandentvarkos ūkis Lietuvoje nėra valdomas racionaliai, iš daugiau kaip 300 šios srities bendrovių, didelė dalis dirba nuostolingai ir tai priklauso nuo prisijungusių, paslaugomis besinaudojančių vartotojų skaičiaus.

Liberalai mato, kad daugelis mažų miestelių ir šiandien neturi geriamo vandens tiekimo, vandenvalos įrenginių, kitur jie yra morališkai pasenę ir reikalauja atnaujinimo. Žemės ūkio tarša vandens telkiniams ir kaimo gyventojų šuliniams vis dar yra

netoleruotinai didelė. Laukų perteklinis tręšimas ir gyvulių srutų laikymas yra didžiausi taršos šaltiniai.

Liberalų sąjūdis mato visą problemų aibę ir parengė aiškų planą, kaip gerinti Kuršių marių ekologinę būklę ir vandentvarkos ūkį Lietuvoje.

### 8.3.1 Efektyviai valdyti visas vandentvarkos sritis

**Tvarkysime vandens tiekimo ir nuotėkų sistemas.** Užtikrinsime vandens tiekimo ir nuotėkų sistemos plėtrą mažesnėse gyvenvietėse (iki 2000 gyventojų). Atliksime esamų vandentvarkos tinklų renovaciją, parenkant aiškius paramos efektyvumo kriterijus.

**Konsoliduosime vandentvarkos įmones.** Užtikrinsime tikslinės finansinės paramos skyrimą prisijungimui ir sieksime vandentvarkos įmonių stambinimo. Užtikrinsime vandentvarkos, kaip savivaldos, įmonių rentabilios veiklos principų įgyvendinimą.

**Diferencijuosime skirtingas vandentvarkos sritis.** Atskirsime paviršinio lietaus vandens tvarkymą nuo vandens tiekimo sistemos ir atnaujinsime reglamentavimą. Sugriežtinsime žemės ūkio laukų trąšų ir mėšlo tręšimo planų laikymosi kontrolę bei gyvulininkystės ūkių nuotėkų tvarkymą;

**Suintensyvinsime bendradarbiavimą su Kaliningrado ir Baltarusijos atsakingomis institucijomis.** Patvirtinsime Kuršių marių vandens kokybės gerinimo 2016-2023 metų programą ir numatysime jos finansavimo tvarką.

## 8.4 Ugdyti vartotojų atsakomybę

Geresnei Lietuvos ir pasaulinei gamtos būklei pasiekti būtina ugdyti sąmoningus ir reiklius piliečius. Liberalų sąjūdis tiki, kad reikšmingus pokyčius šalies darniame vystymesi pasieksime ne draudimais, o padėdami plėstis atsakingo vartojimo kultūrai. Liberalų nuomone, Darnaus vystymosi ministerija neturi imtis visokeriopos ir išskirtinės lyderystės atsakingo vartojimo kultūros ir reiklaus piliečio ugdyme. Privalome teikti visokeriopą pagalbą asocijuotoms vartotojų informavimo ir produktų kokybės ženklinimą vykdančioms nevyriausybinio sektoriaus organizacijoms.

### 8.4.1 Šviesti, mokyti, auklėti

**Prisidėsime prie ekologinių ir vartojimą mažinančių iniciatyvų plėtos.** Skatinsime ir bendradarbiausime su ugdymo įstaigomis, nevyriausybinėmis gamtosauginėmis organizacijomis, siekiant didinti piliečių gamtosauginį nuovokumą. Skaidriai ir kryptingai naudosime viešųjų ryšių biudžetą, kurio turinį koordinuosime su nevyriausybinio sektoriumi.

### 8.5 Saugomos teritorijos – ne tik valstybei, bet ir piliečiui

Šiandieninė saugomų teritorijų apsauga orientuota į saugojimą, o ne į kompromiso paiešką, kaip sudaryti sąlygas tvariam unikalios gamtos rekreaciniam ir ūkiniam naudojimui. Neringoje už mokesčių mokėtojų pinigus griaunami pastatyti pastatai, Kauno Kamšos draustinyje pastatytiems pastatams įteisinti perbraižomos draustinių ribos. Planavimo procesai yra itin ilgi ir visuomenėje suvokiami kaip valstybės trukdymas gyventojų ir ekonominei veiklai, o ne kompromiso ieškojimas įvairių interesų suderinimui.

Liberalų saugomų teritorijų politika aiškiai atskirs urbanizuotų teritorijų planavimo politiką ir saugomų gamtos ekosistemų apsaugą. Ji taps informatyvi ir įgaus ženkliai didesnę vietos visuomenės palaikymą.

#### 8.5.1 Bendrauti ir bendradarbiauti su bendruomenėmis

**Sudarysime sąlygas bendruomenėms spręsti dėl saugomų teritorijų.** Į parkų planavimo ir plėtos procesą įtrauksime sprendimo teise bendruomenės atstovus. 1/3 sprendimo galios suteiksime bendruomenėms, 1/3 – vietos valdžiai/verslo partneriams ir 1/3 – saugomų teritorijų direktijoms įsileisime verslą teikti rekreacinei plėtrai reikalingas paslaugas.

**Saugomų teritorijų apribojimai privačiai nuosavybei virs realiomis kompensacijomis ir bus adekvačios privačios nuosavybės apribojimams.** Žmogui pageidaujant ir atlyginant žalą ekosistemai, atskirose saugomų teritorijų vietose bus sudarytos sąlygos į statybas ar rekreacinę veiklą;

**Užtikrinsime žmogaus teisę į švarią parkų aplinką.** Į stovyklaviečių įrengimą aktyviau įtrauksime privatų kapitalą, kuris galėtų įrengti mokamas stovyklavietes.

**Tobulinsime žvejybos infrastruktūrą.** Lietuva vėl taps žuvies kraštu, kai į žvejybos infrastruktūros plėtrą įtrauksime privatų sektorių. Pajamos į valstybės biudžetą iš žvejybos bilietų bus skirtos žuvų išteklių gausinimui ir žvejybos infrastruktūros plėtrai.

**Sukursime elektroninį medžiotojų registrą ir panaikinsime medžiotojų sąvadą.** Palengvinsime medžioklės būrelių steigimąsi, suteikiant daugiau teisių privačių miškų savininkams, tačiau tuo pačiu didindami būrelių atsakomybę už laukinių gyvūnų ekosistemos saugojimą ir palaikymą. Organizuojant medžioklę, užtikrinsime savininkų privačios nuosavybės teisę savo nuožiūra disponuoti turimu turtu.

**Keisime aplinkosaugininkų įvaizdį ir didinsime visuomenės pasitikėjimą šia tarnyba.** Vystysime pažintinį turizmą parkuose, skatindami parkų direkcijas imtis iniciatyvų ieškant viešų ir privačių finansavimo šaltinių.

## 8.6 Medienos sektorių paversti Lietuvos įvaizdžio atviruku pasaulyje

Šiandien Lietuva jau tapo 3-ia didžiausia globalia tiekėja IKEA korporacijai. Medienos sektorius Lietuvoje sukuria per 5 proc. šalies ekonomikos. Liberalų sąjūdis mano, kad mediena yra vienas didžiausių Lietuvos nacionalinių resursų, todėl būtina užtikrinti jo ilgalaikį ir subalansuotą atkūrimą, efektyvią miškų ūkio vadybą bei maksimizuoti šio ekonominio sektoriaus pridėtinės vertės kūrimą.

### 8.6.1 Skatinti medienos sektoriaus inovacijas, startuolius, klasterius

**Didinsime Lietuvos miškingumą ir gerinsime medienos kokybę.** Nutrauksime medienos pūdymą rezerviniuose miškuose, perduodami juos urėdijoms. Didinsime urėdijų veiklos efektyvumą. Panaikinsime privačių ir valstybinių miškų savininkams/valdytojams 5 proc. mokesčių už parduotą žaliavinę medieną ir nenukirstą mišką. Perduosime urėdijų valdomus miestų rekreacinius miškus savivaldybėms, skatinsime medienos sektoriaus inovacijas, startuolius, ir klasterių kūrimąsi.

## 8.7 Darnaus vystymosi ministerija – aktyvus verslo partneris

Liberalų nuomone, verslo plėtrai ir investicijoms skatinti esamas teritorijų planavimas, poveikio aplinkai vertinimo procedūrų, techninių projektų derinimas yra vis dar nepagrįstai ilgas, neskaidrus ir biurokratizuotas. Lietuva savo griozdišku ir nelanksčiu



planavimu prarado ne tik pasaulinio lygio kompanijų „Google“ ir „Chevron“ investicijas, bet ir daugelį kitų lietuviško kapitalo investicijų.

Liberalų sąjūdžio nuomone, Darnaus vystymosi ministerijos darbas su investuotojais turi keistis iš esmės, sukuriant prioritetinę aptarnavimo liniją investuotojams ir modernizuojant kontrolės funkcijas.

### 8.7.1 Įgyvendinti struktūrinę ir požiūrio reformą

**Reformuosime šiuo metu esamas aplinkos ministerijos kontrolės funkcijas.** Šiam tikslui remsimės geriausia 2008 –2012 m. LR Teisingumo ir Ūkio ministerijų verslo kontroliuojančių institucijų reformos praktika. Visas ūkinės veiklos kontrolės ir aplinkosaugos institucijų funkcijas apjungsime iš 7 į 1 instituciją ir atiduosime ją regionų aplinkos apsaugos departamentams. Aplinkos apsaugos sistemos įstaigos pirmenybę teiks prevencinei veiklai ir bendradarbiavimui.

**Depolitizuosime procesus ir šalinsime biurokratiją.** Bent trigubai, iki 5 mėnesių, sutrumpinsime, depolitizuosime ir išsamiau vertinsime poveikio aplinkai vertinimo (PAV) procesą. Atsisakysime sanitarinių apsaugos zonų, iš anksto atliksime PAV atranką laisvųjų ekonominių zonų (LEZ) teritorijose ir bent 3 mėnesiais pagreitinsime teritorijų planavimo procedūras LEZ teritorijose.

**Prašymų ir leidimų nagrinėjimą pagreitinsime du kartus.** Spartinsime planavimo procesą daugiau teisių atiduodami savivaldybių administracijoms, naikindami arba perduodami dalį Nacionalinės žemės tarnybos ir Teritorijų planavimo ir statybos inspekcijos funkcijų. Sukursime lankstesnes valstybinės žemės nuomos sąlygas, leidžiančias investuotoją pritraukti ir ekonominio naudingumo konkursais.

## 8.8 Miestai – komfortiško ir įperkamo gyvenimo centrai

Miestai yra mūsų kultūros, paveldo, istorijos ir ekonomikos centrai. Jų klestėjimas ir patrauklumas atspindi visos šalies gyvenimo ritmą. Deja, šiandien neretai miestų centrai pralaimi priemiesčiams savo gyvenimo patrauklumui.

Liberalai Lietuvos miestus mato kaip bendruomenių ir kultūrinio klestėjimo centrus. Liberalų sąjūdis žada atkurti didmiesčių gyventojų pasididžiavimą savo bendruomenėmis

per kokybišką erdvinį planavimą, įperkamos būsto rinkos sukūrimą ir bendruomenių įgalinimą.

### 8.8.1 Įtraukti bendruomenę į miesto vizijos įgyvendinimą

**Užtikrinsime kokybišką, o ne paviršutinišką daugiabučių renovaciją.** Kelsime naujus reikalavimus renovaciją vykdančioms projektuotojoms ir statybininkams. Kursime naujos kokybės aplinką prie pasenusių sovietinių daugiabučių.

**Spręsimė daugiabučių namų gyventojų parkavimo problemas.** Atsiras daugiau antžeminių ir požeminių stovėjimo aikštelių.

**Atnaujinsime apleistas miestų teritorijas.** Iš esmės pakeisime apleistų teritorijų veidą, jos taps patraukliomis miesto gyventojams erdvėmis. Apleistos miestų teritorijos bus regeneruotos ir renovuotos.

**Įtrauksime pilietinę visuomenę ir bendruomenes į aplinkos planavimą ir projektavimą.** Užtikrinsime, kad visuomenė bus tinkamai informuojama apie projektuojamus ir planuojamus darbus ar statomas pastatus jų mieste. Sukursime paskatas tvarkyti viešąsias miestų erdves, paversime jas patraukliomis šeimų su vaikais ir pagyvenusių žmonių poilsio vietomis.

## 8.9 Teritorinė plėtra – tik prisiimant infrastruktūros vystymo kaštus

Liberalų ekonominiu požiūriu, mažėjant šalies gyventojų ir mokesčių mokėtojų skaičiui, šiandieninės infrastruktūros išlaikymas tampa didelė našta darbingai visuomenės daliai. Baigiantis ES sanglaudos fondų investicijoms į šalies infrastruktūrą, kaip niekada anksčiau tampa svarbu kontroliuoti ir adekvačiai vertinti tolimesnę miestų ir urbanizuotų teritorijų plėtrą.

Suvokdami, jog naujos infrastruktūros sukūrimo kaštai guls solidariai ant visų mokesčių mokėtojų, Liberalų sąjūdis Darnaus vystymosi ministerijoje propaguos „*Nulinės teritorinės plėtros scenarijų*“ iki tol, kol gyventojų skaičiaus mažėjimas šalyje sustos. Ekonominių mechanizmų ir erdvinio planavimo pagalba skatinsime būsto ir komercinio

turto prieaugį jau urbanizuotose teritorijose, o norintys plėstis į naujas teritorijas turės prisiimti visus infrastruktūros vystymo kaštus.

### 8.9.1 Perduoti miesto teritorijų žemę savivaldybėms

**Sąmoningai didinsime savivaldybių atsakomybę.** Siekiant užtikrinti kompleksinį teritorijų planavimą ir planų įgyvendinimą – miesto teritorijose esančią valstybinę žemę perduosime savivaldybėms patikėjimo teise.

**Suteiksime teisę savivaldai pačiai organizuoti miestų plėtrą.** Siekiant efektyvaus miestų planavimo, suteiksime savivaldybėms galimybes tapti miesto vystymo organizatoriumi ir vykdytoju. Miesto aplinkos gerinimo labai apleistas teritorijas laikysime prioritetinėmis vystymui ir antriniam jų regeneravimui.

**Skatinsime strateginį požiūrį.** Įpareigosime savivaldybes parengti bendruosius miestų planus numatant strategines miesto vystymo zonas, infrastruktūros koridorius, viešąsias erdves ir vietas visuomenės poreikiams tenkinti (mokyklos, darželiai ir t.t.), bet neperkraunant bendrųjų planų pertekline informacija, kuri turi būti pateikiama žemesnio lygio teritorijų planavimo dokumentuose.

**Įpareigosime rengti detaliuosius planus.** Pavesime savivaldybes numatomoms vystyti teritorijoms parengti detaliuosius planus su numatoma infrastruktūra, viešosiomis erdvėmis, žaliomis zonomis ir t.t. – mažiausias lygmuo – kvartalas.

### 8.9.2 Tobulinti miestų vystymą reglamentuojančius teisės aktus

**Parengsime infrastruktūros įstatymą.** Sieksime, kad Savivaldybių infrastruktūros plėtos įstatymas taptų pagrindu patvirtintų planų įgyvendinimui ir visų statytojų finansiniam prisidėjimui prie darnios plėtos realizavimo.

**Mažinsime išlaidas infrastruktūros plėtrai.** Teisiškai ribosime infrastruktūros plėtrą neurbanizuotose ir atokiose miesto teritorijose, sudarydami galimybes patiems tokių teritorijų gyventojams ir verslams finansuoti vietos infrastruktūros vystymą.

**Tobulinsime žemės paėmimo visuomenės poreikiams įstatymą.** Siekdami užtikrinti kompleksinį teritorijų planavimą ir planų įgyvendinimą, tobulinsime Žemės paėmimo visuomenės poreikiams įstatymą. Numatysime naujas sklypų konsolidavimo ir

procentinio teritorijoje esančių sklypų perdavimo procedūras, užtikrinančias savivaldybių infrastruktūros „koridoriams“ įrengti.

**Įteisinsime konsolidacijos projektų urbanizuojamose teritorijose rengimo galimybes.** Šiuo metu konsolidacijos projektai įmanomi tik žemės ūkio teritorijose, todėl būtina papildyti Žemės įstatymo nuostatas. Atsisakysime teritorijų funkcinio zonavimo, kaip pasenusio ir neatitinkančio šių dienų realijų.

**Auginsime mokyklų ir darželių infrastruktūrą.** Padėsime savivaldybėms planuoti ir rengti projektus, kurių metu gimtų valstybinių, privačių ir iš dalies privačių mokyklų ir darželių infrastruktūra. Sukursime švietimo ir ugdymo infrastruktūros plėtros tvarką.

**Tobulinsime viešųjų erdvių teisinę bazę.** Tokios erdvės yra pagrindas teritorinių bendruomenių atsiradimui, todėl savivaldybės bus įpareigosios suformuoti sklypus viešoms erdvėms ir vykdyti programas, tenkinančias bendruomenių poreikius.

## 8.10 Kuri ministerija Lietuvoje taps pirmąja e-ministerija?

Darnaus vystymosi ministerija turi savo pačios pavyzdžiu įrodyti, jog savo veikloje nuolat taiko inovacijas ir taupo gamtos išteklius. Liberalų sąjūdis pasižada, kad 2020-aisiais Darnaus vystymosi ministerija ir visos jai pavaldžios įstaigos savo vidinę dokumentų sistemą ir išorinį bendravimą su suinteresuotais asmenimis perkels į elektroninę erdvę. Liberalų įsitikinimu, tokia vertikali integracija jau per pirmuosius metus sutaupys 10 hektarų miško. Be to, mažės biurokratija, atsiras dar daugiau skaidrumo.

### 8.10.1 Nuo 2020 m. – nė vieno popierinio dokumento

**Pradėsime skaitmenizavimo procesą nedelsdami.** Panaudosime visą ligi šiol Lietuvoje ir užsienyje sukauptą viešojo sektoriaus skaitmenizavimo praktiką ir startuosime iš karto:

- sukursime Nacionalinį statybų klasifikatorių, kuris leis sutaupyti ir optimizuoti procesus statybos, projektavimo ir gamybos srityse;
- paruošime ir įteisinime pastato ar infrastruktūros objektų skaitmeninio projektavimo procesų (BIM - *Building Information Modeling*) teisinę bazę;
- organizuosime edukacines veiklas, susijusias su BIM procesais;
- skaitmenizuosime ministerijos viešąsias paslaugas;

- taikysime debesų kompiuteriją ir elektroninį parašą statybos valdymo procesuose;
- įteisinsime elektroninį statybų žurnalą;
- standartuosime tipines statybos ir projektavimo sutartis bei jų viešumo standartus;
- koreguosime įstatymų ir statybos techninius reglamentus, įtraukiant naujų technologijų galimybes (tokių kaip RIBA (*The Royal Institute of British Architects*) procesą, kuris yra tinkamas skaitmeninės statybos principų diegimui ir vystymui);
- sukursime atvirą, virtualų trimatį Lietuvos modelį;
- sukursime vartotojams patogų virtualų gyventojų poreikių ir prioritetų žemėlapi savivaldybėse, kuris bus nuolat atnaujinamas dalyvaujant visuomenei;
- sukursime visuomenei viešai prieinamą virtualią informaciją apie planuojamus statyti objektus bei miesto plėtrą.

## 8.11 Statybos sritis: dėmesys kokybei ir naujas lieknas kodeksas

Statybos ir projektavimo sektorius Lietuvoje turi ilgas tradicijas ir yra vienas didesnių darbdavių šalyje. Nepaisant to, ligi šios dienos šis sektorius vis dar kovoja su nelegalaus darbo, inovacijų ir skaidrumo iššūkiais.

Liberalai mano, kad statybos ir projektavimo sektorius privalo didinti savo efektyvumą ir plėsti paslaugų eksportą į užsienį. Tam būtini moderni teisinė bazė, kvalifikuoti specialistai ir gerėjanti paslaugų kokybė. Liberalų sąjūdis sieks padidinti Lietuvos bendrovių konkurencingumą ir padėti joms plėstis į Rytus ir Vakarus.

### 8.11.1 Supaprastinti statybos techninius reglamentus

**Konceptualiai ir iš esmės peržiūrėsime visus reglamentuojančius dokumentus.** Keisime statybos techninius reglamentus ir kodifikuodami juos supaprastinsime Didžiosios Britanijos liekno kodekso pavyzdžiu. Tobulinsime pastatų klasifikaciją ir trumpinsime jų statybos užbaigimo procedūras: dalį jų paversdami supaprastintomis deklaracijomis ir perleisdami privataus sektoriaus ekspertams.

**Ieškosime darnos jau projektavimo stadijoje.** Statybą ir projektavimą reglamentuojančiuose įstatymuose aiškiai apibrėšime privačių, pusiau privačių, pusiau viešų ir viešų erdvių sąvokas ir įteisinsime privalomą jų numatymą projektuose.

**Kelsime architektūros paslaugų kokybę.** Priimsime Architektūros įstatymą, kuris bus pagrindinis teisės aktas, numatantis aiškius projektavimo etapus bei aiškius reikalavimus projektavimo darbams ir užtikrins tarpžinybinį sutarimą. Sieksime užtikrinti teisėtus projektuotojų ir statytojų lūkesčius – projektus derinsime pagal sąlygų ir specialiųjų reikalavimų išdavimo dieną galiojusius įstatymus iki jų galiojimo pasibaigimo dienos.

**Palengvinsime architektų ir projektorių darbą.** Keisime Statybos įstatymą, įpareigosime savivaldybes pritraukti teritorijų architektus į projektų derinimo procedūrą. Keisime sąlygų išdavimo ir projektų derinimo tvarką, numatant priešprojektinių pasiūlymų stadiją projektavimo užduotims ir apimtims formuoti, išplėsime projektinių pasiūlymų stadiją esminiams derinimams su visuomene ir derinančiomis žinybomis.

**Išleisime atskirus techninius reglamentus atskiroms pastatų paskirtims.** Siekiant sumažinti techninių reglamentų pasikeitimų dažnumą siūlysime sujungti visus techninius reikalavimus į bendrą statybos techninių reglamentų kodeksą, kurio pakeitimui bus būtinas Vyriausybės pritarimas.

**Mažinsime teisminių procesų skaičių.** Skatinsime projektuotojus, užsakovus, rangovus ir nekilnojamojo turto vystytojus naudotis arbitražo ir teisminės mediacijos paslaugomis.

### **8.11.2 Darni statyba – energetiškai efektyvi**

**Sieksime pastatų energetinio efektyvumo.** Keisime įstatymus, įtraukdami būtinus reikalavimus pastatų technologiniams sprendimams, užtikrinantiems atsinaujinančių energijos išteklių vartojimą ir gamtinių išteklių taupymą.

**Efektyvumą laikysime svarbiu prioritetu.** Užtikrinsime A, A+ ir A++ pastatų reikalavimų įgyvendinimą projektavimo stadijoje. Įvesime energetinio efektyvumo specialistų atestaciją ir nustatysime energetinio efektyvumo projekto dalies rengimo tvarką.

**Skatinsime taupyti laiką ir išlaidas projektavimui.** Nustatysime projekto koregavimo galimybes ir tvarką, o siekiant aukštesnės statybos darbų kokybės, būtinąją

techninę priežiūrą papildysime projekto vykdymo priežiūra, su būtinu projekto vadovo dalyvavimu statybos metu.

**Reikalausime didesnės atsakomybės iš techninių priežiūrėtojų.** Svarstysime dėl maksimalaus priežiūrimų objektų skaičiaus. Įpareigosime statytojus pasirašyti sutartis dėl statybinių atliekų šalinimo su statybos atliekas priimančiomis įmonėmis.

## 8.12 Daugiabučių gyventojai – savo namų šeimininkais

Didžioji Lietuvos gyventojų dalis gyvena daugiabučiuose, tačiau būtent daugiabučių namų priežiūros kokybei skiriama labai mažai dėmesio. Administratorių ir daugiabučių namų bendrijų teisės ir pareigos nėra lygios, namų priežiūra vykdoma neskaidriai, o kartais – ir apgaulingai.

Liberalai pastebi, kad daugiabučių namų bendrijoms yra sudėtingos sąlygos steigtis ir reorganizuotis. Trūksta administratorių teikiamų paslaugų viešumo ir skaidrumo. Prie daugiabučių namų nėra suformuoti sklypai, todėl daugiabučių gyventojai negali išspręsti automobilių statymo problemų, nėra galimybės įrengti erdvių namo gyventojams ilsėtis ir bendrauti, o vaikams trūksta žaidimo aikštelių. Liberalų sąjūdis mato perspektyva – stiprinti daugiabučių gyventojų bendrijas, kad jos pasijustų savo namo šeimininkais ir rūpintųsi savo gyvenamąja aplinka.

### 8.12.1 Užkurti veiklias ir gyvybingas bendruomenes

**Įtraukti bendruomenes nuo pačios pradžios.** Stiprinti bendruomenių formavimąsi, jų veiklumą bei gyvybingumą, kaip vieną iš darnios plėtros ir socialinės gerovės garantų – įtraukiant bendruomenes į teritorijų planavimo, statybos ir aplinkosaugos procesus, Pavyzdžiui, pakeisti Daugiabučių namų ir kitų pastatų savininkų bendrijų įstatymą sudarant galimybes plėtros teritorijose žemės sklypų savininkams kurti bendrijas ir administruoti plėtros teritorijas.

**Palengvinsime daugiabučių namų bendrijų steigimo sąlygas.** Įpareigosime savivaldybes teikti butų ir kitų patalpų savininkų sąrašus besikuriančioms bendrijoms. Didinsime daugiabučių namų bendrojo naudojimo patalpų priežiūros aiškumą. Įpareigosime administratorius ir bendrijas bendrojo naudojimo objektų aprašus tvirtinti butų ir kitų patalpų savininkų susirinkimuose.

**Sieksime gerinti daugiabučių namų priežiūros kokybę.** Pasitelksime Valstybinę teritorijų planavimo ir statybos inspekciją tikrinti daugiabučių pastatų priežiūros kokybę ir rasti priemones drausminti priežiūrą vykdančias įmones.

**Didinsime daugiabučius namus prižiūrinčių įmonių atsakomybę gyventojams.** Siūlysiame įdiegti vertinimo balų sistemą daugiabučių namų įmonių veiklos vertinimui. Suvienodinsime teises bei pareigas daugiabučių namų administratoriams ir daugiabučių namų bendrijoms.

**Daugiabučių namų priežiūrą padarysime skaidrią ir aiškia.** Parengsime butų ir kitų patalpų savininkų sukauptų lėšų informacinę sistemą, kad kiekvienas savininkas matytų kiek yra sukaupęs lėšų ir kur tos lėšos panaudotos. Kiekvienas daugiabučio gyventojas galės elektroninėje erdvėje susipažinti su namo planuojamais einamaisiais darbais, planiniais remontais, sukauptomis ir panaudotomis lėšomis, numatomais pirkimais ir kitais ūkiniais-finansiniais planais. Įpareigosime administratorius ir bendrijas apie pirkimus butų ir kitų patalpų savininkus informuoti prieš 30 dienų iki numatyto pirkimo ar konkurso.

## **8.13 Tvarus ir saugus žemės išteklių naudojimas**

Lietuvos žemės gelmių turtai yra itin reikšminga nacionalinio turto dalis. Šiandien daugiau kaip 330 įmonių eksploatuoja daugiau nei 500 telkinių, tačiau tik 1,3 proc. žemės gelmių išteklių yra išžvalgyti.

Liberalų sąjūdis teigia, kad žemės gelmių ištekliai yra išimtinė valstybės nuosavybė, todėl sieksime tvarios ir aplinkai neigiamų pasekmių nesukeliančios šių išteklių gavybos.

### **8.13.1 Puoselėti turta, skatinti investicijas**

**Skatinsime naujų naudingųjų iškasenų gavybą.** Sieksime, kad naudingųjų iškasenų gavyba duotų kuo didesnę naudą valstybei, ir savivaldybėms. Numatome skatinti investicijas į dar nenaudojamų naudingųjų iškasenų – anhidrito, sapropelio ir kitų – gavybą.

**Derinsime interesus.** Sieksime, kad būtų kuo objektyviau suderinami miškotvarkos ir naudingųjų iškasenų gavybos interesai, siekiant kuo didesnės naudos valstybei ir visuomenei; Užtikrinsime, kad naudingųjų iškasenų telkiniai būtų visiškai išnaudojami, o



kasybos vietos būtų rekultivuojamos kūrybiškai sukuriant naudingiausią žemėnaudos būdą, rekreacinį kraštovaizdį. Paskelbsime skalūninių dujų išteklių paieškos ir gavybos konkursą.

**Naikinsime ribojimus.** Atliksime anksčiau naudotų durpynų kompleksinę inventorizaciją ir nustatysime, ar galima juose užsiimti ūkine veikla. Sieksime, kad visi principiniai planuojamos ūkinės veiklos ir žemės paskirties pakeitimo galimumo klausimai būtų galutinai išspręsti iki leidimo naudoti atitinkamo objekto išteklių gavimo.

**Skatinsime investicijas į geoterminį vandenį.** Kursime programas, kurios leis padidinti investicijas į geoterminio vandens panaudojimą šilumos gamybai, balneologijai, rekreacijai, žuvivaisai bei petrogeoterminės (iš karštų uolienu, virš 100 laipsnių temperatūros, slūgsančių apie 4 km gylyje) energijos panaudojimą.

**Populiarinsime didžiausią Lietuvos turtą – vandenį.** Sieksime, kad mineralinio vandens gavyba plėtotųsi ir formuosime tam palankesnes aplinkosaugines sąlygas. Skatinsime pramonės, naudojančios didelius kiekius geriamojo vandens, plėtrą, palaikysime geriamojo vandens eksporto projektus.

**Mažinsime taršą.** Sieksime dirvožemio teršimo naftos produktais, sunkiaisiais metalais, kitomis cheminėmis medžiagomis, ypač miestuose, pramonės įmonių teritorijose, atliekų sąvartynų, pesticidų saugyklų teritorijose bei automagistralių pakelėse, mažinimo. Didinsime visuomenės sąmoningumą ir supratimą apie galimą neigiamą žmonių veiklos poveikį požeminio vandens būklei.

**Vykdytinsime saugią Lietuvos interesus atstovaujančią politiką.** Užtikrinsime tinkamą Lietuvos interesų atstovavimą Rusijai ir Latvijai eksploatuojant bendrus naftos telkinius pasienio teritorijose.

**Kursime eko-Lietuvos įvaizdį.** Propaguosime Lietuvos, kaip švarios šalies ekologinį įvaizdį ir didinsime Lietuvos patrauklumą ekologiškai produkcijai gaminti.

## **9. KONKURENCINGA ENERGETIKA – IMPULSAS EKONOMIKAI**

Pagrindinė dabartinės Lietuvos energetikos politikos problema yra ta, kad energetikos politika daugelio mūsų politikų yra suprantama, kaip eilės didelių valstybinių projektų sąrašo įgyvendinimas, o ne konkurencingos aplinkos sukūrimas.

Pastaruosius kelerius metus energetikos politikoje Vyriausybė išskirtinai daug dėmesio skyrė valstybinio kapitalo energetikos įmonėms. Be abejonės, valstybės, kaip savininko, pareiga stiprinti ir efektyvinti savo valdomą turtą, tačiau tuo pačiu metu ji turi siekti demonopolizuoti energetikos ūkį ir siekti konkurencingos rinkos. Liberalų nuomone, konkurencijos ribojimas visuomet baigiasi brangesniais projektais, didesniais kaštais ir aukštesnėmis kainomis vartotojams.

Pastaruojų metu buvo įgyvendinta visa eilė gerų reikalingų valstybinių strateginių projektų, kurie iš esmės padidino Lietuvos energetinį saugumą, tačiau kartu šie projektai labai padidino infrastruktūros kaštus, kurie dengiami iš energijos vartotojų kišenės. Liberalų sąjūdžio nuomone, dabar kaip tik tas laikotarpis, kai reikia keisti energetikos politikos prioritetus ir siekti energetikos ūkio efektyvumo, sėkmingai įdarbinant sukurtą infrastruktūrą.

Pasaulio energetika stovi ant pokyčių ribos. Paryžiaus sutartis, ES energetikos strategija, kuriama ES energetikos sąjunga, vis augantis tarptautinis spaudimas atsisakyti iškastinių išteklių subsidijavimo, pingančios naujosios energetikos technologijos neišvengiamai įtakos ir Lietuvos energetiką per artimiausią dešimtmetį.

### 9.1.1 Nauji prioritetai energetikos politikoje

**Iš esmės keisime valstybės energetikos politikos kursą.** Pagrindiniai šios naujos krypties prioritetai bus Lietuvos energetikos ūkio konkurencingumas, pagrįstas efektyvumu ir technologinėmis inovacijomis bei vartojimo efektyvumas, pagrįstas pažangių sprendimų diegimu, mažinant vartojimą. Būtinai žmonių, verslo iniciatyvumo, kūrybiškumo ir žinių įtraukimas, kuriant pažangiausią regione energetikos sistemą.

**Naikinsime teisinę lengvatą valstybės kapitalo įmonėms.** Užtikrinsime energetikos srityje vienodas sąlygas visiems rinkos dalyviams. Taip pat skatinant paskirstytą energijos gamybą, aktyvų vartotojų dalyvavimą energetikos rinkoje, gyventojų ir verslo investicijas į nuosavą energijos gamybą, efektyvesnę energijos vartojimą. Po 2020 metų numatome Lietuvos valstybinio kapitalo įmonių pasitraukimą iš bet kokios konkurencinės rinkos Lietuvos energetikoje.

**Keisime prioritetų suvokimą.** Nauji stambūs energetikos infrastruktūros projektai – pavyzdžiui, Visagino AE, - nėra valstybės prioritetas. Valstybė į šį projektą valstybinio

kapitalo neinvestuos, tačiau netrukdydys investuoti tiems, kas norėtų – be jokios valstybės paramos, savo rizika ir užtikrinant visus saugumo reikalavimus.

### 9.1.2 Mažinti infrastruktūros kaštus

**Didinsime valstybės energetikos įmonių veiklos efektyvumą.** Peržiūrėsime visas energetinės sistemos grandis ir nukreipsime pastangas geriausios energetikos sistemos regione, kurią turime Lietuvoje, panaudojimą kaimyninių šalių poreikiams. Taip daugiau naudos gaus Lietuva, o vartotojams našta bus mažesnė.

**Strateginiams projektams taikysime kaštų ir naudos analizę.** Atsargiau plėtosime naujus strateginius projektus, parenkant jų mastą įvertinti bendras iškastinio kuro vartojimo mažėjimo arba, pavyzdžiui, atliekų, tinkamų deginimui, mažėjimo tendencijas. Užtikrinsime laisvą konkurenciją, parinkdami šių projektų įgyvendintojus.

**Atsisakysime mažiau reikalingos infrastruktūros atnaujinimo.** Sieksime, kad, mažėjant infrastruktūros naudojimui, mažėtų ir jos išlaikymo bendri kaštai.

### 9.1.3 Prisitaikyti prie tarptautinių iššūkių

Lietuvoje, lyginant su kitomis ES šalimis, yra itin didelis atsinaujinančios energetikos potencialas ir energijos vartojimo efektyvumo didinimo potencialas ir įvertinant ekonominę naudą Lietuvai, prioritetinės Lietuvos energetikos plėtros sritys artimiausiu metu yra atsinaujinančios energetikos plėtra, energijos efektyvumo didinimas, paskirstyta energijos gamyba.

Šioje srityje Liberalų sąjūdis kelia aiškius tikslus:

- Iki 2030 m. padidinti atsinaujinančios energetikos dalį bendrame galutiniame Lietuvos energijos vartojime iki daugiau, nei 50 procentų;
- Iki 2030 m. dvigubai sumažinti energijos vartojimo intensyvumą (suvartotos energijos kiekį, tenkantį BVP vienetui) lyginant su 2015 metais.

Kartu nedarysime jokių papildomų administracinių ribojimų iškastinei energetikai. Iškastinio kuro naudojimas, investicijos į iškastinio kuro gavybą ar iškastinį kurą naudojančius projektus yra išskirtinai privataus kapitalo, prisiimančio riziką ir užtikrinančio aplinkosauginius reikalavimus bei padengiančio taršos kaštus, investicijų objektas.

Analogiškai – liberalai pasiskys prieš bet kokius vienašališkus administracinius ar techninius energijos išteklių ar elektros energijos importo į Lietuvą ribojimus iš trečiųjų

šalių, jei sprendimai dėl tokių ribojimų nebus priimti ES lygmeniu. Tikslo, kad Baltarusija nestatytų branduolinės elektrinės prie Lietuvos sienos, sieksime ES mastu, o ne užkraudami sprendimo kaštus vien Lietuvos verslui ir gyventojams.

#### 9.1.4 Technologijas eksportuojanti, o ne išteklius importuojanti šalis

**Skatinsime inovacijas energetikoje.** Skatinsime modernių energetikos technologijų (saulės, vėjo elektrinių, elektros akumuliacinio, išmaniųjų tinklų komponentų, vandenilio, biokuro ir kitų technologijų) kūrimą ir gamybą Lietuvoje. Sudarysime palankias sąlygas investuojantiems į šių technologijų kūrimą ir gamybą. Tokioms investicijoms skatinti taikysime ES paramos lėšas, mokestines lengvatas.

**Sieksime, kad Lietuvos energetikos modernizavimas sukurtų kuo daugiau vertės ekonomikai.** Skatinsime energetikos srities mokslo ir verslo bendradarbiavimą. Kelsime tikslą pasiekti, kad, modernizuojant Lietuvos energetiką, būtų sukuriama kiek galima daugiau pridėtinės vertės valstybės ekonomikai ir lietuviškų energetikos technologijų eksportui. Tikimės, kad iki 2020 m. energetikos technologijų eksportą padvigubinsime.

## 9.2 Galimybės sutaupyti ir uždirbti energetikos rinkoje

Šilumos kainos pastaraisiais metais nukrito, tačiau daugiausiai kainų mažėjimą lėmė gamtinių dujų kainų kritimas ir biokuro plėtra centralizuotame šilumos ūkyje. Šilumos kainos iš dalies sumažėjo ir dėl konkurencijos tarp nepriklausomų šilumos gamintojų miestuose, kuriuose konkurencija nebuvo ribojama.

Nepaisant to, opi problema išlieka ta, kad gyventojai Lietuvoje už energiją išleidžia vis dar pernelyg didelę savo pajamų. Dar blogiau, kad jie beveik neturi galimybės to pakeisti – nei pasirinkti kitą tiekėją ir sutaupyti, nei uždirbti patys dalyvaudami energetikos rinkoje.

Daugiabučių pastatų renovacija įsibėgėja pernelyg lėtai. Valstybės parama galima tik vykdant kompleksinę pastato rekonstrukciją, taikomas būtinas reikalavimas pasiekti pastato energetinio naudingumo C klasę po renovacijos. Tokios investicijos atsiperka tik per ilgą laikotarpį, sunku gauti daugiabučio gyventojų daugumos sutikimą tokioms investicijoms. Individualių pastatų savininkai turi mažesnes galimybes gauti valstybės paramą savo pastatų renovacijai. Nėra galimybių energetinių paslaugų kompanijų veiklai.

Liberalų sąjūdis sieks didinti konkurenciją tarp nepriklausomų šilumos gamintojų centralizuotame šilumos sektoriuje ir suteikti tiek naudos šilumos vartotojams, kiek tik

įmanoma gauti. Mūsų tikslas – užtikrinti, kad gyventojų vidutinės išlaidos būsto išlaikymui (be būsto nuomos ar paskolos už būstą gražinimo išlaidų) iki 2020 metų sudarytų mažiau nei 10 proc. nuo gaunamų pajamų, o iki 2030 metų – mažiau nei 5 proc. nuo gaunamų pajamų .

### **9.2.1 Mažinti šilumos kainas**

**Reformuosime konkurencijos tarp nepriklausomų šilumos gamintojų sistemą.** Užtikrinsime aiškesnes ir mažiau rizikingas konkurencines sąlygas investuojantiems į šilumos gamybą iš vienos pusės ir šilumos kainų mažėjimą šilumos vartotojams iš kitos.

**Užtikrinsime vienodas galimybes.** Išlyginsime konkurencines sąlygas licencijuotiems šilumos tiekėjams ir nepriklausomiems šilumos gamintojams. Valstybės pagalba renovacijai taip pat bus teikiama vienodomis sąlygomis ir daugiabučiams ir individualių pastatų savininkams.

**Įpareigosime šilumos energijos tiekėjus dalį savo pajamų skirti energijos efektyvumui didinti.** ES paramos srautas pastatų renovacijai ateityje neišvengiamai mažės. Todėl, siekiant artimiausiu metu išlaikyti paskatas investicijoms į pastatų renovaciją, ES lėšos palaipsniui bus keičiamos energijos tiekėjų lėšomis.

**Atsisakysime PVM lengvatos už šildymą.** Išlaikysime kompensacijas už šilumą labiausia socialiai pažeidžiamoms gyventojų grupėms.

**Išlaikysime esamą paramos schemą kompleksinei pastatų renovacijai, bet greta pasiūlysimė daugiau galimybių.** Sudarysime gyventojams galimybę gauti paramą, vykdant dalinę renovaciją, investuojant į didžiausią šilumos taupymo efektą, tenkantį vienam investuotam eurui, turinčias priemones – šildymo sistemos tvarkymą, langų keitimą, saulės kolektorių karštam vandeniui ruošti įrengimą. Taip sukursime galimybę už mažesnes paramos lėšas sutaupyti daugiau energijos.

**Pasiūlysimė kvartalinės renovacijos skatinimo galimybę.** Sieksime, kad būtų renovuojamas ne vienas atskiras pastatas, bet visi kvartale esantys pastatai, kartu pakeičiant visą kvartale esamą infrastruktūrą, įrengiant automobilių parkavimo vietas, vaikų žaidimo aikštes, žaliąsias zonas.

**Skatinsime energijos taupymo paslaugų įmones.** Verslo, tarpininkaujančio tarp šilumos tiekėjo ir vartotojų bei investuojančio pastatų renovaciją savo rizika, siekiant

uždirbti iš šilumos vartojimo sumažėjimo, veikla bus aiškiai reglamentuota. Tobulinsime teisinę aplinką, pavyzdžiui sudarant galimybes galutiniams energijos vartotojams, jei jie pageidauja, už energiją mokėti ne tik licencijuotiems energijos tiekėjams, bet energijos taupymo paslaugų įmonėms.

**Įdiegsime lanksčiuosius efektyvumo mechanizmus.** Įgyvendinsime prekybos „sutaupyta energija įrodymais“ sistema, sieksime, kad energijos vartotojai, investavę į energijos efektyvumo didinimą, uždirbtų ne tik iš sumažėjusių išlaidų energijai, bet ir uždirbtų. Sudarysime galimybę uždirbti iš „sutaupyta energija įrodymų“ pardavimo kitiems tiekėjams, turintiems įsipareigojimus užtikrinti tam tikrą sutaupyta energija kiekį.

### 9.2.2 Kaip uždirbti iš energetikos?

**Išplėsimė dvigubos apskaitos saulės elektrinių, gaminančių elektrą savo poreikiams, taikymo sritį.** Dvigubos apskaitos principas – tai galimybė vartotojams, įsirengusiems nuosavus elektros gamybos įrengimus, pagamintą perteklinę elektrą tam tikru metu perduoti į elektros tinklus, o vėliau, poreikiui viršijus gamybą, atsiimti anksčiau pagamintą savo elektros energiją iš elektros tinklų. Sieksime, kad šiomis galimybėmis galėtų pasinaudoti ne tik individualių namų ar visuomeninių pastatų vartotojai, kaip yra dabar, bet ir daugiabučių pastatų savininkai, komerciniai elektros vartotojai, pramonės įmonės ir kiti vartotojai.

**Pritaikysime gerąją praktiką kitose srityse.** Dvigubos apskaitos principas turėtų būti taikomas ne vien saulės elektrinėms, bet ir kitiems energija gamybos iš atsinaujinančių išteklių būdams, kaip, pavyzdžiui, vėjo elektrinėms ar individualiai šilumos gamybai, naudojant pažangias technologijas. Panaikinsim apribojimus tokių gamintojų galiai, paliekant tik paprastą apribojimą neviršyti pusės elektros įvado galios, kad ir koks bebūtų jos dydis ir panaikinsim apribojimus bendrai tokių elektrinių galiai, numatyta įstatyme.

**Skatinsime investicinius ir pensijų fondus investuoti į energetikos inovacijas.** Taip mes užtikrinsime, kad kuo daugiau žmonių Lietuvoje jaustųsi energetikos savininkais. Skatinsime į energetiką investuoti gyventojų bendruomenes, suteikdami šioms bendruomenėms lengvatinius kreditus. Pasiuksime, kad gyventojų, tiesiogiai valdančių elektros energija gamybos įrenginius, valdančių energetikos rinkoje veikiančių įmonių akcijas ir fondų, valdančių energetikos įmonių Lietuvoje indėlininkų skaičius Lietuvoje iki 2020 m. pasiektų 200 000, o iki 2030 m. – 300 000.

### 9.3 Naujos galimybės verslui ir konkurencingumui didinti

Pastaraisiais metais privačios verslo įmonės Lietuvoje buvo aktyviai stumiamos iš energetikos, paliekant joms tik pasyvaus energijos vartotojo vaidmenį. Decentralizuota elektros energijos gamyba buvo ribojama, VIAP mokesčiais apmokestinant elektrą, pagamintą savo poreikiams. Ribojamos ES paramos teikimo privačiam verslui galimybės. Atskirais atvejais netgi buvo įstatymais apribojamos galimybės privataus verslo kompanijoms konkuruoti su valstybinio kapitalo kompanijomis, įgyvendinant valstybei svarbius projektus energetikoje.

Liberalų manymu, blogėjančios sąlygos verslui dalyvauti energetikoje sukūrė investicinio neapibrėžtumo situaciją, kai bet kokios investicijos į energetiką verslui tapo rizikingomis ir dėl to netgi nepradedamos.

Maža to, elektros energijos kainos Lietuvos pramonei yra vienos didžiausių ES, kas mūsų pramonę paverčia nekonkurencinga. Netgi krentant naftos ir dujų kainoms ir dėl to mažėjant elektros energijos kainai, tai iš esmės nepagerina Lietuvos pramonės situacijos, nes kaina mažėja visose šalyse, todėl konkurencinio pranašumo neįgyjame.

Liberalų sąjūdis žada keisti šią situaciją, pritaikydama aiškius principus ir konkrečius sprendimus.

#### 9.3.1 Vienodos sąlygos investuoti visiems

**Panaikinsime bet kokį privataus verslo diskriminavimą.** Bet kokie projektai energetikoje bus atliekami, parenkant investuotojus konkurso būdu vadovaujantis efektyvumo kriterijumi, nekreipiant dėmesio į tai ar investuotojas privatus ar valstybinis. Liberalų energetikos politika išgyvendins esamą Vyriausybės ar energetikos ministerijos praktiką be konkurso paskirti investuotoją, gamintoją, rezervo užtikrintoją, balansuotoją, įgyvendintoją ar paramos gavėją. Visi sprendimai bus priimami taikant skaidrias procedūras.

#### 9.3.2 Skatinti decentralizuotą gamybą

**Panaikinsime bet kokius mokestinius ir administracinius ribojimus energiją savo poreikiams gaminti patiems.** Visiškai panaikinsime VIAP mokestį vartojamai elektros energijai, kuri gaminama iš atsinaujinančių išteklių, jei ši elektros energija pagaminta

netaikant valstybės paramos. Taip paskatinsime atsinaujinančios energetikos vystymą be Valstybės paramos.

**Panaikinsim bet kokią diskriminaciją, skirstant ES paramos lėšas verslui.** Skatinsime investicijas į klimato kaitą mažinančių, kuriamą pridėtinę vertę ir energetinį saugumą Lietuvoje didinančių paskirstytos elektros energijos gamybos projektus. Tokius investuotojus atleisime nuo dalies mokesčių, užtikrinant, kad biudžeto pajamų sumažėjimas būtų atsvertas didesne sukurta pridėtine verte nacionalinėje ekonomikoje. Pasieksime, kad mažos iki 10 MW galios elektrinės iki 2030 metų gamintų ne mažiau 25 proc. elektros poreikio Lietuvoje.

### 9.3.3 Užtikrinti konkurencingumą ir mažinti kainą

**Sieksime, kad Lietuvos pramonės įmonių mokama kaina už elektrą 2020 m.s būtų 10 proc. mažesnė nei ES vidurkis.** Daugelio Vakarų Europos šalių pavyzdžiu diferencijuosime VIAP mokesčius, mokamus energetiškai imlaus verslo ir smulkių vartotojų, kurių sąnaudos elektros energijai sudaro mažesnę pajamų dalį. Konkurencingesnės verslo sąlygos leis didinti kuriamą šalies vidaus produktą, kas savo ruožtu reikš didesnes gyventojų pajamas ir mažesnę gyventojų sąnaudų energijai dalį, lyginant su gaunamomis pajamomis.

## 10. TEISINGUMO PRIORITETAS: LAISVAS IR ORUS ŽMOGUS

### 10.1 Žmogaus teisių ir laisvių apsauga

Lietuvoje vis dar stinga pagarbos žmogaus teisėms ir orumui. Žmogaus teises ir laisves siekiama taikyti pasirinktinai, pagal politines preferencijas, „saviems“, visus „kitokius“ paliekant visuomenės užribyje. Liberalai – nuosekliausiai žmogaus teises ginanti partija – nesitaikstys su visuomenės narių stigmatizacija. Liberalų sąjūdis žada telkti visų valdžios institucijų pastangas, užtikrinant operatyvų ir kokybišką naujų teisėkūros iniciatyvų, susijusių su Europos žmogaus teisių teismo sprendimais bylose prieš Lietuvą, parengimą ir įgyvendinimą.



### 10.1.1 Pilietiška, patriotiška ir tolerantiška visuomenė

**Ginsime pagrindines teises.** Liberalai ir toliau nuosekliai gins asmens prigimtines teises ir laisves, ir ypatingai teisę į privačią nuosavybę. Pasisakysime prieš įstatymines iniciatyvas, ribojančias asmens laisvę.

**Rūpinsimės emigrantų teisėmis.** Toliau nuosekliai kovosime dėl dvigubos pilietybės ir elektroninio balsavimo įteisinimo.

**Įteisinsime lyčiai neutralios partnerystės teisinius santykius.** Garantuosime liberaliai demokratinėi valstybei būdingą žmogaus teisių ir laisvių apsaugos reguliavimą ir įgyvendinimą, ypač užtikrinant lygiateisiškumo bei draudimo diskriminuoti bet kokiais pagrindais ir formomis principų laikymąsi.

**Stiprinsime visuomenės teisinį švietimą, skatindami nevyriausybinės iniciatyvas.** Kursime ir plėtosime pilietišką, aktyvią, patriotišką ir tolerantišką visuomenę, bendradarbiaudami su nevyriausybinio sektoriumi.

## 10.2 Išnaikinti korupciją, piktnaudžiavimą, biurokratiją

Liberalai pastebi, kad Lietuvoje kova su korupcija, piktnaudžiavimu ir biurokratizmu dažniausiai tik imituojama. Naudojimasis ryšiais ir kyšių davimas vis dar yra lengviausias kelias gauti tam tikras viešąsias paslaugas. Mokesčių mokėtojų pinigais finansuojamos lengvatos, nemokamos paslaugos „saviems“ ir „reikalingiems“ žmonėms.

Liberalų sąjūdis nesitaiksto su dabartine situacija ir nesiruošia toleruoti situacijos, kuomet valdžia tampa tik pasipelnymo šaltiniu.

### 10.2.1 Reikalauti nulinės tolerancijos korupcijai

**Šalinsime korupcijos priežastis ir paskatas.** Diegsime aukštą skaidrumo, atvirumo ir viešųjų paslaugų kokybės užtikrinimo standartą. Sumažinsime fiziniams ir juridiniams asmenims tenkančią administracinę naštą įgyvendinsime draugišką, konsultacijomis grįstą verslo priežiūrą, konsoliduosime verslo priežiūros institucijų funkcijas, sumažinsime jų skaičių, didinsime kontroliuojančių institucijų veiklos skaidrumą ir nuoseklumą.

**Valstybės institucijų veikloje taikysime nulinės tolerancijos korupcijai principą.** Įgyvendinsime korupcijos ir piktnaudžiavimo šalinimo iš valstybės ir savivaldybių institucijų priemones. Sukursime efektyvų asmenų, pranešusių apie korupcines viešojo sektoriaus darbuotojų veikas, apsaugos mechanizmą.

**Sumažinsime fiziniams ir juridiniams asmenims tenkančią administracinę našą.** Tęsime dar XV-osios Vyriausybės inicijuotą draugišką, konsultacijomis grįstą verslo priežiūrą. Bendradarbiaudami su LR Ūkio ir kitomis ministerijomis konsoliduosime verslo priežiūros institucijų funkcijas, sumažinsime jų skaičių, didinsime kontroliuojančių institucijų veiklos skaidrumą ir nuoseklumą.

**Sukursime skaidrų ir veiksmingą lobistinės veiklos modelį valstybėje.** Įgyvendinsime visuomenės informavimo ir švietimo veiklas, skirtas korupcijos prevencijai.

**Užtikrinsime naują politinių partijų veiklos skaidrumo standartą.** Politinės partijos nuolat bus skelbiamos ir atnaujinamos išlaidos ir pajamos, santykiai su interesų grupėmis.

## **8.2 Pagarba tautinėms bendrijoms**

Lietuvos valstybė gerbia ir puoselėja istoriškai susiklosčiusį Lietuvos tautinių bendrijų istorinį ir kultūrinį paveldą ir šiuolaikinę tokių bendrijų būti kaip Lietuvos valstybės neatsiejamą dalį. Kiekvienas Lietuvos Respublikos pilietis, nepaisant jo tautybės, kalbos ar religijos, yra visateisis Lietuvos valstybės dalyvis.

**Užtikrinsime, kad esamas mokymo įstaigų, kuriose mokoma tautinių bendrijų kalbomis,** tinklas nebus uždaromas ar kitaip varžomas tol, kol bendruomenėse bus pagrįstai pakankamas poreikis tokioms švietimo paslaugoms. Tokios mokyklos veiks ne blogesnėmis kaip valstybine kalba mokančios švietimo įstaigos sąlygomis, įskaitant jų programų ir mokymo proceso turinį ir suteikiamas moksleiviams galimybes siekti asmeninės ir kitos socialinės pažangos Lietuvos valstybėje, išlaikant galimybes mokiniams puoselėti savo kalbą, kultūrą ir tradicijas.

Įteisinsime, jog Lietuvos Respublikos piliečio pasirinkimu įstatymo nustatyta tvarka LR **asmens tapatybės dokumentuose jo vardas ir pavardė gali būti rašomi lotyniškos abėcėlės rašmenimis.**

Įteisinsime, jog gausiai gyvenamose tautinių bendrijų vietovėse įstatymo nustatyta tvarka ir atvejais vietovardžiai ir gatvių pavadinimai gali būti dvikalbiai;

**Pilietinio ugdymo iniciatyvos bei kitos programos Pietryčių Lietuvoje bus tiesiogiai finansuojamos iš Pietryčių Lietuvos fondo.** Toks Fondas bus įsteigtas ir finansuojamas Lietuvos valstybės, ir skirtas greitesniam ir visaapimančiam Pietryčių Lietuvos vietinių bendruomenių įtraukimui į Lietuvos valstybės tolesnį vystymą.

### 10.3 Nepriklausoma ir skaidri teismų sistema

Liberalų nuomone, dabartinė LR Vyriausybė dėl neveiklumo, neaktyvumo nesugebėjo padidinti teismų veiklos efektyvumo. Stringa teismų tolygaus darbo krūvio perskirstymas, žmogiškųjų išteklių užtikrinimas, neteisminių ginčų sprendimo būdų taikymas. Neatsisakoma teismams nebūdingų funkcijų, o tai sumažintų jiems tenkantį darbo krūvį. Todėl Liberalų sąjūdis siūlo aiškius žingsnius, kaip keisti esamą situaciją.

#### 10.3.1 Dar didesnio teismų atvirumo link

**Garantuosime teismų ir teisėjų nepriklausomumą ir nešališkumą.** Skatinsime teismų atvirumą visuomenei, objektyvios informacijos apie teismų darbą skleidimą. Teismų sprendimai turi būti aiškiai argumentuoti ir suprantami visuomenei. Atskirų kategorijų bylų teisminiame nagrinėjime sieksime sudaryti galimybę dalyvauti visuomenės atstovams

**Užtikrinsime asmenų teisę į teisingą teismą.** Didinsime teisėjų atrankos, vertinimo ir skyrimo skaidrumą. Plėsimė teisėjų racionalią specializaciją tam tikrų kategorijų bylose (pvz., darbo ginčų bylose, šeimos teisės bylose, intelektinės nuosavybės bylose). Užtikrinsime adekvačias, aukščiausios kvalifikacijos bei atsakomybės poreikį atitinkančias visų grandžių teismuose dirbančių teisėjų ir valstybės tarnautojų darbo sąlygas bei ekonomines ir socialines garantijas.

**Sieksime, kad teisėjų darbo krūvis būtų optimalus ir tolygus.** Raginsime teismus atsisakyti jiems nebūdingų funkcijų, taikant neteisminius ginčų nagrinėjimo būdus, persikirstant darbo krūvį, užtikrinant žmogiškuosius išteklius. Plėsimė neteisminių ginčų sprendimo būdų taikymą, tokių, kaip mediacija, arbitražas.

**Tobulinsime valstybės garantuojamos teisinės pagalbos sistemą.** Tobulinsime profesines teisines paslaugas teikiančių asmenų (advokatų, notarų, antstolių) paslaugų kokybės užtikrinimo sistemą. Pakelsime advokatams taikytinų profesinės etikos standartų kartelę tam, kad žmogaus teises turintys užtikrinti advokatai patys būtų nepriekaištingos reputacijos. Tobulinsime teismo proceso teisės reguliavimą, užtikrinant bylinėjimosi proceso operatyvumą, ekonomiškumą, skatinsime teismų veikloje pasitelkti informacines technologijas.

## 10.4 Efektyvi bausmių vykdymo sistema

Laisvės atėmimo bausmė nubaustų asmenų skaičius Lietuvoje išlieka vienas didžiausių Europoje. Dabartinė LR Vyriausybė Lietuvoje pasyviai įgyvendina bausmių vykdymo sistemos reformą. Stringa įkalinimo įstaigų pertvarka, naujų įstaigų statyba ir senųjų renovacija. Nesustyguota probacijos sistema, pastebima kalinimo sąlygų prevencinių priemonių stoka. Valdžia delsia pagerinti kalinių gyvenimo sąlygas. Netinkamai ir ribotai taikoma alternatyvi bausmių atlikimo sistema.

Atsižvelgdamas į tai, Liberalų sąjūdis žada modernizuoti įkalinimo įstaigų veiklą, pertvarkant darbą su nuteistaisiais, plačiau taikant į asmenų elgesio keitimą orientuotas priemones.

### 10.4.1 Ne bausti, o integruoti į pokyčius

**Atgaivinsime Nacionalinės nusikaltimų prevencijos tarybos veiklą.** Nusikaltimų prevenciją ir visuomenės saugumą iškelsime kaip vieną iš valstybės veiklos prioritetų.

**Tobulinsime kalinių asmenų lygtinio paleidimo procesą.** Daugiau sprendimo galių suteikiant lygtinio paleidimo komisijoms, tuo pačiu siekiant, kad į laisvę išėitų tik pasitaisę, į visuomenę reintegruoti pasiruošę asmenys. Kursime ir įgyvendinsime naujas nuteistųjų socialinės reabilitacijos ir integracijos programas.

**Užtikrinsime probacijos veiksmingumą.** Skatinti probacijos tarnybų ir laisvės atėmimo vietų bendradarbiavimą, pasitelkti NVO ir visuomenės pagalbą. Siūlysime būdus nuteistuosius įdarbinti viešųjų darbų vykdymui.

**Pasisakysime už diskrecinio baudžiamojo persekiojimo galimybes.** Ne bausmės dydis, o bausmės neišvengiamumas lemia nusikalstamumo lygį. Nustatysime teisės pažeidimams adekvačiai proporcingas bausmes, įtvirtindami bausmės ekonomijos principą.

**Siūlysime dažniau naudoti alternatyvias laisvės atėmimo bausmes.** Tobulinsime kardomųjų priemonių, susijusių su asmens laisvės suvaržymu, taikymo ribojimą. Stiprinsime nukentėjusiųjų teisių ir interesų apsaugą baudžiamajame procese.

**Įgyvendinsime laisvės atėmimo vietų modernizavimo strategiją.** Iškeldinsime įkalinimo įstaigas iš miestų centrų ir pritrauksime privačių investicijų infrastruktūrai gerinti.

## 10.5 Ateities horizontai – e-valstybė ar iLietuva?

Nauja pramonės revoliucija, kurios varančioji jėga – skaitmeninės technologijos – radikaliai keičia visuomenės, ekonomikas ir valstybių valdymą. Informacinės technologijos, interneto tinklai jau atvėrė naujas galimybes verslui, tačiau būtina toliau siekti viešojo sektoriaus skaitmenizavimo tam, kad jis taptų dar atviresnis ir draugiškesnis piliečiams.

Liberalai įžvelgia riziką, kad pagrindines informacinių ir skaitmeninių technologijų vystymo programas beveik nepriklausomai koordinuoja kelios ministerijos ir daugybė joms pavaldžių institucijų. Daugelis iš jų siekia tobulesnių įstatymų, reglamentuojančių technologijų srities subjektų veiklą, tačiau technologijos kinta taip greitai, kad įstatymai nespėja paskui jas. Ratą uždaro gana chaotiškai steigiamos vis naujos tarpžinybinės institucijos, kurios dubliuoja viena kitos veiklą ir realiai neturi galių ir galimybių priimti konkrečius sprendimus.

Liberalų sąjūdis mato, kad prieš dešimtmetį pirmaujančią e-valstybės viziją šiandien jau vejasi iLietuva. Mūsų šalies piliečiai sparčiai skaitmenizuojasi, vis dažniau naudojami išmaniosiomis technologijomis, patys kuria sprendimus ir noriai įsitraukia į pilietinių ir demokratijos iniciatyvų plėtrą. Būtina išnaudoti šį potencialą valstybės valdymo skaidrumui ir ekonomikos augimui.

### 10.5.1 Sėsti į e-demokratijos bolidą

**Visapusiškai plėtosime e-demokratijos galimybes.** Palaipsniui diegdami balsavimą internetu taip į valstybės valdymo klausimus įtrauksime vis didesnį žmonių skaičių. Įsėdę į e-demokratijos bolidą, Lietuvos piliečiai važiuos greitai, saugiai ir patikimai.

**Skaitmenizuosime visas viešai prieinamas valstybės paslaugas.** Užtikrinsime, kad visas valstybės ir savivaldybės institucijų bei įstaigų teikiamas paslaugas piliečiai galėtų gauti elektroniniu būdu interneto pagalba. Reikalausime, kad elektroninės paslaugos būtų kokybiškos, patogios ir sąveikaujančios tarpusavyje.

**Tęsime elektroninio dokumentų pristatymo projektą.** Užtikrinsime, kad jis bus prieinamas ir nešų naudą visoms organizacijoms ir visiems gyventojams.

**Skaitmeninio raštingumo ugdysime nuo darželio.** Siekiant ugdyti naujausioms technologijoms imlius piliečius, glaudžiai bendradarbiausime su LR Švietimo ir mokslo ministerija, įtraukiant skaitmeninio raštingumo ugdymą visose formaliojo ir neformaliojo ugdymo grandyse.

**Vystydami e-demokratiją didelį dėmesį skirsime asmens duomenų apsaugai.** Vykdydysime prevencines ir šviečiamąsias programas apie elektroninės tapatybės vagystes, saugumą, e-demokratijos galimybes ir naudą.

### 10.5.2 Išmaniai valdyti IT ūkį

**Sutelksime išbarstytas IT politikos formavimo ir finansavimo funkcijas viename centre.** Jis taip pat koordinuotų vieningos ES skaitmeninės rinkos ir kitų Lietuvai strategiškai svarbių iniciatyvų įgyvendinimą bei padėtų verslui vykdyti aukštųjų technologijų verslo plėtrą. Kontrolei didinti atskira eilute išskirsime IT ūkio valdymą valstybės institucijų biudžetuose.

**Užbaigsime valstybės informacinių išteklių konsolidavimo projektą.** Remiantis Vilniaus viešųjų duomenų atvėrimo visuomenei patirtimi, atversime valstybės duomenis, kurie nėra slapti ar riboto naudojimo. Jie bus viešinami patogiu formatu ir be papildomo apmokestinimo.

**Didinsime konkurenciją.** Užtikrinsime, kad privačios ir valstybės valdomų informacinių ir ryšių technologijų (IRT) įmonės konkuruotų vienodomis sąlygomis. Privatizuosime valstybės valdomų IRT įmonių komercinę veiklą vykdančius padalinius.

**Sieksime, kad valstybinės IT sistemoms būtų nustatytas vieningas kibernetinio saugumo standartas.** Garantuosime, kad šios sistemos būtų įsigyjamoms tik iš patikimų ir kokybiškų paslaugų siūlančių tiekėjų, naudojantis ne mažiausios kainos, o ekonominio efektyvumo kriterijais.

**Skatinsime dronų ir robotų pritaikymą.** Teisiškai skatinsime inovatyvias technologijas, įteisinsime nepilotuojamų orlaivių naudojimą Lietuvos oro erdvėje už valdytojo matomumo ribų, nepilotuojamų automobilių naudojimą Lietuvos keliuose ir kt.

## **11. SPREŠTI SUSISIEKIMO SISTEMOS IŠŠŪKIUS**

Susisiekimo sistema yra vienas svarbiausių ūkio sektorių, nes turi didelę reikšmę šalies ekonomikai. Susisiekimo infrastruktūros modernizavimas ir plėtra didina transporto efektyvumą, paslaugų kokybę, mažina transportavimo sąnaudas, avaringumą ir taršą. Be to, tai lemia ir gamybos produktyvumą bei ekonomikos konkurencingumą.

Liberalų nuomone, susisiekimo politika turi remtis požiūriu, pagrįstu atsakomybe ateinančioms kartoms, todėl turime sukurti šiuolaikinę susisiekimo sistemą, kurios techniniai parametrai, teikiamų paslaugų kokybė, sauga ir saugumas, poveikis aplinkai prilygtų ES šalių susisiekimo sistemoms.

Liberalų sąjūdis ketina tikslingai nukreipti investicijas į transporto infrastruktūrą, kad užtikrintų šalies integraciją į tarptautinius transporto ir logistikos tinklus. Geresnis Lietuvos pasiekiamumas užtikrins verslo, prekybinių ryšių, turizmo plėtrą, užsienio investicijų augimą, ryšį su pasauliu. Taip pat didelį dėmesį skirsime transporto energijos naudojimo efektyvumui didinti, naujiems gyventojų judrumo įpročiams formuoti ir taršai mažinti.

### **11.1 Ateities keliai – saugūs, patogūs, išmanūs**

ES degalų apmokestinimo akcizais teisinės nuostatos numato, jog iš akcizų surinktos lėšos turi būti skiriamos kelių infrastruktūros statybos bei remonto kaštams padengti, tačiau Lietuvoje šis mokestis naudojamas valstybės biudžetui papildyti, o kelių naudotojai nepajunta realios sumokėtų mokesčių grąžos. Nors Kelių priežiūros ir plėtros programos (KPPP) finansavimo įstatymu, programai finansuoti turi būti skiriama 65 proc. akcizo pajamų, gautų už realizuotus degalus, tuo tarpu 2016 m. skirta tik 58 procentai.

LR Susisiekimo ministerijoje, Lietuvos automobilių kelių direkcijoje (LAKD), Valstybinėse regioninėse kelių priežiūros įmonėse funkcijos ir veikla neretai dubliuojasi, o dėl perteklinio administravimo tiesioginei kelių priežiūrai lieka dar mažiau lėšų. Kelių priežiūros ir plėtros programos lėšos neretai skirstomos pagal interesus, o ne realų poreikį.

Vienas didžiausių eismo dalyvių nepatogumų Lietuvoje yra prastos kokybės žvyrkeliai. Lietuvos klimato sąlygomis bei esant nepakankamam jų priežiūros finansavimui, nuolat išlaikyti gerą žvyruotų kelių būklę yra sudėtinga.

Liberalai mato perspektyvą, nes Lietuvos kelių transportas užima reikšmingą vietą tarptautinėje vežimų paslaugų rinkoje. Kelių transportu pervežama 50 proc. visų krovinių ir 97 proc. visų keleivių. Užsidarius Rusijos rinkai, Lietuvos vežėjai vis dar susiduria su diskriminacinėmis konkurencijos sąlygomis kai kuriose Europos valstybėse. Vairuotojų stygius Lietuvos vežėjus paverčia mažiau konkurencingais, o valstybė negauna reikalingų pajamų.

### 11.1.1 Modernizuoti kelių sistemą

**Kursime privataus verslo pritraukimo programas.** Kelių tinklo modernizavimui ir plėtojimui pritrauksime privačias investicijas, tam sudarydami aiškias ir skaidrias sąlygas.

**Optimizuosime visos susisiekimo sistemos valdymo struktūrą.** Sutaupytas lėšas nukreipsime į tiesioginę kelių priežiūrą – kelių tarnyboms.

**Įdiegsime pažangią elektroninę kelių rinkliavų sistemą.** Ji garantuos kelių mokesčio neišvengiamumą. Gautos papildomos pajamos bus skiriamos kelių tinklo modernizavimui ir eismo saugumo didinimui.

**Gerinsime kelių tinklo techninius parametrus.** Diegsime intelektines transporto sistemas (ITS), plėtosime trūkstamas ir rekonstruosime esamas jungtis. Remdamiesi kitų šalių patirtimi, plėtodami magistralinius kelius, juos rekonstruosime į saugesnius ir pralaidesnius 2+1 tipo kelius.

**Gerinsime gyventojų susisiekimo galimybes.** Iki 2020 m. ketiname išasfaltuoti 1000 kilometrų žvyrkelių. Pagrindiniai kriterijai bus transporto srautas per parą ir gyventojų skaičius.



## 11.2 Saugaus eismo prioritetai: gyvybė ir sveikata

2011 m. Baltojoje knygoje užsibrėžtas tikslas, numatant papildomas priemones saugiam eismui užtikrinti, diegiant naujas ir pažangias technologijas, žuvusiųjų eismo įvykiuose skaičių iki 2020 m. sumažinti dvigubai. Deja, didėjantis eismo intensyvumas sukelia vis daugiau kliūčių užtikrinant saugų eismą Lietuvoje. Vis dar pernelyg didelis neblaivių vairuotojų, žūstančių ir sužeistų eismo dalyvių skaičius.

Liberalų vertinimu, kelių tinklo būklė, netinkamas eismo organizavimas, transporto priemonių būklė, neatsakingas elgesys prie vairo ir netinkama eismo dalyvių kultūra lemia vis dar didelį avaringumą Lietuvoje. Šiuo metu perėjos yra tapusios viena nesaugiausių vietų pėsčiajam. Perėjų įrengimui turi būti taikomi vienodi saugumo reikalavimai, nesvarbu kur, valstybinės ar vietinės reikšmės keliuose, ar gatvėse jos įrengtos.

Liberalų sąjūdis kviečia atsakingai žiūrėti į saugaus eismo problematiką ir imtis realių būdų ir priemonių šioms problemoms spręsti.

### 11.2.1 Rekonstrukcijos, perėjos ir nykstančios „juodosios dėmės“

**Gerinsime kelių tinklo techninius parametrus, siekdami užtikrinti tinkamą transporto pralaidumą ir eismo saugą.** Kruvinuoju keliu pavadintą „Via Baltica“ rekonstruosime į 2+2 tipo automagistralę (nuo Lietuvos – Lenkijos sienos iki Kauno) ir 2+1 tipo kelio ruožą (nuo Panevėžio iki Lietuvos – Latvijos sienos), rekonstruosime kitus avaringus kelių ruožus.

**Plėtosime intelektinių transporto sistemų sprendimus.** Diegsime kitas modernias eismo saugą užtikrinančias priemones automobilių kelių struktūroje, įdiegsime vidutinio greičio matavimo, draudimo, techninės apžiūros ir kitas kontrolės sistemas 150 kelių ruožų.

**Įdiegsime greičio valdymo sistemas (kintamos informacijos ženklus ir jutiklius).** Įrengsime naujas ir rekonstruosime esančias avaringas sankryžas (iki 100 vnt.), nutiesime 100 km pėsčiųjų takų, virš 100 km apsauginių tvorų nuo žvėrių, diegsime kitas eismo saugą gerinančias priemones. Lėšos pirmoje eilėje bus skiriamos „Juodųjų dėmių šalinimui“ pagal kompetentingų specialistų sudarytus žemėlapius.

**Modernizuosime perėjas.** Parengsime ir įgyvendinsime nesaugių perėjų valstybiniuose ir vietinės reikšmės keliuose modernizavimo programą, pėstieji perėjose jausis saugūs.

**Diegsime išmaniausias technologijas.** Informacija, reikalinga kelionių planavimui, išmaniųjų technologijų pagalba bus patogiai pateikiama gyventojams (kelių būklė, eismo sąlygos, vidutinis greitis, viešojo transporto maršrutai, tvarkaraščiai ir atvykimo laikai). Valstybės įmonių ir įstaigų valdomą informaciją padarysime atvirai prieinamą visiems privatiems programų kūrėjams.

### 11.3 Konkurencinga tranzito ir logistikos šalis

Apie 30 proc. transporto sektoriaus pajamų gaunamos atliekant krovinių tvarkymo, sandėliavimo ir logistikos operacijas. Lietuva žinoma kaip tranzito šalis, išsiskirianti iš kitų regiono valstybių gerai išplėtotą infrastruktūrą.

Liberalai skaičiuoja, kad logistikos centrų kūrimas šalia tarptautinių transporto koridorių, pagrindinių transporto centrų ir pramoninių teritorijų, padės efektyviau išnaudoti geležinkelių, vandens ir oro transporto galimybes.

Liberalų sąjūdis ragina Lietuvą konkuruoti su kaimyninėmis valstybėmis transporto ir logistikos sistemos kokybe. Pasaulinės tendencijos rodo, kad progresą lems inovatyvios transporto sistemos. Informacinių sistemų diegimas keliuose leidžia dirbti efektyviau, taupyti laiką ir išlaidas. Tam būtina atnaujinti teisinę bazę ir sudaryti sąlygas konkurencijai. Taip pat Liberalų sąjūdis ketina reikalauti ES institucijų užtikrinti vienodas konkurencines sąlygas visų ES šalių vežėjams ir taip skatinti transporto ir logistikos paslaugų eksportą.

#### 11.3.1 Kurti naujus sprendimus ir inovacijas

**Sudarysime sąlygas plėtoti logistikos centrų infrastruktūrą.** „Rail Baltica“ suteiks konkurencijos pranašumą Lietuvai įsitvirtinant intermodalinių terminalų rinkoje, perkraunant krovinius iš Europinio geležinkelio į kelių transportą ir plačiavėžį geležinkelį.

**Skatinsime inovacijas.** Sutelksime visą mokslo ir verslo potencialą, stiprias transporto ir logistikos įmones. Skatinsime viešojo ir privataus sektorių bendradarbiavimą diegiant intelektines transporto sistemas ir inovacijas.

**Vykdysime aktyvią tarptautinę transporto politiką.** Dalyvausime tarptautinėse transporto ir prekybos mugėse, pristatymuose konferencijose, pristatysime pasiekta

inovacijas pasauliniu mastu. Sieksime, kad šalies ūkui tektų ženkliai didesnė globalios ir regioninės rinkos dalis.

## 11.4 Krovinių ir keleivių pervežimas geležinkeliais

„Rail Baltica“ projektas – labai svarbus Lietuvai ir ekonomine, ir politine prasme. Dalis ES finansuojamo projekto „Rail Baltica“ Lietuvoje yra įgyvendinta, europinės vėžės geležinkelis jau pasiekė Kauną, tačiau efektyviai europinės vėžės naudojimui nėra tinkamai pasiruošta.

AB „Lietuvos Geležinkeliai“ monopolinis dominavimas rinkoje iškraipo rinkos santykius, todėl net ir pradėjus išnaudoti „Rail Baltica“ bus sudėtinga didinti krovinių srautus. Ribojama konkurencija trukdys pritraukti privataus verslo įmones, nes joms vis tiek teks naudotis monopolininko paslaugomis. Šios transporto grandinės pabaigoje su negautomis pajamomis susidurs ir Klaipėdos jūrų uostas, kurio krovos apimtys ir taip nėra išnaudojamos visa apimtimi.

Liberalai atkreipia dėmesį, kad AB „Lietuvos Geležinkeliai“ vykdomas keleivių pervežimas Lietuvos Respublikos teritorijoje taip pat nėra efektyvus. Geležinkelių infrastruktūra bei keleivių vagonų parkas neatitinka modernios visuomenės lūkesčių. Geležinkelio stotys nėra ekonomiškai valdomos, nėra pritraukiami privatūs verslai, kurie pagyvintų stočių gyvenimą ir praplėstų keleiviams prieinamų paslaugų spektrą.

Liberalų sąjūdžio manymu, būtina kuo greičiau užbaigti vienvaldišką monopoliją Lietuvos geležinkelių sistemoje ir įgyvendinti reformą pagal ES teisės aktus ir rekomendacijas. Tik tai įmanoma sukurti konkurencingą ir ekonomiškai naudingą verslo aplinką ir modernizuoti infrastruktūrą. Tik laisva konkurencija sudarys sąlygas pritraukti investicijas, padidinti greitį ir pralaidumą, užtikrinti saugumą ir kokybę visuomenės poreikiams.

### 11.4.1 Panaikinti Lietuvos geležinkelių monopolį

**Sieksime, kad AB „Lietuvos geležinkeliai“ taptų bendrove, listinguojama vertybinių popierių biržoje.** Nepriklausomoms pervežimų, logistikos ir ekspedijavimo įmonėms sudarysime skaidrias ir konkurencingas sąlygas veikti pervežimo geležinkeliais paslaugų rinkoje.

**Sudarysime galimybę privačioms įmonėms vežti keleivius geležinkeliais.** Supaprastinsime naujų privačių geležinkelio atšakų sujungimo sąlygas su AB „Lietuvos geležinkeliai“ infrastruktūra. Skirsime lėšų nuolatiniam geležinkelių infrastruktūros atnaujinimui ir modernizavimui, kad keleiviai ir kroviniai per Lietuvos teritoriją galėtų vykti greitai ir saugiai, diegsime tai užtikrinančias naujausias intelektines transporto sistemas.

**Aktyvuosime „Rail Baltica“ startą.** Imsimės aktyvių veiksmų, kad „Rail Baltica“ atkarpa iki Kauno būtų pradėta naudoti, o visuomenė gautų projekte numatytą naudą – keleivių ir krovinių pervežimo paslaugą. Įdiegsime Europinę eismo valdymo ir signalizacijos sistemą (ERTMS) „Rail Baltica“ linijoje nuo Lenkijos sienos iki Kauno, tuo užtikrinant glaudesnę sąveiką su Lenkija ir kitomis ES šalimis.

## 11.5 Pasiiekti Lietuvą oro keliais

**Efektyviau išnaudosime Lietuvos oro uostus.** Visi 4 veikiančios Lietuvoje uostai veiks efektyviau, jei jų valdymą skaidraus konkurso būdu perduosime profesionaliems operatoriams.

**Skrydžių geografiją plėsimė pagal savivaldybių poreikius.** Atsižvelgsime į miestų – partnerių, verslo, eksporto, švietimo, kultūros ir diplomatijos judėjimo tendencijas. Vykdydysime nuolatinę stebėseną ir susisiekimą oru su Lietuva paversime maksimaliai lanksčiu ir judriu mechanizmu.

**Vystysime Šiaulių oro uostą.** Strategiškai orientuosime jį į krovinių pervežimą, karinės pramonės transporto paslaugas, verslą, susijusį su aviacija ir jos plėtra.

**Pritrauksime investicijų į oro uostus.** Skatinsime lėktuvų aptarnavimo, remonto, kito verslo, susijusio su aviacija ir logistika, atėjimą į oro uostus. Plėsimė bendrosios aviacijos veiklą, gerinsime jos infrastruktūrą, kuri skatintų aviacijos turizmą, edukaciją ir sportą.

## 11.6 Klaipėdos uostas – vystyti į jūrą ir į sausumą

Klaipėdos jūrų uostas neatveria visų savo galimybių: nekonkurencingas akvatorijos gylis, krovinių terminalų plėtrą riboja miesto teritorijos, nėra vieningų sprendimų, kurie padėtų integruoti Lietuvos geležinkelių sistemą su jūrų keliais.

Liberalų sąjūdis mato Klaipėdos ateitį vystant uostą 2 kryptimis: į jūrą ir į sausumą. Reikalinga spręsti dėl uosto modernizavimo projekto, derėtis su miesto savivaldybe ir suinteresuotomis asociacijomis dėl galimybių, lūkesčių ir rezultatų. Didinant konkurenciją su kitais Baltijos jūros uostais, reikia mažinti biurokratinę naštą pervežimui jūrų keliais ir geležinkeliu, taikyti bendrą tarifų politiką. Pramoginio Šventosios uosto veiklos klausimai nėra išspręsti, todėl šio regiono gyventojai ir verslas negali gauti numatytų projekte naudų.

### 11.6.1 Gerinti sąlygas ir įgyvendinti plėtrą

**Sukursime palankias sąlygas Klaipėdos jūrų uosto teritorijos plėtrai.** Modernizuosime ir plėsime uosto krantines bei užtikrinsime reikiamą akvatorijos gylį. Užtikrinsime konkurencingą jūrų uosto mokestinę aplinką.

**Dirbsime prie geležinkelių ir jūrų kelių integravimo.** Privažiuojamuosius geležinkelio kelius uosto teritorijoje perduosime Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcijai. Parengsime vieningą tarifų politiką.

**Tęsime išorinio Klaipėdos uosto projektą.** Katalizuosime sprendimą dėl išorinio jūrų uosto statybos koncesijos būdu pritraukiant galimus operatorius, privatų verslą, jūrų logistikos ir transporto įmones, asociacijas ir užsienio partnerius.

**Vystysime diskusijas dėl Šventosios uosto.** Sudarysime sąlygas, kad Šventosios uostas taptų naudingas ir patrauklus visuomenei ir verslui.

### 11.6.2 Atviresni visuomenei vidaus vandens keliai

Lietuvos vidaus vandenų keliai nepritaikyti komercinei laivybai, nepaisant to, kad iš Vilniaus ar Kauno upėmis ir Kuršių mariomis galima pasiekti Klaipėdą. Vidaus vandenų kelių infrastruktūra yra apgailėtina, avarinės būklės arba jos apskritai nėra.

Liberalai mato, kad biurokratinės girtos ir perdėti aplinkosauginiai reikalavimai (motorizuotų vandens transporto priemonių naudojimas) beviltiškai žlugdo smulkų ir vidutinį verslą, kuris galėtų išnaudoti vidaus vandens kelius krovinių ir keleivių pervežimui. Nėra kompleksinio požiūrio, užtikrinančio vidaus vandenų transporto sistemos ir ekosistemos subalansuotą veiklą – didesnes rekreacines, pramogines, turistines, krovinių gabenimo ir susisiekimo galimybes.

### 11.6.2.1 Skatinti vidaus laivybą

**Parengsime vidaus vandenių transporto plėtros programą.** Numatysime konkrečius tikslus, uždavinius, priemones ir finansavimo būdus.

**Palengvinsime biurokratinę naštą.** Naikinsime ribojimus, kurie kliudo laivybą vidaus vandenimis. Sumažinsime reikalavimus įvairioms vandens transporto priemonėms plaukioti vidaus vandenyse ir vidaus vandens keliais. Skatinsime privataus verslo investicijas vidaus laivybos srityje.

**Sparčiai plėsime vidaus vandens kelių infrastruktūrą.** Pritrauksime savivaldybių dėmesį, įrengsime ir sutvarkysime farvaterius, kursime prieplaukų ir uostelių tinklą, rengsime bendras programas investicijų pritraukimui.

## 11.7 Darnus judumas: patogesni gyventi miestai

Liberalai gali konstatuoti, kad Lietuvos miestų transporto sistemų plėtra vyksta nekoordinuotai. Savivaldybės neturi darnaus judumo planų, todėl miestai nėra pakankamai pritaikyti pėstiesiems, dviratininkams ar viešojo transporto keleiviams.

Daugiau kaip trečdalis didžiųjų miestų gyventojų turi dviračius, tačiau vos keli procentai juos naudoja kaip transporto priemonę. Viešojo transporto sistema neužtikrina reikalingos kokybės ir nesugeba tapti konkurencinga alternatyva individualiam motorizuotam transportui miestuose.

### 11.7.1 Nuo dviračių iki elektromobilių

**Skatinsime konkurenciją tarp rinkos dalyvių teikiant viešojo transporto paslaugas.** Tai pagerins pervežimo kokybę, transporto atnaujinimą, pažangių sistemų diegimą. Padėsime savivaldybėms sukurti Vakarų Europos užmiesčių teritorijose pasiteisinusių lanksčių maršrutų ir tvarkaraščių viešojo transporto sistemą DRT (Demand responsive transport).

**Diegsime išmaniąsias viešojo transporto informacines sistemas.** Šios sistemos leis padidinti viešojo transporto prieinamumą judėjimo, klausos ir regos negalią turintiems gyventojams, taip padidinant jų mobilumą ir pagerinant gyvenimo kokybę.

**Remsime pėsčiųjų ir dviračių infrastruktūros plėtrą.** Skatinsime šios srities investicijas, dviračių dalinimosi paslaugų (*bike sharing*) teikimą, skatinsime dviračių gabenimą viešuoju transportu, bike & ride sistemų diegimą. Sieksime, kad dviračiu miestuose būtų galima važiuoti saugiai ir greitai. Norime, kad bevariklės transporto priemonės Lietuvos miestuose taptų ne tik laisvalaikio praleidimo, bet ir kasdienio susisiekimo priemone.

**Tobulinsime motorizuotas dvirates transporto priemones reglamentuojančias taisykles.** Keisime teisės aktus, kurie varžo motorolerių, motociklų, riedžių ir kt. naudojimą.

**Vystysime elektromobilių infrastruktūrą.** Sieksime efektyvių elektrinių variklių panaudojimo galimybių, plėsimė elektromobilių įkrovimo aikštelių tinklą ir kitų ekologiškų kuro rūšių įsigijimo galimybes.

## 12. MODERNUS KAIMAS, AUGANTIS ŽEMĖS ŪKIS

Liberalai mato Lietuvos kaimą, kaip ekologišką, saugią ir patrauklią gyventi vietą. Su jaunoms šeimoms pritaikyta infrastruktūra, gyvybingomis veiklomis ir gerai mokamomis darbo vietomis. Todėl Liberalų sąjūdis siūlo konkurencingą ir tvarios plėtros principus užtikrinančią žemės ūkio politiką, kuri apima sveiką aplinką, puoselejama kraštovaizdį, bendruomenės ir savanorystės iniciatyvas.

### 12.1 Politikos tęstinumas ir būtiniausi pokyčiai

Gyventojų migracijos duomenys bado akis, kad ekonominės realijos kaimo vietovėse nėra palankios jaunoms šeimoms kurti saugią aplinką sau ir savo vaikams. Liberalų sąjūdžio nuomone, valstybė, teikdama paramą kaimo ir žemės ūkio vystymui, privalo spręsti aktualiausius smulkaus ir vidutinio verslo, darbo vietų kūrimo ir patogesnės infrastruktūros klausimus. Tik taip įmanoma sustabdyti kaimo senėjimą, hermetiškumą ir praradimą.

#### 12.1.1 Didinti ES paramos prieinamumą, sklaidą, efektyvumą

**Paramą nukreipsime į visų kaime gyvenančių žmonių gerovės kūrimą.** Sieksime, kad tiesioginės išmokos būtų mokamos tik už tam tikrą žemės plotą. Perskirstysime dalį

tiesioginėms išmokoms skirtų paramos lėšų, perkeliant jas kaimo vystymui - investicijų į paslaugų sektorių finansavimui. Skirsime didesnes tiesiogines išmokas už pirmuosius hektarus ir jauniems ūkininkams.

**Didinsime ES paramos prieinamumą.** Peržiūrėsime paramos skyrimo reikalavimus, kad jie būtų pagrįsti ir aiškūs. Reikalausime, kad paramą gautų geriausios kokybės ir didžiausią teigiamą poveikį žemės ūkiui ir kaimui, žuvininkystės sektoriui darysiantys projektai. Peržiūrėsime žemės fondo skirstymo pagal pagrindinę tikslinę žemės naudojimo paskirtį sistemą.

**Remsime ekologiškus ūkius.** Paramos prioritetą skirsime ūkininkams, tausojantiems aplinką, ekologiškai ūkininkaujantiems, prisidedantiems prie klimato kaitos mažinimo, remsime miškininkystės projektus

**Atstovausime kaimo interesams derybose su ES.** Sieksime, kad tiesioginės išmokos jas gaunantiems Lietuvos ūkininkams greičiau pasiektų ūkininkams senosiose ES valstybėse mokamų tiesioginių išmokų vidutinį lygį. Teritorijų, kuriose yra gamtinių ar kitokių specifinių kliūčių (mažiau palankių ūkininkauti vietovių), ribas nustatysime vadovaujantis visai Europai bendrai patvirtinta metodika.

**Užtikrinsime, kad žvejybos kvotų skirstymo sistema maksimaliai prisidėtų prie žuvininkystės sektoriaus gyvybingumo.** Užtikrinsime žvejybos pajėgumų ir turimų žvejybos galimybių pusiausvyrą, prioritetą teikdami ekologiškai tausiai, efektyviai išteklius naudojančiai, inovacinei, konkurencingai ir žiniomis grindžiamai akvakultūrai

### **12.1.2 Dėmesys smulkiems ūkiams ir verslui**

Lietuvoje vyrauja smulkūs ūkiai, o veikiančių kooperatyvų veikla orientuota į žaliavinių produktų realizavimą, bet ne jų perdirbimą. Iš vienos pusės smulkūs ūkiai neturi konkurencinių galimybių išlikti, iš kitos pusės – spartesnė kooperatyvų plėtra nevyksta dėl to, kad valstybė nesukuria tam tinkamų sąlygų.

Liberalų sąjūdžio nuomone, stiprinant smulkius ir vidutinius ūkius, reikia stiprinti vietinės maisto produktų rinkos plėtrą, padėti įgyvendinti verslo logistikos sprendimus ir kurti trumpo tiekimo grandines. Tai galėtų paskatinti investicijas į smulkų ir vidutinį ūkį, ūkių kooperaciją, žaliavų perdirbimo ir gamybos plėtrą.



### 12.1.2.1 Gyvybingas ir efektyvus ūkininkavimas

**Sudarysime palankias sąlygas smulkiems ūkiams vystyti ilgalaikę perspektyvą.** Panaikinsime biurokratinę kliūtį įsigyjant žemę ūkininkavimui. Remsime įvairius ūkininkų kooperacijos ir bendradarbiavimo modelius (kooperatyvai, gamintojų organizacijos, klasteriai ir kt.) Sudarysime sąlygas savivaldybių disponuojamo turto perleidimui (pardavimas, nuoma) verslui, būtinausių paslaugų teikimui kaimo vietovėse pradėti.

Mažinsime ribojimus ir reikalavimus ūkininkams perdirbti ūkyje ar ruošti realizavimui savo užaugintą produkciją. Raginsime verslą plėtoti į ilgalaikę perspektyvą orientuotą verslą, kurti darbo vietas, diegti inovacijas.

**Sudarysime sąlygas mokslo ir verslo bendradarbiavimui.** Sieksime, kad būtų kuriamos žemės ir maisto ūkiui, verslui kaime reikalingos inovacijos, perduodamos žinios. Kursime sąlygas melioracijos įrenginių priežiūrai ir renovacijai, dirvų kokybės palaikymui ir gerinimui.

### 12.1.3 Orientuotis į rinką ir į vartotojus

Būdama maža valstybe su atvira ekonomika, Lietuva ypatingai jautriai reaguoja į pokyčius tarptautinėse rinkose. Didelė dalis Lietuvoje pagamintų žemės ūkio ir maisto produktų dėl patogios geografinės padėties, tiek dėl patrauklių kainų buvo eksportuojama į Rusiją, kuriai paskelbus embargą ypač nukentėjo Lietuvos žemės ūkis ir maisto pramonė.

Liberalai mato, kad dalį praradimų eksporto rinkose maisto produktų gamintojai ir perdirbėjai bando kompensuoti persiorientuodami į kitas rinkas ir didindami vidaus vartojimą. Tuo tarpu Lietuvos vartotojai kenčia dėl santykinai didelių maisto produktų kainų, savo ruožtu ūkininkus stumia į neviltį itin žemos užaugintos produkcijos supirkimo kainos.

### 12.1.4 Reklamuoti prekę lietuvišką

**Skatinsime lietuviškų žemės ūkio ir maisto produktų vartojimą Lietuvoje ir užsienyje.** Plėsimės esamas ir ieškosime naujų realizavimo rinkų, ypatingai – ne žaliavai, o galutiniam vartojimui paruoštiems produktams.

**Atstovausime žemės ūkiui tarptautiniu mastu.** Aktyviai atstovausime Lietuvos ūkininkų, kaimo verslininkų ir maisto produktų gamintojų interesams Europos ir pasaulio valstybėse, tarptautinėse organizacijose. Reklamuosime prekę lietuvišką ir sieksime didžiausios naudos šalies ekonomikai.

**Stiprinsime žemės ūkio ir maisto produktų stebėjimo sistemą.** Užtikrinsime, kad vartotojai būtų nuolat informuojami apie kainų pokyčius, viešinsime sutarčių maisto tiekimo grandinėje vykdymo praktiką. Seksime, kad į rinką patektų tik saugūs, kokybiški žemės ūkio ir maisto produktai, kad kuo daugiau jų būtų ekologiški. Šalinsime netarifinius užsienio prekybos žemės ūkio ir maisto produktais apribojimus, plėtosime tarptautinį bendradarbiavimą.

## 12.2 Veiklos ir valdymo efektyvumas

LR Žemės ūkio ministerijos sistemą lydintys skandalai tikrai patvirtina faktus apie giliai įsišaknijusią nomenklatūrinę administravimo tradiciją ir biurokratinį valdymo stilių. Ir ministerijos, ir jau pavaldžių įstaigų vadovams, panašu, mažai rūpi kaimo žmonių problemos, jie nesijaučia atsakingi už darbo rezultatus, o dažnai ir nežino kokių rezultatų siekia. Tai sudaro prielaidas neskaidrumui, nepotizmui, korupcijai, kas neneša naudos nei kaimui, nei Lietuvai.

Todėl Liberalų sąjūdis siūlo didinti LR Žemės ūkio ministerijos skaidrumą ir efektyvumą, depolitizuoti ministerijai pavaldžių įstaigų veiklą ir pasiekti konkrečių rezultatų įgyvendinant projektus ir reformas.

## 12.3 Veiklos ir valdymo efektyvumas

**Depolitizuosime įstaigų darbą ir didinti skaidrumą.** Vykdsime LR Žemės ūkio ministerijai pavaldžių institucijų veiklos peržiūrą, atsisakysime valstybei nebūdingų vykdyti funkcijų, jas perduodant verslui. Dalį žemės tvarkymo funkcijų perleisime savivaldybėms.

**Stiprinsime atsakomybę už rezultatus.** Įvesime LR Žemės ūkio ministerijai pavaldžių institucijų, įmonių ir organizacijų, nepriklausomai nuo jų juridinės formos, vadovų

kadencijas, nustatysime maksimalų jų skaičių, užtikrinsime efektyvų LR Žemės ūkio ministerijos struktūrinių padalinių vadovų veiklos vertinimą.

**Tobulinsime kontroliuojančių institucijų veiklą.** Peržiūrėsime teisės aktus, atsisakydami biurokratinių suvaržymų, mažindami administracinę naštą ir perteklinį reguliavimą, sudarydami vienodas konkurencines sąlygas. Sieksime, kad pareigūnai pirmiausia patartų ir padėtų spręsti kylančias problemas.

## 12.4 Vieta, kur gera gyventi

Atotrūkis tarp kaimo ir miesto ir toliau didėja – nepavyksta susidoroti su iššūkiais, kaip užtikrinti viešųjų paslaugų prieinamumą ir pasiekiamumą kaimo vietovėse, kaip sustabdyti demografijos pokyčius, o tai lemia prastėjančią gyventojų gerovę. Neįteisintos ir menkai įtraukiamos socialinio verslo ir bendruomenių iniciatyvos, sprendžiant kaimo vietovių socialines problemas. Sprendimai dėl viešųjų paslaugų teikimo organizavimo priimami ne atsižvelgiant į konkrečios kaimo vietovės situaciją ir poreikius.

### 12.4.1 Didinti kaimo gerovę

**Auginti verslumą.** Remsime bendruomeninio ir privataus verslo projektus, didinančius būtiniausių paslaugų kaimo gyventojams prieinamumą. Palaikysime socialinio verslo iniciatyvas, didinsime savanoriško darbo prestižą.

**Gerinsime infrastruktūrą.** Palaikysime kaimo vietovėse esančio kelių tinklo kokybę, gerinsime internetinį ryšį, susisiekimo galimybes.

**Įteisinsime bendruomeninių organizacijų statusą, apibrėšime jų vaidmenį vietos savivaldos sistemoje.** Tarsimės su bendruomeninėmis ir kitomis nevyriausybinėmis organizacijomis, priimant sprendimus dėl kaimo vystymo, ypač viešosios infrastruktūros plėtojimo, kad kuo geriau būtų įvertinti skirtingų regionų ir jų gyventojų poreikiai.

## 9 KULTŪRA 2016-2020

## **Kur esame?**

Lietuvos kultūros politika stokoja aiškaus sutarimo dėl prioritetų, nuoseklumo ir tęstinumo. Kultūrinės laiko slinktyms yra kur kas ilgesnės, todėl ne maža dalis kūrėjų ir kultūros organizacijų vis dar dirba „sovietmečio“ režimu, neretai kultūra tampa politikavimo įrankiu, daroma „nes reikia“, „nes apsimoka“, o ne dėl to, kad būtų „Lietuvos labui“.

Liberalai kultūrą suvokia kaip kultūros paveldą ir šiuolaikinę kūrybišką veiklą – profesionalią ir mėgėjišką. Dvi vertybės – intelektinis potencialas ir kūrybinė produkcija privalo tapti valstybės politikos ir strategijos esminiai orientyrai. Liberalų sąjūdis vadovaujasi nuostata, kad valdžia nekuria kultūros, tačiau turi užtikrinti palankias sąlygas ją kurti, mėgautis ir tobulėti dvasiškai.

## **Sieksime:**

**TIKSLAS** – kultūros politiką grįsti pasitikėjimu savo šalies piliečiais, skatinti kūrybingos visuomenės plėtrą, didinti kultūros vaidmenį integruotoje valstybės bei atskirų jos regionų vystymo politikoje Lietuvos kultūrinės tapatybės stiprinimui, mažinti kliūtis kultūros plėtrai, modernėjimui bei įvairovei.

## **9.1 Saugosime Lietuvos kultūros paveldo unikalumą**

**Integruosime kultūrą į šiuolaikinės visuomenės gyvenimą.** Kursime ir įgyvendinsime programas kultūros paveldo unikalumo išsaugojimui, pristatymui visuomenei ir harmoningam bei kūrybingam integravimui į šiuolaikinės visuomenės gyvenimą, atvykstamojo turizmo plėtrą.

**Sieksime užtikrinti paveldosauginių reikalavimų ir verslo interesų pusiausvyrą.** Tobulindami paveldo apskaitos ir apsaugos principus, mažinsime administracinę našta ir užtikrinsime sklandesnį paveldo naudotojų ir valstybės bei nevyriausybinų institucijų bendradarbiavimą.

**Tęsimė projektus lietuviškojo audiovizualinio paveldo išsaugojimui.** Įgyvendinsime sistemą, kuri leis saugoti lietuviškus filmų, koncertų, spektaklių, radijo ir televizijos laidų įrašus. Paversime šį turinį laisvai prieinamą kiekvienam piliečiui.

**Įgyvendinsime muziejų modernizavimo programas.** Skatinsime muziejus ieškoti ES ir privačių fondų lėšų, kurti projektus ir kuo geriau pristatyti juose sukauptas vertybes plačiajai visuomenei, ypatingai – vaikams ir jaunimui.

## 9.2 Skirsime daugiau dėmesio ir profesionaliajam, ir mėgėjų menui

**Kultūros politikoje sieksime užtikrinti kuo geresnių sąlygų ir profesionalų, ir mėgėjų menui.** Gerinsime sąlygas kūrybinei raiškai didmiesčiuose ir regionuose, kursime programas kultūros aplinkos ir kokybei gerinti.

**Įvesime aiškius kriterijus, kuriais vertinsime kultūros institucijų ir kultūrinių leidinių veiklą.** Atsižvelgiant į vertinimą, bus planuojamas ir skirstomas finansavimas.

**Į kultūros prioritetus iškelsime vaikų ir jaunimo kultūrą.** Kursime programas ir stiprinsime valstybės kultūros ir kitų institucijų dėmesį vaikų ir jaunimo kultūrai. Dirbsime dviem kryptimis: pirmoji – kokybiško kultūros turinio kūrimas; antroji – vaikų ir jaunimo kūrybiškumo skatinimas.

**Įgyvendinsime regionų kultūros iniciatyvų programas.** Skatinsime regionines kultūros iniciatyvas ir kūrybinę raišką, didinant socialinį ir kultūrinį kapitalą regionuose, plėtojant bendruomeniškumą, pilietiškumą ir socialinę sanglaudą.

**Sutelksime nevyriausybines organizacijas.** Sudarysime sąlygas kultūros atsinaujinimui, kursime programas nevyriausybiniams organizacijoms, įgyvendinančioms kultūros projektus, pritrauksime valstybės, savivaldybės ir ES fondų paramą šiems projektams.

## 9.3 Skatinsime kūrybos visuomenės plėtrą

**Švęsime Lietuvą 2018-aisiais.** Padėsime užtikrinti Valstybės Šimtmečio sukakties 2018 m. minėjimui skirtų renginių aukštą kultūrinį lygį. Sieksime, kad visi Lietuvos piliečiai jaustųsi įtraukti į valstybės istorijos, laisvės ir kultūros šventę!

**Skirsime didesnę finansavimą Lietuvos kūrėjų reprezentavimui užsienyje.** Sudarysime geresnes sąlygas šalies kūrėjams dalyvauti tarptautinėje rinkoje, remiant europietiškosios kultūros tradicijos puoselėjimą. Padėsime lietuvių kūrėjams prisistatyti ir naujose, neeuropietiškosiose rinkose.

**Reprezentuosime Lietuvos kultūrą užsienio valstybėse.** Įgyvendinsime šalies kultūros laimėjimų pristatymo kampaniją užsienio šalyse, sieksime užtikrinti aukštą kultūrinį Valstybės Šimtmečio minėjimo užsienio šalyse renginių lygį.

**Įgyvendinsime kultūros migracijos programas.** Atkreipsime dėmesį į kultūros žmonių emigraciją, vykdysime jų pristatymo ir populiarinimo programas. Tobulinsime kultūrinės patirties sklaidą atvykėliams, organizuosime aktyvią atvykstamojo kultūrinio turizmo programą.

**Mažinsime barjerus kūrybos visuomenei.** Išanalizuosime administracinius bei biurokracinius trukdžius kultūrai ir sieksime palankios, pasaulinę praktiką atitinkančios mokestinės bei administracinės aplinkos kūrybinėms veikloms. Peržiūrėsime ir sutvarkysime mokesčių sistemos bei viešųjų pirkimų trūkumus kultūros ir meno srityje.

## 9.4 Didinsime kultūros vaidmenį valstybėje

**Įgyvendinsime programas verslui, remiančiam kultūrą.** Padėsime kultūrai rasti naujų mecenatų, skatinsime filantropiją, mažinsime administracines paramos kultūrai kliūtis. Siekdami užtikrinti Lietuvos kultūros ekonomikos konkurencingumą tarptautiniu mastu, padėsime užtikrinti didesnę meno, mokslo ir verslo tarpusavio integraciją.

**Integruosime kultūros programas į su ja susijusias sritis.** Remsime projektus, padedančius kultūrą geriau integruoti į švietimo sistemą, ekonominę veiklą, socialinės sanglaudos iniciatyvas bei ją susieti su sveikatos apsauga.

**Toliau skatinsime kūrybinių partnerysčių programą bei kūrybinių industrijų plėtrą.** Pažadame, kad kiekviena pasiteisinusi programa, kuri bus pasiūlyta nevyriausybinų organizacijų, bus vertinama atskirai ir svarstoma, kaip pritaikyti sėkmingas praktikas.

**Tobulinsime sisteminį meno kūrėjų, vyriausybės ir savivaldybių bendradarbiavimo mechanizmą.** Skatinsime nacionalinės ir vietos valdžios bendradarbiavimą finansuojant kompleksines kultūros plėtros programas.

**Efektyviau administruosime lėšas, skirtas kultūrai. Įtrauksime į kultūrinį gyvenimą ir bendradarbiavimą užsienyje gyvenančius tautiečius. Įgyvendinsime, kad kultūros sektoriaus uždirbtos lėšos būtų investuojamos į kūrybos procesus.**

## **9.5 Didinsime kultūros prieinamumą**

**Įgyvendinsime skaitmeninės kultūros programas.** Turėdami sparčiausią Europoje interneto ryšį, privalome patys kurti ir nacionalinį skaitmeninį turinį. Tikime, kad tai gerokai išplėstų ir kultūros prieinamumą visiems Lietuvos gyventojams.

**Integruosime išvykusius lietuvius į kultūros gyvenimą.** Pasitelksime kitose šalyse gyvenančių lietuvių, Lietuvos piliečių pasiekimus įvairiose kultūros bei meno srityse ir siūlysimė modelius, kaip juos integruoti į Lietuvos kultūros procesus ir jos eksporto srautus.

**Organizuosime geriausių Lietuvos autorių vertimų į užsienio kalbas programas.** Būtina skatinti profesionalaus, aukštaverčio meno sklaidą ir prieinamumą, versti geriausias Lietuvos autorių knygas į užsienio kalbas, dalyvauti užsienio dailės parodose, remti talentingus atlikėjus, kurie tampa Lietuvos ambasadoriais greičiau ir geriau nei paskirtieji kultūros atašė.

**Tęsime skaitymo skatinimo programas.** Ugdysime skaitymo įgūdžius ir kompetencijas.

## **13. ATSAKINGA DIPLOMATIJA: TVIRTI EUROPOJE IR PASAULYJE**

### **Ką matome šiandien?**

Būdami NATO ir ES nariais, esame Euroatlantinės šeimos dalimi. Nepaisant to, iššūkiai mūsų saugumui išlieka. Rusijos agresija Ukrainoje, teroristiniai išpuoliai Europoje, kibernetinės ir informacinės atakos, iššūkiai, kylantys ES integralumui, verčia skirti didesnę dėmesį Euroatlantiniam bendradarbiavimui.

Liberalai tiki, kad tik gilesnis, nuoširdesnis ir efektyvesnis darbas su kaimynais ir partneriais Europoje ir JAV leis užtikrinti valstybės, visuomenės ir kiekvieno lietuvių saugumą ir ekonominę gerovę visame pasaulyje.

Diplomatinė tarnyba – tarp pirmųjų Valstybės interesų gynimo linijų, todėl jai skiriamas dėmesys privalo augti per tikslingą ir naudingumo kaštų analize paremtą finansavimą, geresnį šioje srityje dirbančių profesionalų darbinį mobilumą, užsienio politikos, kaip valstybės valdymo srities, visuomenėje prestižą.

Todėl Liberalų sąjūdis siūlo aktyviai dirbti su partneriais ES ir NATO diplomatinio bendradarbiavimo srityje, spręsti visai Europai svarbius saugumo, migracijos ir integralumo klausimus. Atkakliai priešinsimės Vakarų pasaulio vienybės skaldymui ir tarptautinės teisės pamynimui. Aktyviai dalyvaudami bendrų klausimų sprendimo procesuose, pasieksime, kad partneriai skirtų deramą dėmesį Lietuvos gynybiniais ir ekonominiams interesams.

### 13.1 Perprasti Euroatlantinio bendradarbiavimo galią

Sieksime glaudesnio ir aktyvesnio tarptautinio bendradarbiavimo atremiant energetines, informacines, kibernetines ir teroristines grėsmes. Dėsime pastangas, kad Lietuvoje būtų įkurtos nuolatinės NATO karinės bazės ir kad Lietuva nuosekliai didintų savo skiriamą finansavimą krašto gynybai – 2 proc. nuo BVP ir dar daugiau.

**Palaikysime ES sienų ir pakrantės apsaugos agentūros kūrimą.** Sieksime užtikrinti Šengeno erdvės vientisumą ir apsaugoti Europos bendruomenę nuo nelegalios migracijos bei organizuoto nusikalstamumo grėsmių.

**Spręsimė Lietuvai skaudžius klausimus.** Sieksime, kad Lietuvos pozicija būtų atspindima tarptautinėse organizacijose. Kovosime už valstybės interesus, saugant Baltijos jūros ekosistemą, prieštarosime „Nord Stream 2“ tiesimui ir branduolinei saugai pavojų keliančiai Astravo atominei elektrinei.

### 13.2 Skatinti Lietuvos lyderystę, tapti geruoju pavyzdžiu

Lietuvos užsienio politikoje dažnai procesas buvo labiau vertinamas už rezultatą, todėl bendradarbiavimas su Latvija ir Estija svarbiais infrastruktūros klausimais liko neišspręstas, trūksta užsienio politikos koordinavimo ir su ES valstybėmis, ir su likusiu pasauliu. Partnerystės ryšius su Skandinavijos valstybėmis plėtėme tik ekonominėje ir energetikos



dimensijose. Dvišalis bendradarbiavimas su strateginės svarbos partnere Lenkija ligi šiol lieka minimalus.

Lietuva, 2013 m. įgijusi pirmininkavimo ES Tarybai patirties, privalo toliau efektyviai ir profesionaliai dalyvauti Bendrijos užsienio politikos ir saugumo, ekonomikos iniciatyvose. Nuo 2015 m. Lietuva dalyvauja Europos Ekonomikos ir Pinigų Sąjungoje (EMU) kaip visavertė narė, bet dar nėra pilnu pajėgumu įsijungusi į Eurozonos valdysenos procesus.

Liberalai pritaria, kad unikali Lietuvos geopolitinė padėtis ir istorinė patirtis – išskirtinė galimybė valstybei tapti matomos ir produktyvios politikos formuotoja. Tuo pačiu metu Lietuva yra Baltijos šalių jūros regiono narė, Vidurio Europos dalis, jungtis tarp Šiaurės ir Pietų bei Vakarų jungtis su Rytų šalimis.

Liberalų sąjūdis mano, kad tik aktyvumas, liberalios demokratijos vertybių išlaikymas, atvirumas ir intensyvus bendravimas su partneriais leis Lietuvai lyderiauti regione ir kurti saugią, turtingą ekonomiškai ir kultūriškai aplinką visiems piliečiams.

### 13.2.1 Unikali geopolitinė padėtis – gyvybinga regioninė politika

**Gilinsime politinę sandraugą su Latvija ir Estija gynybos ir ekonomikos srityse.** Vystysime infrastruktūrą, koordinuosime užsienio politikos veiksmus kultūros ir informacinėje erdvėje, ES, NATO ir kitose tarptautinėse organizacijose.

**Plėsimė diskusijas su Šiaurės šalimis.** Mums aktualūs Baltijos jūros taršos klausimai, artimesnis bendradarbiavimas sprendžiant gynybos ir saugumo problemas, koordinuojant veiksmus žmogaus teisių apsaugos bei vystomojo bendradarbiavimo srityse.

**Sieksime konstruktyvaus Lietuvos ir Lenkijos dialogo.** Spręsimė abiem valstybėms svarbius saugumo klausimus, bendros istorinės ir kultūrinės atminties, ekonomikos ir infrastruktūros plėtrą.

**Išliksime atviri visaverčio dialogo su Rusija atnaujinimui.** Tai darysime tik tuo atveju, jei pastaroji be išlygų gerbs tarptautinės teisės normas, žmogaus teises, valstybių apsisprendimo teisę ir jų teritorinį vientisumą.

**Kelsime Rusijos agresijos klausimus NATO ir ES.** Skatinsime valstybes partneres laikytis principingos pozicijos.

**Išlaikysime ir vystysime ryšius su Rusijos ir Baltarusijos pilietine visuomene.** Nuolat akcentuosime žmogaus teisių ir demokratijos principų svarbą. Sieksime konstruktyvaus dialogo su svarbia Lietuvos prekybos partnere Baltarusija.

**Būsime tarpininkai tarp ES valstybių partnerių ir Rytų partnerystės valstybių** (Ukrainos, Moldovos, Gruzijos ir kt.). Sieksime greitesnės šių valstybių integracijos su ES. Skirsime ekspertinę ir finansinę paramą valstybėms ir visuomeninėms grupėms, pasirinkusioms demokratinių reformų kelią.

### **13.2.2 Formuoti Europos diplomatijos darbotvarkę**

**Sieksime, kad Lietuva būtų aktyvi ES užsienio ir saugumo politiką formuojanti dalyvė.** Remsime gilesnę ES ekonominę integraciją, ES vientisumo išlaikymą, ES institucijų stiprinimą, sutelkiant pastangas į ES vieningos rinkos galutinį sukūrimą.

**Skatinsime, kad ES ir NATO liktų atviros.** Remsime naujas euroatlantines vertybes išpažįstančias nares, ypač Rytų partnerystės valstybes (Ukrainą, Moldovą, Gruziją ir kt.).

Visuose daugiašaliuose ir dvišaliuose susitikimuose kalbėsime partneriams apie ES integralumo, vienybės ir solidarumo būtinumą. Sieksime išlaikyti ES integralumą ir didinti valstybių narių solidarumą, nes suvokiame, kad ES silpnėjimas mažins ir Lietuvos saugumą ir gerovę.

**Plėsimė bendradarbiavimą Lietuvai svarbiais klausimais su ES narėmis.** Skatinsime nuolatinį dialogą, nes tik nuo bendro dialogo kokybės priklauso Bendrijos ir Lietuvos joje sėkmė. Remsime gerai išdiskutuotą ir į valstybių narių galimybes atsižvelgiančią ES pabėgėlių priėmimo politiką, laikydamiesi Lietuvos prisiimtų įsipareigojimų.

**Pritarsime tiems ES diplomatijos žingsniams, kurie padės atverti naujas rinkas ir investicijas.** Pritarsime ES ir JAV Transatlantinės prekybos ir investicijų partnerystės susitarimui. Pritarsime laisvosios prekybos susitarimui su Japonija bei Australija, Naująja Zelandija ir Tunisu, Filipiniais ir Indonezija.

**Palaikysime europinę skaitmeninę darbotvarkę ir jos įgyvendinimą ES teritorijoje.** Nuo skaitmeninės visuomenės ir inovacijų tiesiogiai priklauso Europos valstybių ir jų piliečių saugumas ir gerovė.

**Dalyvausime kuriant ES valiutos stabilizacijos mechanizmus.** Sieksime didesnio bendrosios valiutos atsparumo, ieškant geriausiai ekonominius ir socialinius poreikius atliepančio balanso tarp rizikos padalinimo ir europinio bendros valiutos valdymo.

### 13.2.3 Aktyviai žaisti globaliame pasaulyje

**Plėsimė Lietuvos strateginių partnerysčių tinklą už Europos ribų.** Atversime naujas galimybes Lietuvai tarptautinėse organizacijose, ekonominėse ir kultūros veiklose. Sieksime dar labiau išplėtoti bendradarbiavimą su Lietuvos strategine partnere JAV saugumo, prekybos ir mokslo srityse. Vystysime santykius su Izraeliu įvairialypio visuomenės saugumo, prekių ir paslaugų prekybos, paveldo išsaugojimo ir kultūros srityse.

Išliksime patikimais sąjungininkais ir pagalbininkais kitoms šalims teikiant humanitarinę pagalbą karinių konfliktų ir stichinių nelaimių atvejais. Didinsime finansavimą vystomajam bendradarbiavimui, siekiant atitikti ES kriterijus (bent 0,33 proc. nuo BVP), plėsdami bendradarbiavimo veiklas per NVO įsitraukimą besivystančiuose regionuose, pirmiausiai ES Rytų ir Pietų kaimynystėse, akcentuodami liberaliosios demokratijos reformas ir žmogaus teises.

**Sieksime, kad Lietuvoje būtų steigiamos tarptautinių organizacijų būstinės ir biurai.** Stiprinsime Lietuvos diplomatinę atstovybę trečiose šalyse pajėgumus, bendradarbiaujant su kitomis ES valstybėmis ir siekiant daug geresnio Lietuvos Respublikos piliečių bei ES narių verslo interesų atstovavimo.

**Investuosime į diplomatinės tarnybos efektyvumą ir inovacijas.** Peržiūrėsime užsienio politikos prioritetus ir paramą skirsime atsižvelgdami į kaštų bei naudos santykį, o taip pat į tai, jog paramą gautų kuo didesnė nevyriausybinė organizacijų įvairovė, taip plečiant jų įsitraukimą į vystomąją pagalbą.

**Nuosekliai prisidėsime prie klimato kaitos stabdymo programų.** Informuosime visuomenę Lietuvoje apie grėsmes, susijusias su klimato kaita ir darančias įtaką karinėms, ekonominėms ir socialinėms krizėms.

## 13.3 Mūsų piliečiai, nesvarbu kokioje valstybėje jie bebūtų

Šiuo metu užsienyje gyvena šimtai tūkstančių Lietuvos Respublikos piliečių, kurie realiai dėl politinės valios stokos turi ribotas galimybes pasinaudoti savo konstitucine teise

– dalyvauti Lietuvos Respublikos Prezidento ir Seimo rinkimuose. Liberalų nuomone, užsienyje gyvenantiems Lietuvos Respublikos piliečiams būtina užtikrinti galimybes išlaikyti ryšius su Tėvyne ir dalyvauti jos politiniame gyvenime.

### 13.3.1 Įteisinti dvigubą pilietybę

**Sieksime dvigubos pilietybės įteisinimo visuotiniame referendume.** Kiekvienas lietuvių kilmės asmuo turi prigimtinę teisę būti Lietuvos valstybės piliečiu ir naudotis visomis pilietybės suteikiamomis naudomis.

**Aktyviai ginsime Lietuvos piliečius ir jų teisėtus lūkesčius ES valstybėse narėse ir visame pasaulyje.** Investuosime į diplomatinės tarnybos efektyvumo didinimą ir konsulinių paslaugų gyventojams prieinamumą užsienyje ir Lietuvoje. Sieksime, kad dviguba pilietybė būtų ne tik dokumentas, tačiau ir tvarūs ryšiai tarp emigracijoje ir Lietuvoje gyvenančių lietuvių.

### 13.3.2 E-demokratija tarpusavio saitų išlaikymui

**Demonstruosime politinę valią žengti į e-demokratijos amžių.** Šiuolaikinės technologijos sudaro visas galimybes Lietuvos Respublikos piliečiui, kur tik jis bebūtų pasaulyje, dalyvauti demokratinuose valstybės valdymo procesuose.

Reformuosime rinkimų sistemą. Įteisinsime internetinį balsavimą, kad ir Lietuvos Respublikos piliečiai užsienyje galėtų demokratiškai rinkti valstybės Prezidentą ir Seimą.

**Pratęsimė „Globalios Lietuvos“ iniciatyvą.** Pritaikysime ją kintantiems lietuvių užsienyje poreikiams, skiriant iniciatyvai adekvatų, racionaliai naudojamą finansavimą ir daug aktyviau įtraukiant lietuvius užsienyje į ekonominės ir kultūrinės diplomatijos procesą.

## 13.4 Skatinti žavėtis Lietuva, kultūra, menu, mokslu

Liberalai pastebi, kad Lietuvos meno ir mokslo potencialas ir toliau nėra pakankamai vertinamas, produktyviai išnaudojamas Lietuvos garsinimui. Kūrybinės veiklos per menkai įtraukiamos į tarptautines Lietuvos pastangas didinti šalies patrauklumą. Neišnaudojama tai, kad menas yra veiksmingas instrumentas demokratinų vertybių perdavimui, tolerancijos ir taikos sklaidai tarptautinėje arenoje.

Liberalų sąjūdis tiki, kad Lietuvos menas ir mokslas yra pajėgūs būti Valstybės interesų stiprintojais tarptautinėje arenoje ir turi būti daug dažniau bei aktyviau įraukiami į užsienio politikos lauką, tarptautinės bendruomenės dialogą.

### **13.4.1 Kultūrų dialogas – kryptingai ir intensyviai**

**Organizuosime Lietuvos pristatymus užsienyje.** Rezentaciniuose renginiuose ir reklamose Lietuvą pristatysime kryptingai ir intensyviai. Kalbėsime apie jos gyvybingą ir atvirą dialogui kultūrą, rėmsime galimybių mokytis lietuvių kalbos bet kurioje pasaulio vietoje projektus.

**Įgyvendinsime Lietuvos kultūros vertybių grąžinimo programas.** Grąžinsime kuo daugiau Lietuvos kilnojamų kultūrinių ir istorinių vertybių, dėl įvairių istorinių aplinkybių vis dar esančių svetur.

Įsteigsime ilgalaikes Lietuvos Vyriausybės stipendijas užsienio mokslininkams ir menininkams, norintiems vykdyti meno ir mokslo projektus Lietuvoje. Bendradarbiausime kultūros ir kūrybinių industrijų srityje su visomis suinteresuotomis šalimis, stiprindami nacionalinės kultūros sklaidą.

**Kursime „gyvąją atmintį“ Lietuvoje.** Sieksime komunizmo ir kitų pasaulyje veikusių totalitarinių režimų aukų istorinės atminties įtvirtinimo ir išsaugojimo, tinkamo tarptautinio šių režimų įvertinimo.